

Qeyri-rəsmi tərcümə

Azərbaycan Milli Statistika Sisteminin Qlobal Qiymətləndirilməsi

Yekun variantın layihəsi

(13 yanvar 2011-ci il)

Hana Slegrova və Peter Hackl tərəfindən hazırlanmışdır

ÖN SÖZ

Azərbaycan Respublikası Rəsmi Statistikanın Milli Sisteminin Qlobal Qiymətləndirilməsi (bundan sonra - Qiymətləndirmə) Avrostat, AATA (Avropa Azad Ticarət Assosiasiyası) və UNECE tərəfindən həyata keçirilmişdir. İCON İnstitutu Avrostatla bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq, qiymətləndirmə ilə əlaqədar bütün tədbirlərin və məsələlərin təşkili üçün cavabdehdir. Qiymətləndirmə Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ilin dekabr ayında Avrostatla müraciəti əsasında həyata keçirilmişdir.

Qiymətləndirmə iki qiymətləndirmə missiyası ərzində həyata keçirilən geniş təhlilə əsasən yerinə yetirilmişdir. Birinci missiya 14-18 iyun 2010-cu ildə aparıcı mütəxəssis xanım Hana Slegrova (Çexiya Statistika İdarəsində direktor) və cənab Pieter Hackl (Avstriya Statistika İdarəsinin keçmiş direktoru), xanım Rosemary Montgomery və xanım Rima Gerdziunaite (Avrostat), cənab Carsten Hansen (UNECE) və cənab Jan Byfluglienin (Norveç Statistikası/AATA) daxil olduqları ekspert qrupu tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bölünmüş paralel iclaslarda bir çox daxili və xarici tərəfdaşlarla görüşlər olmuşdur. Səfərdən əvvəl, səfər müddətində və səfərdən sonra Dövlətstatkom tərəfindən bir çox yazılı materiallar hazırlanmışdır. İkinci missiya 2-3 dekabr 2010-cu ildə yekun qiymətləndirmə hesabatını hazırlamaq üçün məlumatların toplanması və nəticələrin tərtib olunması məqsədilə keçirilmişdir. Xanım Slegrova, cənab Hackl və xanım Gerdziunaite bu missiyada iştirak etmişdir.

Bu qiymətləndirmədə əsas yazılı nəticələr “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və Dövlətstatkom tərəfindən hazırlanmış monitorinq hesabatı olmuşdur. Birinci qiymətləndirmə missiyasının materialları həmçinin əvvəlcədən Dövlətstatkoma göndərilmiş sorğu vərəqlərinin cavablandırılması əsasında hazırlanmışdır.

Qiymətləndirmə qrupu Dövlətstatkomun əməkdaşları, digər tərəfdaşlar və maraqlı tərəflərin əlaqələrini çox yaxşı qiymətləndirir. Ümid edirik ki, bu qiymətləndirmə Azərbaycanda rəsmi statistika sisteminin gələcək inkişafına öz töhfəsini verəcəkdir.

XÜLASƏ

Qəbul edilmiş qiymətləndirmənin (QEQ) məqsədi Azərbaycanın statistika sisteminin BMT-nin “Rəsmi statistikanın fundamental prinsipləri”, Avropa Statistikasının Normalar Məcəlləsi və Avrostatın Statistik Tələblər Külliyyatı da daxil olmaqla, Avropa standartlarına uyğunluq səviyyəsini qiymətləndirməkdən ibarətdir. QEQ-nin hədəfi Dövlətstatkomun təkmilləşdirilməsinə dəstək vermək və Azərbaycanın statistika sistemini beynəlxalq tövsiyələrə, standart və ən yaxşı təcrübələrə uyğunlaşdırmaqdan ibarətdir.

QEQ-nin ətraflı məqsədləri aşağıdakılardır:

- Dövlətstatkomun Avropa standartları, normaları və tövsiyələrinə uyğunluğunu, eləcə də ölkənin statistika sahəsindəki inzibati potensialını qiymətləndirmək;
- Dövlətstatkomun institusional aspektlərini və onun müvafiq sahələrdə rəsmi statistikanın istehsalı və yayılmasında texniki və təşkilati potensialını qiymətləndirmək;
- Milli Statistika Sisteminin (MSS) seçilmiş statistika sahələrində Avropanın statistika tələblərinə uyğunluq səviyyəsini qiymətləndirmək;
- Beynəlxalq təşkilatların və digər əməkdaşlıq tərəfdaşlarının gələcək texniki yardım proqramları çərçivəsində perspektiv sahələrlə əlaqədar tövsiyələrinin hazırlanması.

İnstitusional mühit üzrə əsas nəticələr aşağıdakılardır:

- (1) Milli Statistika Sisteminin peşəkar müstəqilliyi, obyektivlik və ədalətlik prinsipləri “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda öz əksini tapmışdır;
- (2) Dövlətstatkom məlumat toplanmasında (fiziki şəxslər və inzibati mənbələrdən məlumat toplanması da daxil olmaqla) güclü və aydın səlahiyyətə malikdir;
- (3) Statistik məxfilik “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda çox yaxşı qeyd olunmuşdur; prosedura və tədbirlərin məxfilik prinsiplərinə əməl olunmaqla, təmin edilməsi təqdirəlayiqdir;
- (4) Dövlətstatkom rəsmi statistika məlumatlarının istehsalçısı kimi, mərkəzi rola malikdir və Azərbaycanın MSS-nin əlaqələndiricisidir. Komitə (yerli statistika orqanları ilə əməkdaşlıq edərək) rəsmi statistikanın, təxminən, 80%-ni istehsal edir. Əlaqələndirici rol “Statistik işlər proqramı”nda, eləcə də “2008-2012-ci illərdə rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”nda əks olunmuşdur;

- (5) Ümumiyyətlə, Dövlətstatkom və yerli orqanlar kifayət qədər potensiala, “Statistik işlər proqramı”nda, eləcə də Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin əhatə olunması imkanlarına malikdir. Bununla yanaşı statistik məlumatların səmərəli istehsalı və yayılmasına imkan verən IT avadanlıqlarının və infrastrukturun daimi olaraq inkişafına və yenilənməsinə ehtiyac duyulur. Həmçinin beynəlxalq standartlar və tələblərlə əlaqədar bəzi sahələrin təkmilləşməsi və uyğunlaşması üçün beynəlxalq yardım zəruridir. Əlavə olaraq, beynəlxalq standart və tələblərlə əlaqədar bəzi sahələrin təkmilləşdirilməsi və uyğunlaşdırılması məqsədilə beynəlxalq yardım zəruridir;
- (6) Dövlətstatkom yüksək keyfiyyətli statistikanı təmin edir. İstehsal prosesi (hazırlanma mərhələsi də daxil olmaqla) ərzində nəzarət üçün üsullar təqdirəlayiqdir. Yaxın gələcəkdə daha sistemativ və müfəssəl keyfiyyətli idarəetmə, nəzarət və qiymətləndirmə planlaşdırılır;
- (7) Dövlətstatkomun vəzifəsi istifadəçilərin ehtiyaclarının statistik nəşrlərlə ödənilməsinə həyata keçirməkdən ibarətdir. Statistik məlumatların internet vasitəsilə təqdimatı son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Buna baxmayaraq, dostcasına elektron yayım da daxil olmaqla, daha fəal və geniş yayılmış yayım siyasətinin gələcək təkmilləşdirilməsinə ehtiyac duyulur.

Əsas statistika sahələrinin əhatəliliyi və keyfiyyəti üzrə qiymətləndirmələr aşağıdakılardır:

- (8) Dövlətstatkom statistik müayinələr əsasında geniş və vaxtında olan statistik məlumatlar istehsalına malikdir: inzibati məlumat mənbələri əsasında registrlərdən seçmə müayinələr üçün istifadə edilir;
- (9) Təsnifat sistemi beynəlxalq standartlara uyğundur: təkmilləşmə və təsnifatlardan daha səmərəli istifadə üçün gələcək tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur;
- (10) Metodologiya, eləcə də müayinələrin planlaşdırılması, seçmə, qiymətləndirmə və statistika məhsullarının inteqrasiyası sahəsində daha yüksək səmərəlilik əldə etmək üçün ilkin addımlar atılmışdır; biznes statistikasında bu cəhdlərin davam etdirilməsinə ehtiyac vardır;
- (11) Nəticələrinin nəşrinə başlanmış 2009-cu il əhalinin siyahıyaalınmasının materialları seçmə bazasının təkmilləşdirilməsi, eləcə də Azərbaycan ictimaiyyəti və daha geniş təhlillər üçün dəyərli mənbə olacaqdır;
- (12) Bir çox əsas demografik göstəricilər hazırlanır və yayılır. Təkmilləşmələr, xüsusən də doğum üzrə məlumatların keyfiyyəti, miqrasiya statistikasına və istehsal sisteminin (kağız sistemindən şəbəkə sistemə keçid) təkmilləşdirilməsi zəruridir;

- (13) İş və işsizlik statistikasını üçün zəngin mənbə olan əmək bazarı statistikasını müəssisə məlumatlarına və rüblük işçi qüvvəsi müayinələrinə əsaslanır;
- (14) Ev təsərrüfatı üzrə müayinələr gəlirləri, yaşayış səviyyəsini və ev təsərrüfatının xərclərini əks etdirir; əsas göstəricilər ölkədə sosial vəziyyəti qiymətləndirmək, eləcə də milli hesablar və qiymət statistikasını üçün istifadə olunur. Gələcək inkişaf SİLC-in (Həyat şəraiti və gəlirlər statistikasını) həyata keçirilməsi istiqamətində olacaqdır;
- (15) 2009-cu ildə MHS-93-ün yerinə yetirilməsi və MHS-2008-in tətbiqi məsələlərini əhatə edən 3 illik fəaliyyət planı hazırlanmışdır. MHS göstəricilərində Avropa İqtisadi Fəaliyyət Növləri təsnifatının (NACE Rev 2) tətbiqinin 2011-2012-ci illər ərzində mərhələlərlə həyata keçirilməsi planlaşdırılmışdır;
- (16) Qiymət statistikasını yaxşı təcrübələrə və beynəlxalq standartlara tam uyğundur. Ev sahibləri üçün qiymət indeksinin təkmilləşdirilməsi (ev sahibinin icarə haqqı da bura daxil olmaqla) qiymət dəyişikliklərinin müəyyənləşdirilməsinə gələcək töhfəsini verəcəkdir. Bu eyni zamanda xidmətlər üçün istehsalçı qiymət indekslərinə də aiddir;
- (17) Biznes statistikasını biznes fəaliyyətləri üçün geniş göstəricilər şəbəkəsini təmin edir; xidmətlərə dair biznes statistikasını inkişaf etdirilir. Əsas gələcək məsələlər bunlardır: biznes statistikanın inteqrasiyasını və elektron sorğu vərəqlərinin təkmilləşdirilməsi;
- (18) Nəqliyyat statistikasını kifayət qədər yaxşı inkişaf etmişdir; özəl sahibkarlar da daxil olmaqla, quru yol nəqliyyatını əhatə etmək üçün mühüm cəhdlər edilmişdir;
- (19) Kənd təsərrüfatı statistikasını yaxşı əhatə olunub; məlumatların keyfiyyətinin sonrakı təkmilləşdirməsi təsərrüfat registrləri kimi inzibati məlumatlar əsasında ola bilər;
- (20) Ətraf mühit üzrə göstəricilər çox az resursla (heyətlə), Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və digər tərəfdaşlarla qismən əməkdaşlıq etməklə istehsal və nəşr olunur. Bu sahədə bəzi mümkün yenidənqurmalarla möhkəmləndirmə və genişləndirmə işləri aparılmalıdır.

Gələcəkdə inkişaf etdirilməli olan əsas məsələlər aşağıdakılardır:

- Rəsmi statistika, inzibati statistika və inzibati məlumatlar arasında bəzi müəyyən fərqlərlə əlaqədar qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması. Burada məlumat toplanması üçün milli statistika sistemi və inzibati sistemlər arasındakı sərhədin dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Bu məsələ "Rəsmi statistika haqqında" Qanuna gələcəkdə yenidən baxılmasında və uzunmüddətli və illik planlaşdırmanın (illik proqram

bütün rəsmi statistika məlumatı istehsalçıları ilə razılaşdırılır) praktiki icra edilməsində nəzərə alınmalıdır;

- İnzibati məlumat mənbələrinə giriş həmişə təmin olunmalıdır. Müayinələrin əvəzləyicisi kimi, inzibati məlumat mənbələrindən istifadə üçün hərtərəfli statistik registrin yaradılması və keyfiyyətli statistik registrin təkmilləşdirilməsinə həsr olunmuş fəaliyyətlərin davamı kimi müvafiq inzibati orqanlarla əməkdaşlıq nəticəsində təmin edilməlidir;
- Daha sıx regional struktur, əsasən, regional səviyyədə statistik məlumatların toplanması və yayılmasına xidmət edir. Texnoloji inkişaf nəzərə alınmaqla, Aparat və yerli statistika orqanları arasında iş bölgüsü və resursların balansı, səmərəli təkmilləşdirilmə məqsədilə gələcəkdə nəzərə alınmalıdır;
- Bütün istifadəçi qruplarına yönəlmiş fəal və şəffaf yayım siyasətinə və məlumatların yayılması (məsələn, metaməlumat və istifadəçiyə yönəlmiş xidmətlər də daxil olmaqla, Veb sahifədə ictimai məlumat bazası) üçün əsas prinsip, qayda və vasitələri əhatə etməyə ehtiyac vardır;
- Rəsmi statistik məlumatlara inamın artırılması və qərarın qəbul edilməsi prosesində statistik məlumatlardan istifadəyə kömək göstərilməsi məqsədilə milli statistik biliyin təkmilləşməsinə həsr edilmiş fəaliyyətlər inkişaf etdirilməlidir;
- Statistika məhsullarının keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi və bütün statistik istehsal prosesinin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin yaradılmasına ehtiyac vardır. Müfəssəl keyfiyyətin idarə edilməsi sistemi ölkədə Dövlətstatkomun mövqeyinin və ona olan inamın daha da möhkəmləndirilməsi üçün investisiya olacaqdır;
- Seçmə müayinələrdən və inzibati məlumat mənbələrindən geniş istifadə və istehsal prosesinin növbəti inteqrasiyası respondentlərə və statistika bölmələrinin üzərinə düşən yükü azalda bilər; bu, işlərin təkrarlanmasından uzaqlaşmağa kömək edəcək və statistik istehsalın yüksək məhsuldarlığını və səmərəliliyini artıracaqdır;
- Statistik fəaliyyətin bir çox mənbələrdən maliyyələşməsi statistik tədqiqatlarda qarşıya çıxan yeni məsələlərin (problemlərin, tapşırıqların) maliyyələşməsi üçün vacib olaraq qalır;
- Həmçinin Dövlətstatkomun işçilərinin ingilis dili üzrə bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi tövsiyə olunur. Bu, onlara beynəlxalq əlaqələrdən və səmərəli inkişafdan səmərə əldə etmək imkanı verərdi;
- İngilis dilinə tərcümə edilmiş anlayışlar, prinsiplər və s. üzrə sənədləşmələrin mövcudluğu və müxtəlif sahələrdə tətbiq edilməsi beynəlxalq anlayış, qayda və əsasnamələrə uyğunluq dərəcəsinin

qiymətləndirilməsinə imkan verəcəkdir. Ümumiyyətlə, gələcək qiymətləndirmə və uyğunlaşdırma cəhdlərini asanlaşdırmaq məqsədilə bəzi məlumatların yararlılığının təkmilləşdirməsi vacibdir.

MƏLUMATLAR

1.1 HÜQUQİ ƏSAS

1. “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu 1994-cü ildə qəbul edilmişdir (bir neçə dəfə dəyişikliklər edilmişdir, ən son dəyişiklik isə 2009-cu ildə olmuşdur). Qanun ölkədə dövlət statistika orqanlarının vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün hüquqi bazadır. BMT-nin Rəsmi Statistikanın Əsas Prinsiplərinin tanınması, ölkədəki statistika orqanlarının müəyyənləşdirilməsi, onların rolu, səlahiyyətləri və məsuliyyətləri, eləcə də digər şəxslərlə əlaqələri və “Rəsmi statistika haqqında” Qanunun aspektləri demokratiya və bazar iqtisadiyyatına xidmət edən müasir statistika sisteminin funksionallığının uyğunluğu üçün vacib şərtlərdəndir.

1.1.1. Prinsiplər

2. BMT-nin Rəsmi Statistikanın Əsas Prinsipləri və Avropa Statistikasının Prosessual Məcəlləsinə uyğun olaraq, keyfiyyətin təmin edilməsi və ictimaiyyətin inamının təmin edilməsi, etibarlılıq, obyektivlik, uyğunluq, statistik məxfilik və şəffaflıq xüsusi olaraq qanunda əks etdirilmişdir (9-cu maddə).
3. 10-cu maddəyə uyğun olaraq (Rəsmi statistikanın müstəqilliyi), məlumat mənbələrinin, statistik metodların və məlumatların yayılması prosesi, forması və vaxtının seçilməsində dövlət statistika orqanları (mərkəzi və yerli) müstəqildir və kənar təşkilatlardan bu işlərə dair göstəriş və təlimatlar qəbul etmirlər. 6-cı maddədə göstərildiyi kimi, onların vəzifələrindən biri statistik məlumatların obyektivliyi və etibarlılığına zəmanət verməkdən ibarətdir (statistika orqanlarının vəzifələri 7-ci bənddə qeyd edilmişdir).
4. Statistik məxfiliyə aid olan müddəaların aydınlığı üçün qanuna məxfi məlumatların (1-ci maddə - əsas anlayışlar), birbaşa və dolay yolla tanınmalarının (16-cı maddə - statistik məxfilik) və yekun (ümumiləşdirilmiş) məlumatların məxfiliyinə uyğun qaydaların (22-ci maddə) tərifləri daxil edilmişdir.
5. Məxfilik prinsipləri ilə əlaqədar aparıcı müddəalar yalnız rəsmi statistik məlumatların istehsalı üçün məxfi məlumatlardan istifadədir (15-ci maddə).

Məxfi məlumatlardan hər hansı bir məqsəd üçün istifadəyə dair istisnalar mövcuddur (17-ci maddə). İctimaiyyət üçün açıq olan mənbələrdən əldə olunan məlumatlar məxfi hesab edilmir (16-cı maddə) və xüsusi şərtlər altında elmi-tədqiqat məqsədi ilə istifadəyə icazə verilir (18-ci maddə). Məlumatların məxfiliyinin qorunması üçün tədbirlər yerindədir. Məxfi məlumatlara girişi olan işçilər, vəzifələrini dayandırdıqdan sonra belə bu məlumatların məxfiliyinin qorunmasını təmin etmək üçün məsuliyyət daşıyırlar (28-ci maddəyə uyğun olaraq). “İnzibati Xətalər Məcəlləsi”nə uyğun olaraq, statistik məlumatların məxfiliyinin pozulması hallarına görə cərimə tətbiq olunur.

6. Statistika orqanlarının həmçinin məxfiliyinə zəmanət verilən məlumatları əldə etmək hüququ vardır (11-ci maddəyə əsasən). Bu barədə məlumat verən standart mətn statistik sorğu anketinə daxil edilmişdir.
7. Statistik məqsədlər üçün yığılan ilkin məlumatlar, məhkəmə qərarları əsasında verilmiş məlumatlar istisna olmaqla, başqa məqsədlər üçün istifadə oluna bilməz (15-ci maddə). Məhkəmə qərarları əsasında məxfi məlumatların təqdim edilməsi kifayət qədər ümumi xarakter daşıyır – məhkəmələr respondentlərin müxtəlif öhdəlikləri (vəzifələri) ilə əlaqədar qərarlar çıxara bilər (məsələn, maliyyə, inzibati, vergi və s.). Bu yanaşma məxfilik prinsiplərinə tam uyğun gəlmir və yalnız münasib səbəbləri (statistik məxfiliyin pozulması hallarında məhkəmə qərarları) bildirməklə bunu təkmilləşdirmək olar.
8. 1-ci maddədə göstərilən rəsmi və inzibati statistika haqqındakı anlayışlara uyğun olaraq, qanun və daxil edilmiş prinsiplər spesifik hüquqi aktlar əsasında inzibati statistikaya tətbiq edilmir.

1.1.2. Məlumatın toplanması üçün səlahiyyət

9. 7-ci maddəyə uyğun olaraq, dövlət statistika orqanları məlumat toplanması üçün güclü və aydın səlahiyyətlərə malikdirlər. Onların ölkə ərazisində yerləşən hüquqi şəxslərdən, ölkədən kənarında yerləşən hüquqi şəxslərdən, respublika ərazisində fəaliyyət göstərən xarici hüquqi şəxslərdən statistik məlumat əldə etmək hüquqları vardır. Həmçinin Dövlətstatkom tərəfindən qəbul edilmiş qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq, onların ölkə vətəndaşlarından və fiziki şəxslərdən məlumat toplamaq hüquqları vardır (11-ci maddədə göstəriləndiyi kimi, iqtisadi və ya əhəlinin siyahıya alınması).
10. 7.3-cü maddəsində respondentlərdən vaxtında və düzgün məlumat toplamaq; təhrif etmə və ya gecikmə hallarına görə onlara cərimələr tətbiq edilə bilər.
11. “İnzibati Xətalər Məcəlləsi”ndə tələb olunan məlumatın təqdim edilməməsi və ya müntəzəm təqdim edilməməsi hallarına görə cərimələr nəzərdə tutulmuşdur.
12. Təcrübədə hüquqi şəxslər üçün sanksiyalar müntəzəm xarakter daşımır. Belə ki, bu kimi hadisələrin qarşısının alınması üçün vahidlərlə yaxşı əlaqə və

münasibətlər mövcuddur. Ümumiyyətlə, statistik müayinələri cavablandırmağa hazırlığın səviyyəsi yaxşıdır və cavab səviyyəsi çox yüksəkdir.

13. Bu yanaşmaya baxmayaraq, 2009-cu ilin ikinci yarısında 51 respondent cərimə olunmuş və bu cərimələrin ümumi miqdarı 2172 manat olmuşdur.
14. Qanunda inzibati statistik məlumatlara giriş də əks olunmuşdur. Bütün dövlət və yerli orqanlar Dövlətstatkoma öz səlahiyyəti çərçivəsində inzibati statistik məlumatlara girişi təmin etməyə borcludurlar və “Statistik işlər haqqında proqram”da təyin edilmiş vaxtda və qaydada statistik məlumatların istehsalı üçün zəruri olan səviyyədə onlara registr və digər fayllara girişi təmin etməlidirlər (13-cü maddə).
15. Həmçinin Dövlətstatkomun inzibati statistik məlumatlara giriş hüququ vardır və inzibati statistik məlumatların istehsalçıları dövlət statistika orqanlarının tələbi ilə məlumatları onlara ötürməyə borcludurlar (14-cü maddə).
16. İnzibati mənbələrə giriş respondentlərə düşən yükü azaldır və dövlət və yerli orqanlar tərəfindən paralel olaraq görülən işlərdən qaçmağa imkan verir. Lakin inzibati statistik məlumat və inzibati statistika arasında olan fərqin gələcəkdə aydınlaşdırılmasına ehtiyac vardır.

1.2 RƏSMİ STATİSTİKANIN ANLAYIŞI

17. Qanunun 1-ci maddəsində rəsmi statistikanın “Statistik işlər haqqında proqram”la məhdudlaşdırıldığı göstərilir. Proqram həm Dövlətstatkom, həm də digər rəsmi statistika məlumatı istehsalçıları tərəfindən təşkil edilmiş statistik müayinələri əhatə edir və zəruri xarakteristikaları müəyyənləşdirir. Bu proqram Nazirlər Kabineti ilə razılaşdırılır.
18. 1-ci maddəyə əsasən, rəsmi statistika çərçivəsində inzibati statistika normativ hüquqi aktlara uyğun olaraq dövlət orqanları tərəfindən istehsal olunan statistika kimi müəyyənləşdirilir. Qanunun 14-cü maddəsinə əsasən inzibati statistikanın istehsalı üçün “Rəsmi statistika haqqında” Qanun hüququ bazanı təmin etmir.
19. Bu spesifik hüquqi izah (təfsir) respondentləri, məlumat istifadəçilərini, hətta qeyri-statistik məqsədlər üçün toplanan məlumatların istifadəsində statistik göstəricilərin istehsalçıları üçün də rəsmi və inzibati statistika istehsalını tənzimləyən qaydaların başa düşülməsində anlaşılmaqlıq yarada bilər. Bu səbəbdən, rəsmi statistika və inzibati məlumatların toplanması arasında aydın müəyyənləşdirmə vacibdir.
20. Bundan əlavə, inzibati statistika və inzibati statistik məlumat arasındakı fərq aydın deyil. 13-cü maddədə göstərilir ki, inzibati statistik məlumatlar statistik işlər proqramına uyğun olaraq müəyyən edilmiş vaxt və formada Dövlətstatkoma təqdim edilməlidir. 14-cü maddədə isə göstərilir ki, inzibati

statistika (statistik işlər proqramında əhatə olunan rəsmi statistikanın hissəsi kimi) istehsalçıları məlumatları dövlət statistika orqanlarının tələbi əsasında təqdim etməyə borcludurlar.

21. Statistik məqsədlər və əsasən statistik registrlərə münasibətdə inzibati mənbələrdən olan fərdi məlumatların vacibliyi şübhəsizdir. Bir qayda olaraq, statistika dedikdə, ümumiləşdirilmiş məlumat başa düşülür, dövlət idarələrində mövcud olan (fərdi məlumatlar da daxil olmaqla) bütün məlumatlara girişi təmin etmək üçün “statistik məlumatlara giriş” ifadəsi əvəzinə “inzibati məlumat mənbələrinə giriş” ifadəsindən istifadə etmək daha məqsədəuyğun olardı.

1.3 STATİSTİKA ORQANLARI

22. Qanunun 3-cü maddəsində rəsmi statistika sistemi vahid, mərkəzləşmiş ümumdövlət sistemi kimi göstərilmişdir. Sistemin təşkili ilə Dövlət Statistika Komitəsi və onun yerli orqanları məşğul olur.
23. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş “Dövlət Statistika Komitəsi haqqında Əsasnamə” Dövlətstatkomun əsas vəzifə və hüquqlarını və fəaliyyətinin təşkilini müəyyənləşdirən normativ hüquqi aktdır.
24. Komitə sədrinin namizədliyi üçün prosedura və onun işinin davamlılığı “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda öz əksini tapmamışdır, çünki bu Konstitusiyaya əsasən həyata keçirilir. Ölkə Konstitusiyasına əsasən, Dövlətstatkomun sədri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilir. Eyni qaydalar (Əsasnaməyə əsasən) onun müavinləri üçün də eynidir. Sədr Dövlətstatkoma həvalə edilmiş vəzifələrin icra edilməsinə şəxsən məsuliyyət daşıyır; sədrin müavinləri isə sədr tərəfindən onlara həvalə edilmiş vəzifələrin icra edilməsinə şəxsən məsuliyyət daşıyırlar. Dövlətstatkomun sədri vəzifəsi nazir vəzifəsinə uyğundur.
25. Statistika Şurası məsləhətverici orqan kimi qanunla müəyyənləşdirilmişdir (8-ci maddə). Qanun onun vəzifə və tərkibini müəyyənləşdirir.
26. Əsasnaməyə görə Dövlətstatkomun sədri (kollegiyanın sədri), onun müavinləri, Aparatın və tabeliyində olan qurumların rəhbər işçilərindən ibarət kollegiya yaradılır; alim və mütəxəssislər də kollegiyaya üzv olmaq üçün dəvət edilə bilərlər. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti kollegiya üzvlərinin sayını və üzvlüklərini təsdiq edir. Kollegiyanın rolu Dövlətstatkomun fəaliyyəti ilə əlaqədar məsələləri müzakirə etmək, verilən tapşırıqları icra etmək, ölkədə statistikanı təşkil və inkişaf etdirmək və müvafiq qərarlar çıxarmaqdan ibarətdir.
27. Əsasnaməyə uyğun olaraq, elmi-metodoloji şura, zəruri olduqda isə alimlərdən, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərdən ibarət məsləhətçi qrup yaradılır. Məqsəd statistik göstəricilər sisteminin, münasib proqram və metodologiyaların

təkmilləşdirilməsindən ibarətdir. Bu barədə əsasnamə Dövlətstatkomun sədri tərəfindən təsdiq edilir.

Qiymətləndirmə

28. *“Rəsmi statistika haqqında” Qanunu bazar iqtisadiyyatı və demokratik cəmiyyət şəraitində statistika orqanlarının vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün hüquqi baza kimi qiymətləndirmək olar.*
29. *Peşəkar müstəqillik, həmçinin obyektivlik və ədalətlik prinsipləri “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda öz əksini tapmışdır.*
30. *Rəsmi statistikanın müstəqilliyinin gələcəkdə daha da möhkəmləndirilməsi məqsədilə ən yaxşı beynəlxalq təcrübələrə uyğun olaraq sədrin vəzifəyə təyin edilməsi qaydalarının müəyyənləşdirilməsi və vəzifədən azad edilməsinin mümkün səbəblərinin Qanunda (Konstitusiyaya uyğun olaraq) göstərilməsi məqsədəuyğun olardı.*
31. *Statistik məxfiliyə dair qaydalar məxfilik prinsiplərinə uyğun olaraq daha yaxşı ola bilər. Məsələn, məhkəmə qərarları əsasında məxfi məlumatların təqdim edilməsinin istisna olması kifayət qədər ümumi xarakter daşıyır və məhkəmə qərarlarının statistik məxfilik prinsiplərinin pozulması üçün uyğun səbəblərin olması qeyd edilməklə onun təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır.*
32. *Dövlət Statistika Komitəsi fiziki şəxslər və inzibati mənbələrdən məlumat toplanması da daxil olmaqla “Rəsmi statistika haqqında” Qanunla müəyyənləşdirilmiş, məlumatların toplanması üçün güclü və yaxşı təşkil edilmiş səlahiyyətlərə malikdir.*
33. *Rəsmi statistika, inzibati statistika və inzibati statistik məlumat anlayışlarının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Bu, əsasən istehsalçıları, istifadəçi və respondentləri, statistika prinsiplərinin və rəsmi statistikanın istehsalı ilə əlaqədar digər qaydaların tətbiq edilməsində qeyri-müəyyənliklərdən uzaqlaşdırmaq üçün lazımdır.*
34. *Qeyri-statistik məqsədlər üçün məlumatların toplanması qeyri-statistik qanunvericiliyə - lakin inzibati hüquqi aktlara (hətta əgər məlumat statistik göstəricilərin istehsalına xidmət edirsə) əsaslanmalıdır.*
35. *“İnzibati statistik məlumatlara giriş” ifadəsi əvəzinə fərdi vahidlərə dair məlumatlara girişə icazə verən “İnzibati məlumat mənbələrinə giriş” ifadəsi istifadə edilməlidir (inzibati məlumat mənbələrinə giriş həmişə təmin edilməlidir).*
36. *Statistika Şurasının sədrinin (adətən komitə sədri) kim olduğunu aydınlaşdıran qaydaları müvafiq hüquqi çərçivəyə daxil etmək lazımdır.*

2 RƏSMİ STATİSTİKANIN MİLLİ SİSTEMİ

1.4 MİLLİ STATİSTİKA SİSTEMİNİN STRUKTURU

37. “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3-cü maddəsində bildirilir ki, “Rəsmi statistika sistemi vahid, mərkəzləşdirilmiş ümumdövlət sistemidir”. Digərində isə “Azərbaycan Respublikasında statistika sisteminin təşkili və onun fəaliyyətinin təmin olunması ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, tabeçilik prinsipi ilə onun yerli statistika orqanı, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi və yerli orqanları məşğul olurlar.
38. Qanunda Dövlətstatkomdan başqa hər hansı bir digər orqanın rəsmi statistika istehsalçısı olduğu qeyd olunmayıb və beləliklə, hesab etmək olar ki, Azərbaycanda rəsmi statistika yüksək səviyyədə mərkəzləşdirilmişdir. Qlobal qiymətləndirmənin sorğu anketinə cavabda yalnız yerli statistika orqanları rəsmi statistikanın digər təminatçıları kimi qeyd olunmuşdur. Digər dövlət orqanlarına istinad edilmir. Lakin real vəziyyətə görə Azərbaycanın rəsmi statistikasının 80%-i Dövlətstatkom tərəfindən istehsal olunur. Qalan 20%-i ilə digər məlumat istehsalçıları (nazirliklər, komitələr və s.) məşğul olurlar.
39. Aydındır ki, ən azından Azərbaycanın Mərkəzi Bankı (MB) və Maliyyə Nazirliyi (MN) rəsmi statistika istehsalçısı kimi hesab edilir. BVF-nin Məlumatların Yayılmasının Ümumi Sistemində (GDSS) görə, MB tədiyə balansını və maliyyə sektoru statistikasını üzrə məsuldur, MN hökumətin yekun göstəriciləri və borclarını üzrə cavabdehdir. MB və MN nümayəndələri ilə görüşdə təsdiq edildi ki, onlar özlərini rəsmi statistikanın istehsalçısı hesab edirlər. Eləcə də Səhiyyə Nazirliyinin (SN) nümayəndələri də qeyd etdilər ki, SN rəsmi statistika istehsalçısıdır.
40. Rəsmi statistika və inzibati statistika arasında fərq milli statistika sisteminin strukturu ilə əlaqədar aydınlığın çatışmaması (olmaması) səbəblərdən biri ola bilər. 1-ci maddədə qeyd edildiyi kimi, rəsmi statistika - "Statistik işlər haqqında proqram" (bundan sonra - proqram) çərçivəsində müvafiq məcmularda mövcud olan prosesləri xarakterizə etmək məqsədi ilə səlahiyyətli orqanların aldıkları məlumatlardır. İnzibati statistika - müvafiq normativ hüquqi aktlar əsasında dövlət orqanları tərəfindən öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar istehsal olunan məlumatlardır. Beləliklə, rəsmi statistikanın bir hissəsi “Statistik işlər haqqında proqram”dan kənar qala bilər, bəzi spesifik inzibati qanunlar əsasında rəsmi statistika sistemi prinsip etibarını ilə yalnız proqrama daxil edilmiş hissəni əhatə edir. Təcrübədə aydın deyil ki, “inzibati statistika” kimi nə təsnifləşdirilir və hansı orqanlar inzibati statistika istehsal edir.

Qiymətləndirmə

41. *“Rəsmi statistika haqqında” Qanuna əsasən Dövlətstatkom rəsmi statistika məlumatlarının istehsalçısı kimi mərkəzi rola malikdir və Azərbaycanın Milli Statistika Sisteminin əlaqələndiricisidir. Həmçinin rəsmi statistikanın hissəsi olan “inzibati statistika” və “rəsmi statistika” anlayışları arasındakı sərhədlə əlaqədar olaraq qanun qismən birmənalı deyil və qanunda Dövlətstatkomdan əlavə digər rəsmi statistika istehsalçılarının olması da aydın göstərilməlidir. Göründüyü kimi, “inzibati statistika” “Rəsmi statistika haqqında” Qanuna əsaslanmır (14-cü maddə), hələ də rəsmi statistikanın bir hissəsi olan bu növ statistika qanununun prinsiplərinə uyğun deyil. Beləliklə, “Rəsmi statistika haqqında” Qanunun bu hissəsinin yenidən nəzərdən keçirilməsinə və keyfiyyət, ədalətlik, müstəqillik və s. kimi bəzi fundamental prinsiplər əsasında “Rəsmi statistika”nın sərhədlərinin daha aydın müəyyənləşdirilməsinə ehtiyac vardır. “İnzibati statistika” (14-cü maddə) və ya “inzibati statistik məlumatlar” (13-cü maddə) ifadəsi əvəzinə “inzibati məlumatlar” ifadəsindən istifadə etmək daha yaxşı olardı. Bundan əlavə, digər orqanların hansı şərtlər altında rəsmi statistika istehsalçıları kimi hesab edilə bilinməsinin dəqiqləşdirilməsi zəruridir. Mərkəzi Bank, Maliyyə və Səhiyyə nazirliklərinin nümayəndələri ilə müzakirələr zamanı aydın olmuşdur ki, onlar özlərini rəsmi statistikanın istehsalçıları hesab edirlər.*

2.2 MİLLİ STATİSTİK PROQRAMLAŞDIRMA VƏ SİSTEMİN KOORDİNASİYA MEXANİZMLƏRİ

42. *“Rəsmi statistika haqqında” Qanunun 3-cü maddəsində deyilir: “Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra orqanları sistemində fəaliyyət göstərir və respublikada rəsmi statistikanı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı ilə razılaşdırılan “Statistik işlər haqqında proqram”a (bundan sonra - proqram) uyğun həyata keçirir”. Belə ki, Dövlətstatkom proqram vasitəsilə inzibati statistika hesab edilməyən rəsmi statistika üçün güclü əlaqələndirici rola malikdir. Lakin əlavə olaraq, 14-cü maddədə deyilir: “Bu qanun inzibati statistika materiallarının istehsalı üçün hüquqi baza yaratmır. Paralelçiliyə yol verməmək, ikiqat işdən qaçmaq, vahid təsnifat və metodlardan istifadəni və əldə edilmiş nəticələrin rəsmi statistikaya uyğunluğunu təmin etmək məqsədi ilə onların statistika hesabatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilir. İnzibati statistikanı aparmaq üçün Dövlət Statistika Komitəsinin qanuni səlahiyyəti var və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları rəsmi statistika ilə məşğul olan orqana onun müəyyən etdiyi vaxtlarda və həcmdə hesabat təqdim edirlər”. Beləliklə, əlaqələndirici rol eləcə də inzibati statistikaya da aid edilir. Əlavə olaraq, həmin maddə inzibati statistika istehsalçılarına bu*

məlumatları dövlət statistika orqanlarına ötürməyə öhdəlik verir (ətraf mühitin qorunması, əmək, kommersiya və dövlət sirlinə dair məlumatlar istisna olmaqla).

43. 2008-2012-ci illər üzrə Dövlət Proqramına uyğun olaraq, bir neçə nazirlik və dövlət komitələri bir sıra tədbirlərə cəlb edilmişdir. Nadir hallarda görünür ki, hər hansı nazirlik və ya dövlət komitələri ayrılıqda icraçı olsunlar. Onlar həmişə Dövlət Statistika Komitəsi ilə əlaqəlidir. Cəlb olunan tərəflər arasında sıx əməkdaşlıq vardır.
44. 8-ci maddə Statistika Şurasının yaradılması ilə bağlıdır: Statistika Şurası (bundan sonra - Şura) proqramın hazırlanması, həyata keçirilməsi və statistikanın təşkili, inkişafı və fəaliyyət göstərməsi üzrə məsləhətlərin verilməsi məqsədi ilə yaradılır. Şura müvafiq icra hakimiyyəti orqanı yanında, ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərir və əsasən aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir: “Statistik işlər haqqında proqram”ın hazırlanmasına dair təklif və tövsiyələrin verilməsini; proqramın həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı məsləhətlərin verilməsini; Azərbaycan Respublikasında rəsmi statistikanın ardıcıl inkişafı üzrə tövsiyələrin hazırlanmasını; statistik məlumat istifadəçilərinin statistikaya dair irad, rəy və təkliflərinə baxaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanına tövsiyələr verilməsini.
45. Şuranın işi aşkarlıq şəraitində həyata keçirilir. Şuranın tövsiyələri geniş ictimaiyyətə çatdırıla bilər.
46. Şuranın tərkibinə statistika, maliyyə, iqtisadiyyat, vergi, gömrük orqanlarının, bankların, həmkarlar ittifaqları birliklərinin, sahibkarların ictimai birliklərinin, təhsil və elmi-tədqiqat idarələrinin və statistik məlumatların istifadəçilərinin nümayəndələri daxil edirlər.
47. Şuranın üzvləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı ilə 5 il müddətinə təsdiq edilir.

Qiymətləndirmə

48. *Qeyd edildiyi kimi, “Rəsmi statistika haqqında” Qanun (Statistika şurasının dəstəyi ilə) Dövlətstatkomu güclü əlaqələndirici funksiya ilə təmin edir. Qanuna əsasən şura milli statistika sisteminin, xüsusən də statistik işlər proqramının inkişafı ilə əlaqədar vacib funksiyalara malikdir. İllik statistik işlər proqramından başqa, rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsi üçün Dövlət Proqramı statistika sisteminin və Dövlətstatkomun infrastrukturunun inkişafı üçün hədəfləri müəyyənləşdirir.*
49. *Şura tərəfdaşlarla dialoq və müzakirələr üçün forum kimi vacib rol oynayır. Eləcə də, xüsusi (spesifik) sahələrlə əlaqədar inzibati məlumatların istifadəçiləri*

və istehsalçıları ilə sistemə dialogun təkmilləşdirilməsi məqsədilə bəzi vacib sahələrdə işçi qruplarının yaradılması tövsiyə olunur.

50. *Qanun Dövlətstatkoma inzibati statistikaya dair hesabatları təsdiq etmək, bu məlumatlara tam girişi və onları yaymaq kimi imkanlarla yanaşı, "inzibati statistika"nın istehsalının əlaqələndirilməsi üçün bazanı təşkil edir (14-cü maddə). Burada ətraf mühitin qorunması və əmək, kommertiya və dövlət sirri ilə əlaqədar maraqlı istisna mövcuddur. Bu istisnanın səbəblərinin dəqiqləşdirilməsi və onun praktikada hansı mənə kəsb etdiyini aydınlaşdırmaq maraqlı olardı.*

3 MİLLİ STATİSTİK XİDMƏT

3.1 MİLLİ STATİSTİK XİDMƏTİN TƏŞKİLİ

51. Təşkilati struktura görə sədr, 3 sədr müavini və Aparatın rəhbəri mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti sədri və onun müavinlərini təyin edir.
52. Dövlətstatkomun strukturu aşağıdakılardan ibarətdir: Aparat (174 nəfər), 83 yerli statistika orqanı (1040 nəfər); Dövlətstatkomun strukturunda cəmi 1214 nəfər işçi var.
53. Aparatın 13 sahə və 7 inzibati (kadrlar, rejim və məxfi kargüzarlıq, maliyyə, statistik məlumat, statistika işlərinin əlaqələndirilməsi, ümumi şöbə və Aparatın rəhbəri) şöbəsi vardır.
54. Sədr və sədrin hər bir müavini şöbələrə idarə edilməsinə cavabdehirlər. Şöbələrdə işçilərin orta sayı 8.3-dür. İşçilərin daha az sayı problem yarada bilər. Demografiya və sosial statistika şöbəsinin Ətraf mühit və səhiyyə statistikasına sektorunda olan 9 nəfər səhiyyə statistikasına, təhsil statistikasına, ətraf mühit statistikasına, sosial müdafiə və idman statistikasına ilə məşğul olur.
55. Təşkilatın böyük hissəsini 1040 nəfərdən ibarət işçiyə malik olan (Dövlətstatkomun ümumi heyətinin 70%-i) yerli statistika orqanları təşkil edir. Hər bir rayon və şəhər statistika idarəsində, təxminən, 7-12 nəfər işçi vardır. Yerli statistika orqanları ilə görüş zamanı əldə etdiyimiz məlumata görə, idarədə işçilərin sayı ən çoxu 25 nəfərdir. Regional idarələr səlahiyyətləri çərçivəsində məlumatların toplanmasına, yayılmasına və regional səviyyədə məlumatların təhlil edilməsinə məsuldurlar. Qiymət və ev təsərrüfatları büdcələrinin müayinəsi ilə əlaqədar məlumatların toplanmasına dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən intervüyerlər (sayıcılar) cəlb olunur.
56. SMETLTM (Statistik məlumatların Elmi-Tədqiqat və Layihə-Texnoloji mərkəzi) (21 nəfər işçi) Dövlətstatkomun tabeliyində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxs statusuna malik təşkilatdır. Mərkəz, müayinələr üçün seçmələr də daxil

olmaqla, statistikanın inkişafı və metodologiya sahəsində Dövlətstatkomun sifarişlərini yerinə yetirir.

57. BHM (Baş Hesablama Mərkəzi) (246 işçi) Dövlətstatkomun tabeliyində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxs statusuna malik təşkilatdır və Dövlətstatkomun sifarişi əsasında işləyir. BHM statistik proseslərdə aparıcı rol oynayır: o, məlumatların toplanmasına, işlənməsinə, yoxlanmasına və məlumatların regional idarələrdən alınaraq Aparata ötürülməsinə; statistik bülletenlərin nəşrinə; proqram təminatının inkişafına, kompüterlərə xidmət və sistem təminatına, veb texnologiyalarının tətbiqinə cavabdehdir.

Qiymətləndirmə

58. *Görülən işlərin səmərəliliyinin və keyfiyyətin idarəolunmasının təkmilləşdirilməsi, habelə texnoloji inkişafı ayaqlaşmaq məqsədilə Mərkəzi aparat və yerli statistika orqanları arasında resursların və işlərin bölünməsinə gələcəkdə yenidən baxılması məqsədəuyğun olardı.*
59. *Şöbələrin qruplaşdırılması onların əhatə etdikləri sahələrlə daha sıx əlaqədə həyata keçirilə bilər. Şöbələrin sahələrə müvafiq olaraq əlaqələndirilməsi məqsədilə hazırkı təşkilati strukturun yenidən baxılması bilik və bacarıqların daha yaxşı ötürülməsi, istehsal prosesinin səmərəliliyinin və təşkilatın yeni vəzifələrə uyğunlaşdırılmasının artırılması üçün faydalı olardı.*
60. *Qarşılıqlı əlaqələr və ümumi intellektual tələblər nəzərə alınaraq registrlər, metodoloji məsələlər və seçmə üzrə cavabdehlik ideal olaraq hiyerarxik strukturda bərabər mövqeyə malik olmalıdır. Belə düzənləmə bu sahələrə cəlb edilmiş mütəxəssislər arasında əlaqə və əməkdaşlığı artıraraq statistikanın keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsində müsbət rol oynayırdı.*
61. *Məlumatların toplandığı yerli orqanların və sahə şöbələrinin arasındakı qarşılıqlı əlaqələr müəyyən statistik məhsul üzərində işləyən bütün fərdlərin və müvafiq məsul şəxslərin sıx əməkdaşlığı əsasında həyata keçirilir.*
62. *Statistik proseslərin gələcək təşkilində məlumatların toplanması və işlənməsi üçün müasir informasiya texnologiyaları vasitələrinə ehtiyac vardır; statistik məhsulların keyfiyyəti və işin səmərəliliyinin zəruri təkmilləşdirilməsinə bu yolla nail olmaq olar. İnformasiya texnologiyaları "Online" rejimdə yoxlamaq imkanı verən internet əsaslı sorğu anketləri, məlumatların redaktə edilməsi üçün standartlaşdırılmış vasitələr və məlumatların statistik təhlili vasitələrdir. Bu kimi təşkilatda statistik prosesə görə məsuliyyət sahə şöbələrinə verilmişdir, BHM isə yardımçı funksiyaya malik olub informasiya texnologiyaları vasitələrinin işlənməsi və statistik prosesin əməli gedişinin digər aspektləri üçün məsuliyyət daşıyır.*

63. *Regional strukturun kifayət qədər sıx olmasının şübhəsiz tarixi səbəbləri var. Yerli respondentlərdən məlumatların toplanması və onlarla əlaqələrin qurulması məqsədlərinə xidmət edir. Bununla yanaşı ümid etmək olar ki, gələcəkdə yeni inzibati və müfəssəl məlumat bazalarının inkişafı və məlumatların müasir qaydada idarə olunması (elektron sorğu anketləri, internet vasitəsilə məlumatların toplanması, inzibati məlumatlardan istifadə, integrasiya edilmiş redaktə prosesi və əsasən internetlə yayım) növbəti 10 il ərzində Dövlətstatkomun regional strukturunun sadələşdirilməsinə səbəb olacaqdır. Orta və uzun müddətli planlar tərtib edilərkən bu fakt nəzərə alınmalıdır.*

3.2 RESURSUN İDARƏ EDİLMƏSİ

3.2.1 Maliyyə və büdcə

64. Dövlətstatkomun maliyyə resursları Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi tərəfindən təmin edilir. Aİ, İsveç, BMT, BƏT kimi xarici və beynəlxalq donorlardan da yardım alınmışdır.
65. 2008-ci ilin ümumi büdcəsi 9,189.796 AZN (EUR 9,547.279) olmuşdur; büdcənin təxminən 50%-i işçilərin xərclərinə, 50%-i isə zəruri xərclərə (elektrik, istilik, telefon, çap, formalar və s.) sərf edilmişdir.

Qiymətləndirmə

66. *Görünür ki, Dövlətstatkom statistik işlər proqramının və həmçinin rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsinə dair dövlət proqramında nəzərdə tutulan layihələrin əhatə olunması üçün kifayət qədər vəsaitlə təmin edilmişdir.*

3.2.2 Heyət, işə qəbul və trening

67. 2009-cu ildə Dövlətstatkomun strukturunda 1.214 nəfər işləmişdir, onlardan 174 Aparatda. Əlavə olaraq, 246 işçi BHM-də, 21 nəfər isə SMETLTM-də işləyir. İşçilərin 5-i alim olmaqla təxminən 65,1% ali savadlıdır, onlardan 53,6%-i qadınlardır. Təxminən 124 sayıçı qiymət və ev təsərrüfatları büdcəsinin tədqiqatı ilə əlaqədar məlumatları toplayır, onlar da dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir.
68. Dövlətstatkom əmək bazarından spesifik təhsilli işçiləri işə cəlb etmək imkanına malik deyildir. Dövlət qulluğuna işçilərin qəbul edilməsi “Dövlət qulluğu haqqında” Qanuna əsasən, mərkəzləşdirilmiş qaydada müsabiqə ilə səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən həyata keçirilir.
69. Dövlətstatkom işçilərin ixtisaslarının təkmilləşdirilməsi məqsədilə daxili treninqlər keçirir. Dövlətstatkom bütün heyət üçün beynəlxalq təşkilatlar

tərəfindən keçirilən seminarlar, kurslar, xüsusi iclaslar və məsləhət xarakterli tədbirlərdən ibarət olan trening planını işləmişdir.

70. Hər il yerli statistika orqanları tərəfindən çoxsaylı statistik aspektləri əhatə edən xüsusi məsələlər üzrə seminarlar təşkil olunur. Statistikanın müxtəlif sahələrində hərtərəfli mütəxəssislərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirilir və 2007-2008-ci illərdə beynəlxalq seminarlarda 18 mütəxəssis fəal iştirak etmişdir. 2007-2008-ci illərdə 5 mütəxəssis Dövlət İqtisad Universitetində ixtisasartırma kurslarında iştirak etmişdir.
71. İşçilərin əksəriyyətinin xarici dil bacarıqları məhduddur. Nisbətən az sayda işçilər işçi səviyyəsində ingilis dilində danışa bilir; bir çox işçilər ingilis dilini passiv səviyyədə başa düşür. İşçilərin əksəriyyəti rus dilini ikinci dil kimi bilir.
72. “Rəsmi statistika haqqında” Qanun Dövlətstatkomun işçilərinə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Statistika fakültəsində və digər ali təhsil müəssisələrində pedaqoji fəaliyyət göstərmək hüququ verir.

Qiymətləndirmə

73. *Səlahiyyətli heyət səmərəli yolla yüksək keyfiyyətli statistika istehsalı üçün aparıcı amildir. Dövlətstatkomun təşkilati quruluşu dövlət idarəetməsinin bir hissəsi kimi müstəqil olaraq işçi qəbul etməyə imkan vermir. Mərkəzləşdirilmiş qaydada işə qəbul etmə qeyri-obyektiv seçmə riskindən qaçmağa imkan verməsinə baxmayaraq, o eyni zamanda bəzi neqativ aspektlərə də malikdir: yəni statistika idarəsinin digər dövlət orqanları üçün çox da vacib olmayan xüsusi ixtisaslı mütəxəssislərə ehtiyacı vardır; namizədlərlə fərdi əlaqə onlardan hansının daha uyğun olduğunu seçməyə imkan verir; hətta əgər bu sistem təcrübədə daha yaxşı kadrların seçilməsinə imkan versə belə, bu sistem yeni işçilərin treningi üçün əlavə xərclərə ehtiyac yaradır. Dövlətstatkom daxili ehtiyacların təhlilləri əsasında işə götürülənlərin ixtisasına görə üstünlüyə malik olmalıdır.*
74. *İşçi heyətin inkişafı üçün geniş tədbirlər, xüsusilə də işçilərin treninginə yönəlmiş tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, Dövlətstatkom xüsusilə yeni işçilərə olan ehtiyacları nəzərə almaqla, işçilərin inkişafı və treningi, kadr siyasəti üçün bəzi strateji təlimatların təkmilləşdirilməsindən faydalana bilər. Treninglərə həmçinin, layihənin və keyfiyyətin idarə edilməsi, əlaqə bacarıqları və s. kimi qeyri-texniki bacarıqlar əlavə oluna bilər.*
75. *Daha yaxşı ingilis dili bacarığı beynəlxalq əlaqələrdən faydalanmaq üçün zəruridir.*
76. *Dövlətstatkomun kadrlarının təhsil sistemində funksiyası təqdirəlayiqdir və bu bir çox Milli Statistika İdarələrində mövcud deyil. Bu, Dövlətstatkomun elmi*

dairələrlə güclü şəbəkəsinin yaradılması üçün optimal variantdır. Belə ki, təcrübədə bu elmi dairələrə məlumatlara və aidiyyəti elmi-tədqiqat sahələrinə müraciət etməyə, həmçinin rəsmi statistikadan faydalanmağa, statistika, praktiki iqtisadiyyat, İT və digər sahələrdə elmi tədqiqatlara asanlıqla daxil olmağa imkan verir.

3.2.3 İnformasiya Texnologiyaları

77. BHM-də 246 nəfər işləyir, Dövlətstatkomun ən geniş mərkəzi bölməsidir (şöbəsidir). Bu, bir tərəfdən məlumatların toplanması, işlənməsi və onlara nəzarət kimi statistik məhsulları yaratmaq üçün statistik proseslər çərçivəsində fəaliyyətlər, məlumatların regional idarələrdən mərkəzi idarəyə ötürülməsi və statistik bülletenlərin nəşri ilə əlaqəlidir. Digər tərəfdən isə BHM proqram təminatının inkişafı ilə əlaqədardır. Aydınır ki, proqram təminatının inkişafı fərdi statistik məhsullara və eyni zamanda yeni proqram təminatı vasitələrinə əsaslanır. Dövlətstatkom ilə görüşlərdən aydın oldu ki, BHM digər ölkələrin Milli Statistika İdarələrinin İT bölmələri kimi, statistik proseslərdə daha güclü rola malikdir. BHM haqqında daha sıx təsvir gələcək görüşlərdəki söhbətlərin bir hissəsi olacaqdır.
78. Son üç ildə informasiya texnologiyaları mühiti əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirilib. Mərkəzi Aparatda vahid lokal şəbəkə quraşdırılmışdır. Dövlətstatkomun bütün işçilərinin lokal şəbəkəyə girişi vardır. Lokal şəbəkə təxminən 400 istifadəçiyə xidmət edir. Hesablama sisteminin imkanı və xidmətlərin səmərəliliyi davamlı şəkildə genişləndirilmişdir.
79. 2009-cu ildə hesablama ehtiyatlarının həcmi 1178 vahid təşkil etmişdir. Bura 820 kompüter, 286 çap qurğusu, 72 sürətçıxaran daxildir. 2009-cu ildə ümumilikdə 207 kompüter və 80 çap qurğusu alınmışdır.
80. 2008-2012-ci illərdə “Rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsinə dair” Dövlət Proqramında Dövlətstatkomun vəzifələri məlumat toplanması proseslərinin, müasir İKT tətbiq etməklə statistik nəticələrinin yayılmasının və məlumatların saxlanması təkmilləşdirilməsi, rəsmi statistika məlumatlarının keyfiyyətinin artırılması, respondentlərə düşən yükün azaldılması, statistik məxfiliyin təmin edilməsi üçün metodların təkmilləşdirilməsi, istifadəçilərin tətbiq edilən statistik metodlara dair məlumatlara girişini təmin etmək və s. bütün bu tapşırıqlar İT vahidinə məxsusdur və onların bir hissəsidir.

Qiymətləndirmə

81. *Daxili əlaqə və istifadəçilərlə əlaqələr üçün İT avadanlıqları və onlardan istifadə üstünlük təşkil edir.*

82. *Yaxın gələcəkdə yeni vəzifələr yerinə yetirilməlidir. Məlumat bazaları və inzibati məlumatların registri, statistik proseslər üçün integrasiya olunmuş və standartlaşdırılmış vasitələr, daxili və xarici istifadəçiləri daha çox məlumatlarla təmin etməkdə daha vacib rol oynayacaqdır və Dövlətstatkom tərəfindən yaradılmış keyfiyyətin idarə olunması sistemi belə çağırışlar üçün misaldır.*
83. *Bütün bu layihələrdə BHM-in mütəxəssisləri Aparatın sahə şöbələrinin mütəxəssisləri və yaqin ki, kənardan olan mütəxəssislərlə əməkdaşlıq etməli olacaqlar. Bununla yanaşı, texnoloji məsələlərin müvafiq həllində İnformasiya texnologiyaları əsas element olduğu üçün BHM-in mütəxəssisləri aparıcı rol oynayacaqlar. Buna baxmayaraq bütün bu cür hallarda sahə şöbələrinin işçiləri layihə və həmçinin texnoloji məsələlərin həll edilməsinə cavabdeh olacaq, IT mütəxəssisləri layihələrin hazırlanması və icra mərhələlərinə əsas töhfə verəcək və bütün iş müddətində sistemin saxlanması üçün məsuliyyət daşıyacaqlar. 2008-2012-ci illərdə Rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsi üzrə Dövlət Proqramında da BHM-nin rolu qeyd olunmuşdur.*

3.3 KEYFİYYƏT VƏ TƏQDİMATIN DAXİLİ VƏ XARİCİ MONİTORİNQİ

84. Daxili monitorinqin sahə şöbələrinin rəhbərlərinin cavabdehliyində olduğu görünür.
85. Statistik istehsal prosesinin (müayinə planlaşdırılması, müayinənin layihəsinin hazırlanması, məlumat toplanması, məlumatın işlənməsi, məlumatın təhlili və nəşri) mərhələlərinin keyfiyyətinin monitorinqi üçün prosedura və metodlar lazımi qaydada tətbiq edilmişdir. Bütün müayinələr üçün sahə əməliyyatları, məlumatların daxil edilməsi, kodlaşdırılmasına lazımi qaydada nəzarət edilmişdir. Nəticələrin nəzərdən keçirilməsi lazım olduqda həyata keçirilir.
86. Statistik istehsal prosesləri üçün daxili əl kitabçaları, təlimatlar və ya tövsiyələr bəzi sahələr üçün, o cümlədən sayıcılar üçün əl kitabçası ev təsərrüfatları müayinələri üçün mövcuddur. Əlaqədar işçilər üçün müfəssəl keyfiyyətin idarə olunması və keyfiyyətə dair treninqlər hələlik təklif olunmamışdır.
87. Statistik məlumatların təqvim ixtimaiyyət üçün açıqdır və Dövlətstatkomun veb sahifəsində nəzərdən keçirmək olar. İllik proqramda sıralanmış statistik göstəricilər üçün məlumatlar sistematik olaraq toplanılır.
88. Keyfiyyətin xarici monitorinqi BVF tərəfindən aparılmışdır. Azərbaycan 2001-ci ildən etibarən Məlumatların Yayılmasının Ümumi Sistemində (GDDS) iştirak edir. Müvafiq makroiqtisadi göstəricilər, ətraflı məlumat, BVF-nin Məlumatının Keyfiyyətinin Qiymətləndirilməsi Çərçivəsi (DQAF) əsasında

məlumat keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, təkmilləşdirmə üçün təkliflər və onların icrası üçün planlar ictimaiyyət üçün açıqdır.

89. Dövlətstatkom statistik məhsullar üçün standart sənədləşdirmənin təkmilləşdirilməsi və keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin həyata keçirilməsini hazırlamışdır. Standart sənədləşdirmənin məqsədi xarici istifadəçiləri daha yaxşı məlumatla təmin etməkdir; standart sənədləşdirmə prosesi mərhələsi zəif cəhətlərin və statistik məhsulun təkmilləşdirilməsi üçün potensialın aşkar edilməsində səmərəlidir.
90. 2008-2012-ci illər üzrə Dövlət Proqramında rəsmi statistik məlumatların keyfiyyətinin artırılması vəzifəsi Dövlətstatkomun üzərinə düşür.

Qiymətləndirmə:

91. *Dövlətstatkomun sistemində keyfiyyət aspektlərinin daxili monitorinqi əsas səlahiyyətli kanallar vasitəsilə həyata keçirilsə də, mərkəzləşdirilmiş daxili monitorinq sistemi üçün hələ ki, hazırlıq işləri aparılır. Dövlətstatkomun xarici monitorinqi Beynəlxalq Valyuta Fondunun GDDS (Məlumatların Yayılmasının Ümumi Sisteminin) standartında Azərbaycanın iştirakına uyğun həyata keçirilir.*
92. *Keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin yaradılması aşağıdakı kimi planlaşdırılır: statistik məhsulların keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi və bütün statistik proseslərin səmərəliliyinin artırılması üçün bu vahid (bölmə) yüksək potensiala malikdir. Müəyyənlanmış keyfiyyət siyasəti ilə keyfiyyətin müfəssəl idarə edilməsi, strateji məqsədlər, təşkilati tədbirlər, işçilərin treninqi və xüsusilə də güclü istifadəçi oriyentasiyası Dövlətstatkomun mövqeyinin və onun etibarlılığının gücləndirilməsi üçün zəmin yaradacaqdır. Keyfiyyətin idarə edilməsinin uğurla təkmilləşdirilməsi üçün vacib şərtlərdən biri sabit maraqlar və yuxarı təşkilatlar tərəfindən onun təşkilinə yardım edilməsidir.*
93. *Gələcəkdə keyfiyyətin idarə edilməsi sistemi çərçivəsində, keyfiyyətin sistemik göstəricilərinin istifadəsi və keyfiyyətin yüksəldilməsi, eləcə də statistik proseslərin bütün mərhələlərinin keyfiyyətinin müntəzəm təhlili və onların ardıcılığı da daxil olmaqla fəaliyyətlər genişləndirilməli və bütün təşkilatı əhatə etməlidir. Statistik məhsullar üçün standart sənədləşdirmə xarici istifadəçiləri daha yaxşı məlumatlarla təmin etməyi planlaşdırır; standart sənədləşdirmənin yaradılma prosesi statistik məhsulların yaxşılaşdırılması üçün potensialı və zəif tərəfləri aşkar etməyə kömək edəcəkdir.*
94. *Gələcəkdə, respondentlərdən birbaşa toplanan məlumatların əvəzinə və statistik proses çərçivəsində müxtəlif məqsədlər üçün inzibati məlumatlardan istifadə olunacaq, müvafiq statistik məlumat bazaları və ya registri yaradılacaqdır. Dövlətstatkom üçün inzibati məlumatların keyfiyyətinə nəzarət və qiymətləndirmə digər bir vəzifə olacaqdır. Bu baxımdan, seçmədə istifadə olunan və daha yaxşı təkmilləşdirilmiş registr üçün tədbirlər qeyd olunmalıdır.*

3.4 YAYIM (NƏŞR)

95. “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsində statistik məlumatların yayılması belə izah olunur: əldə edilməsində tətbiq olunan forma və vasitələrdən asılı olmayaraq, məxfi sayılmayan rəsmi statistik məlumatlar istifadəçilərə verilməlidir. 2-ci maddəyə əsasən, statistik məlumatların etibarlılığı və obyektivliyi təmin edilməlidir. “Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı açıq olan statistik məlumatların yayılmasına təminat verir və bunun nəticəsində bütün istifadəçilər statistika materiallarını məlumatların yayılmasına dair rəsmi statistika proqramında nəzərdə tutulmuş vahid qayda və hüquqi normalar çərçivəsində əldə edirlər”. Dövlət statistika orqanlarının vəzifələri arasında (6-cı maddə) statistik məlumatların doğruluğu və obyektivliyi də qeyd edilmişdir.
96. Dövlətstatkom statistik külliyyatların, bülletenlərin, xülasələrin, pres relizlərin və digər statistik materialların hazırlanması, onların istifadəçilər arasında yayılması, mətbuatda ictimai maraq kəsb edən statistik məlumatların nəşrinə cavabdehdir (6-cı maddənin 5-ci bəndi). Həmçinin qanunda rəsmi statistikanın əhəmiyyətinin geniş ictimaiyyətə izah edilməsinin təşkil edilməsinə cavabdehlik də qeyd edilmişdir (6-cı maddənin 8-ci bəndi).
97. 21-ci maddəyə əsasən, “İstifadəçilərin statistik məlumatlarla təmin edilməsində məlumat daşıyıcılarının bütün mümkün formalarından, o cümlədən dövlət statistika orqanlarının xüsusi nəşrlərindən, kütləvi informasiya vasitələrindən və digər vasitələrdən istifadə edilir”.
98. Bu sahədə statistika orqanlarının əsas vəzifələri və qaydalar təkcə “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda deyil, həmçinin Dövlət Statistika Komitəsinin Əsasnaməsində, Dövlətstatkomun rayon və şəhər statistika idarələrinin Əsasnaməsində də qeyd edilmişdir.
99. Yerli orqanların tapşırıqlarına (Əsasnamədə qeyd olunduğu kimi) yayıma (nəşr) dair tapşırıqlar da daxil edilmişdir: əsasən, regionun iqtisadi və sosial vəziyyətinə dair statistik məlumatları nəşr etmək; ərazinin sosial-iqtisadi, ekoloji və demoqrafik vəziyyətini xarakterizə edən statistik materiallarla yerli icra hakimiyyəti orqanlarını təmin etmək.

3.4.1 Yayımın (nəşrin) təşkili

100. Dövlətstatkomda yayım (nəşr) fəaliyyətləri Statistik məlumatlar şöbəsində cəmlənmişdir. Şöbənin 2 sektorunda 9 işçi çalışır. Onlar nəşrlərə və məlumatların xarici təşkilatlara ötürülməsinə cavabdehdirlər. Dövlətstatkomun Veb sahifəsinin texniki aspektləri BHM-nin əlində olmasına baxmayaraq, Statistik məlumatlar şöbəsi həmçinin Veb sahifənin məzmununa da rəhbərlik

edir. Statistik məlumatlar şöbəsi, regional nəşrlər üçün nümunələr də daxil olmaqla, nəşrlərin vahid dizaynı üçün standartlar hazırlayır. O həmçinin pres-relizlərin hazırlanmasına və istifadəçilərin suallarının cavablandırılmasına və s. məsuldur.

101. Sahə şöbələri nəşr olunan statistik göstəricilər üçün məsuliyyət daşıyır, onlar pres-reliz və nəşrlərin məzmununu hazırlayır. Eyni zamanda, onlar da məlumat istifadəçilərinin suallarına cavab verir.
102. Regional idarələr də bu fəaliyyətlərə cəlb edilmişdir: müxtəlif növdə və formada nəşrlər və regiondakı xüsusi şərait əsasında məlumat istifadəçiləri ilə əlaqələr təşkil edilmişdir (məsələn, regional TV, yerli orqanların Veb sahifəsi).

3.4.2 İstifadəçilərin cəlb olunması

103. “Statistik işlər haqqında proqram” çərçivəsində statistik məlumatların məzmununun hazırlanmasına istifadəçilərin cəlb olunması dövlət orqanları (nazirliklər, Mərkəzi Bank və s.) kimi aparıcı istifadəçilərlə təsdiq üçün Nazirlər Kabinetinə təqdim edilməmişdən əvvəl, yazılı məsləhətləşmələr vasitəsilə təmin edilmişdir.
104. Yeni müayinələr hazırlanarkən nəşr (yayım) mərhələsi də daxil olmaqla, istifadəçilərin xüsusi və dövrü şərtləri nəzərə alınır. Onlar, adətən, telefon vasitəsilə əldə edilir; bu şərtlərin qəbul edilib-edilmədiyini istifadəçilər yalnız nəşrin növbəti mərhələsində yoxlaya bilərlər.
105. Əsas məlumat istifadəçiləri ilə əlaqə üçün statistik məlumatların nəşrinə, eləcə də son vaxtlar “İstifadəçilərin rəyinin öyrənilməsi”nə dair keçirilmiş müayinə ilə əlaqədar fəaliyyətlərə xidmət edən istifadəçilərin məlumat bazası yaradılmışdır.
106. 2000-ci ildə Finlandiya Statistika ilə Tasis proqramı çərçivəsində əməkdaşlıq statistik məlumat istifadəçiləri ilə əlaqələrin təşkilinə və həmçinin nəşrlərin dizaynı, strukturu və məzmununa öz töhfəsini vermişdir. O dövrdə istifadəçilərin rəyinin öyrənilməsinə dair ilk pilot müayinə keçirilmişdir.
107. Əldə edilmiş təcrübələr və həmçinin məlumat istifadəçilərinin fikirlərinin ümumiləşdirilməsi və onların reaksiyası nəzərə alınmaqla, real olaraq 2009-cu ildə istifadəçilərin rəyinin öyrənilməsinə dair sonuncu müayinə keçirilmişdir. Dövlət orqanlarını, tədqiqat institutlarını, mətbuatı, marketinq, konsaltinq və reklam agentliklərini, maliyyə və müxtəlif fəaliyyətlərlə məşğul olan digər müəssisələri və s. təmsil edən 2151 respondentdən cavablar alınmışdır. Suallar əsasən məlumatların keyfiyyətini (tamlığı, dövriliyi, vaxtında olması, etibarlılığı, müqayisəliliyi və s.), məlumatın təqdim edilməsinin keyfiyyətini, Dövlətstatkomun və onun işçilərinin fəaliyyətindən razılığını əhatə etmişdir. Müayinənin nəticələri təhlil edilmiş, qəzetlərdə verilmiş və məlumat istifadəçiləri üçün nəşr edilmiş və alınmış təkliflər yayım (nəşr) fəaliyyətlərində

istifadə olunmuşdur (məsələn, mətbuat konfransı). Müayinələrin genişləndirilməsi geniş ictimaiyyətə də yeni ideyalar əldə etməyə imkan vermişdir (məsələn veb sahifəyə münasibətə dair müayinə).

108. İstifadəçilərin rəyinin öyrənilməsinə dair müayinə çərçivəsində universitetlərə, elmi təşkilatlara və orta məktəblərə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Belə ki, müəllim və tələbələr öz işləri və təhsilləri üçün statistik məlumatlardan çox tez-tez istifadə edirlər. Onlar statistik göstəricilərin yayılması (nəşri) üçün yolların təkmilləşdirilməsi üçün daha müasir təkliflər verə bilər. Müayinələrin genişləndirilməsi nəşr (yayım) üçün əlbəttə ki, yeni ideyalar əldə etməyə imkan verəcəkdir.
109. İstifadəçilərinin rəyinin öyrənilməsinə dair müayinə ildə bir dəfə təkrar ediləcəkdir, 2010-cu il üçün növbəti mərhələ planlaşdırılmışdır ki, bu da əvvəlki nəticələrlə müqayisələr aparmağa imkan yaradacaq və bu sahənin daha da inkişaf etdirilməsinə xidmət edəcəkdir. Müxtəlif yayım kanallarının (Veb və s.) istifadəsinə dair suallar əlavə edilmişdir və onların keyfiyyəti də həmçinin səmərəli olacaqdır.
110. Veb sahifə eyni zamanda özü ilə əlaqədar qısa və yığcam qiymətləndirmə aparmaq üçün istifadəçilərə imkan yaradır. Hər bir oxucu öz rəyini ifadə edə bilər və bu sorğuların ümumi cavabı ilə tanış ola bilər.

3.4.3 Məhsullar və nəşr (yayım) kanalları

111. Dövlətstatkom nəşrlərin kataloqundan, məlumatların mövcudluq təqvimindən və pres-revizlərin təqvimindən istifadə edir.
112. Nəşrlərin kataloquna Dövlətstatkomun əsas məhsulları – Statistik məcmuə və təsnifatlarla birlikdə 30 nəşr daxildir. Onlar illik olaraq, azərbaycan və ingilis dillərində nəşr olunur. Veb sahifədə mövcud olan kataloq nəşrlərin məzmununu, nəşr edilmə tarixini və qiymətlərini əks etdirir. İllik, rüblük və aylıq dövrliliklə olan statistik bülletenlər də həmçinin nəşrin əlavə növü kimi kataloqa daxil edilmişdir. Onlar yalnız azərbaycan dilində mövcuddur.
113. Dövlətstatkomda illik statistik məcmuə nəşrlər arasında aparıcı məhsul hesab edilir. O həm çap formasında, həm də CD formatda təqdim edilir. Çap olunmuş 800 nüsxədən (son zamanlar nüsxələrin sayı artmışdır) 1/3-i pulsuz paylanır. Digər nəşrlər də eyni sayda çap olunur və müəyyən hissəsi pulsuz paylanılır.
114. Statistik məlumatların verilmə təqvimini 27 (milli hesabların əsas göstəriciləri, nəqliyyat, rabitə və İKT-nin göstəriciləri, əhalinin gəlirləri və s.) sahə üçün statistik göstəricilərin mövcudluğu haqqında məlumat verir və onların əksəriyyəti aylıq buraxılır. Məlumatların mövcudluğunun tarixləri haqqında qərar rüblük əsasda Dövlətstatkomun kollegiyası tərəfindən təsdiq edilir və təqvimini Veb sahifədən əldə etmək olar (həm də ingilis dilində). Statistik

göstəricilərə ilkin giriş hətta bu giriş üçün qaydalar formalaşdırılmadığı hallarda da baş verir.

115. Pres-relizlərin təqvimini Veb səhifədə mövcuddur. Məlumatların mövcudluğunun tarixləri haqqında qərar rüblük əsasda Dövlətstatkomun kollegiyası tərəfindən qəbul edilir (2010-cu il iyun ayında yalnız azərbaycan dilində).
116. Pres–relizlər adətən eyni vaxtda (səhər saat 11-dək) nəşr olunur. Məsələn, İstehlakçı qiymətləri indeksi səhər saat 9:30-da nəşr edilir. Məlumatların əvvəlcədən elan edilməsi xoşa gələn haldır. Nəşrə qədər daxildə çoxsahəli yoxlamalar həyata keçirilir.
117. Pres-relizlərin məzmununa Dövlətstatkom cavabdehdir və pres-relizə heç bir siyasi başlıq daxil edilmir. Hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının müdaxilələri qeyri-məqbul hesab edilir. Statistik relizlərə ilkin giriş ÜDM, istehlakçı qiymət indeksləri, əmək haqqı məsələləri ilə bağlı hallarda baş verir.
118. Statistik məlumatlar statistik məlumatların nəşri üçün əsas forma kimi nəzərdə tutulan statistik nəşrlər formasında geniş miqyasda yayılır. Dövlətstatkom və regional idarələr statistik göstəricilərin strukturu, məzmunu və təqdimatına xüsusi diqqət verir.
119. Son dövrdə Veb səhifədə nəşr olunan statistik göstəricilərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. İdarənin Veb səhifəsinin təxminən 90%-i statistik məlumatları əhatə edir. Pres-relizlər, eləcə də statistik məcmuə və statistika sahələri ilə əlaqədar məlumatlar Veb səhifədə əks olunub. Eyni zamanda, Veb səhifəyə, hüquqi çərçivə, xəbərlər və s. daxil olmaqla, Dövlətstatkom haqqında əsas məlumatlar daxil edilmişdir.
120. Veb səhifədə təqdim edilən statistik məlumatlar PDF formatındadır. Bu yaxınlarda həmçinin EXCEL formatında da yerləşdirilmişdir; hesablamalar və məlumatların təhlili də daxil olmaqla, bu dəyişiklik istifadəçilərə statistik məlumatlarla daha tez işləməyə imkan verir.
121. Statistik məlumatların nəşri (yayımı) üçün müasir alət kimi, “Online” ictimai məlumat bazasının yaradılması hədəf olmalıdır. PC-axis kimi proqram təminatı məhsullarına uyğun olaraq istifadəçilər öz ehtiyaclarını (göstəricilər, regionlar, baza dövrü və s.) “Online” vasitəsilə ödəyə və dərhal məlumat bazasından məlumatları əldə edə bilərlər. Məlumat bazasının yaradılması və məlumat və metaməlumatlarla doldurulması üçün İT və insan potensialına ehtiyac duyulur.
122. Veb səhifədə statistik göstəricilərin təqdimatı daha da gözəçarpan olmalıdır; Veb səhifə vasitəsilə məlumatların daha maraqlı, əyani və izahlı təqdim edilməsi üçün əlavə cəhdlərə ehtiyac duyulur.
123. Statistik göstəricilərin istehsalına və nəşr (yayım) fəaliyyətlərinə cəlb edilən işçilər mətbuatı (TV kanalları, mətbuat konfransları və s.) şərhlərlə və müsahibə ilə təmin edirlər. Mətbuat konfransları təxminən 3 ayda 1 dəfə təşkil edilir. KİV-

də təqdimatlarla bağlı işçilər üçün xüsusi treninq yalnız əlaqələrin qurulması məqsədini daşımır, eyni zamanda, görülən işin keyfiyyəti haqqında KİV qarşısında məlumat verilməsi xüsusiyyətini daşıyır.

124. Pres-revizlər, məlumat istifadəçiləri ilə görüşlərlə yanaşı, 2009-cu ilin aprel ayında daxili və xarici ticarətə dair keçirilmiş seminar kimi, treninq seminarları da təşkil edilmişdir. Bayram dövründən sonra bu işlərin davam etdirilməsi planlaşdırılmışdır.
125. Yerli orqanlar öz çap nəşrlərini hazırlayırlar; onların bəzilərinin özlərinin Veb səhifələri mövcuddur. Onlar yerli icra orqanlarına statistik göstəricilər təqdim edir; müəllim və tələbələr də daxil olmaqla, məlumat istifadəçilərinin suallarını cavablandırır; onların bəziləri eyni zamanda regional TV kanallarından istifadə edir.

3.4.4 Statistik göstəricilərə bərabər giriş

126. Statistik göstəricilər pulsuz nəşr edilir. Nəşrlərin qiyməti yalnız çap və kağız xərclərini əhatə edir. Nəşrlərin satışından əldə olunan gəlir dövlət büdcəsinə ötürülür.
127. “Statistik işlər haqqında” proqramdan kənar, spesifik ehtiyacların ödənilməsi hallarında Dövlətstatkomun istifadəçilərə (icra, qanunvericilik, məhkəmə orqanları və KİV istisna olmaqla) statistik məlumat satmaq hüququ vardır. “Rəsmi statistika haqqında” Qanuna əsasən, əlavə olaraq görülmüş işlərin haqqı istifadəçilər tərəfindən ödənilir və bu gəlir dövlət büdcəsinə ötürülməlidir. Təcrübəyə əsasən, nadir hallarda belə işin yerinə yetirilməsi üçün Dövlətstatkoma müraciət edilir və bu işlərin qiymətinə yalnız kağız və çap xərcləri daxil edilir. Əldə edilən gəlir dövlət büdcəsinə ötürülür. Bu təcrübə məlumatların hazırlanması üçün də eynidir.
128. Nazirliklər kimi digər dövlət orqanları da məlumatları hazır olan kimi qəbul edirlər, bəzi hallarda isə bir sıra əhəmiyyətli məlumat istifadəçilərinə pres-revizlərdən əvvəl məlumat verilir. Qanuna əsasən, bütün istifadəçilər üçün bu məlumatlara giriş eyni zamanda təmin edilməlidir. Lakin hazırkı vaxtda prez-revizlərin olmadığı və ya məlumatların reliz təqviminə daxil edilməməsi hallarında relizlərin vaxtı ilə və məlumatları relizlərdən əvvəl əldə etməklə bağlı aydın siyasət hazırlanır. Buna görə də, ümumilikdə statistik göstəricilərin əldə edilə bilməsi komplektləşdirilmiş (tam) təqvimlə əməl edilməsi zəruri olan ciddi qaydalar əsasında olması vacibdir. İnkişaf etmiş statistika idarələri üçün Veb səhifə xarici (kənar) məlumat istifadəçiləri üçün əsas məlumat mənbəyidir, buna görə də əvvəlcədən müəyyən edilmiş bir vaxta görə veb səhifə praktiki olaraq bərabər girişin təmin edilməsi məqsədilə statistik göstəricilərin yayılması üçün ideal vasitə kimi xidmət edir.

3.4.5 Metaməlumat, statistik göstəricilərin izahı

129. Ehtiyac yarandıqda (məsələn, metodologiya və ya təsnifatlarda dəyişiklik olduqda) statistik cədvəllərə şərhlər əlavə olunur. Metodoloji məlumat Veb sahifənin xüsusi bir hissəsində yerləşdirilmişdir (ingilis dilində mövcud deyil).
130. Veb sahifədə yayımlanmış sektorlar üzrə bəzi statistik məlumatlara zəruri metodoloji qeydlər də daxil edilmişdir, eyni zamanda Veb sahifədəki digər nəşrlər, eləcə də illik statistik məcmuə özündə dəyişikliklərin müəyyənləşdirilməsi və ya digər izah və şərhləri əks etdirir.
131. Metodlar və proseduralar üzrə istifadə olunan standartlaşdırılmış məlumatlar ümumilikdə ictimaiyyət üçün əldə edilə biləndir. Bununla yanaşı dəyişikliklərin müəyyənləşdirilməsi (tərif), məlumat keyfiyyəti/məlumat istehsalına dair informasiya, uyğun dəyişikliklər üzrə izah və müqayisələr əlavə edilməlidir.
132. Rəsmi statistik göstəricilərin yanlış izah edilməsi hallarında Dövlətstatkom müdaxilə etməyə borcludur və reaksiya problemlərin meydana çıxdığı eyni media vasitəsilə bildirilir. Statistikanın əsassız tənqid edildiyi hallarda Dövlətstatkom proaktiv yanaşmadan istifadə edir; belə reaksiyalar Dövlətstatkom tərəfindən edilir.
133. Nadir hallarda nəşr edilmiş məlumatlara düzəlişlər edilir. Yekun məlumatlar nəşrin yeni versiyasında təqdim edildikdə, düzəlişlərə dair izahlar verilir.
134. Bəzi nəşrlərdə ilkin nəticələr yayılır. Statistika üzrə müəyyən qədər təcrübəsi olan istifadəçilər, adətən, ilkin informasiya və yekun məlumat arasındakı fərqləri və bu fərqlərin səbəblərini başa düşür.
135. Xüsusilə, daha az təcrübəyə malik olan istifadəçilərin rəsmi statistikadan daha geniş istifadə etməsi nəticəsində yenidən nəzərdən keçirmələrə (redaktəyə), ilkin və yekun məlumatlar arasındakı fərqin izah edilməsinə və s. ehtiyac duyulur. Yenidən nəzərdən keçirmələrin səbəblərinin, vaxtında qiymətləndirmələr və daha dəqiq yekun məlumatlar və s. arasındakı fərqlərin səbəblərinin anlaşılması zamanı bu kateqoriyadan olan istifadəçilər çətinliklərlə üzləşə bilər. Bu onunla izah edilir ki, yenidən nəzərdən keçirmələr statistika təcrübələrinin bir hissəsidir.
136. Şəffaflıq üçün bu kontekstdə statistika üzrə biliyi artırmaq məqsədilə, Dövlətstatkoma yenidən nəzərdən keçirmə siyasətini qəbul etmək tövsiyə edilir. Yenidən nəzərdən keçirmə siyasəti nəzərdən keçirmələr (redaktə) üçün ehtiyacın, ilkin və yekun məlumatlar arasındakı fərqin və planlaşdırılmış redaktələrin izah edilməsindən ibarət olması məqsəduygundur; bura həmçinin planlaşdırılmayan redaktələrin işlənməsi üçün qaydalar da daxil edilə bilər.

3.4.6 Statistik təhlillər, Beynəlxalq standartlar, illik hesabatlar

137. Adətən, Dövlətstatkom dövlət idarəçiliyi üçün təhlillər aparır; qısa təhlillər bülleten və pres-revizlər hazırlayır. Əsasən milli hesablar və statistikanın digər daha kompleks sahələri arasında zəruri bölgü ilə analitik iş sahə şöbələrinin fəaliyyətlərinin bir hissəsidir. Onlar məlumat istehsalının yekun mərhələlərindən biri kimi, məlumatların keyfiyyətinin yoxlanılmasında istifadə edirlər. Pres-revizlər, nəşrlər, təhlillər statistik məhsullardır; onlara hər hansı siyasi qiymətləndirmə və şərh daxil edilmir.
138. Dövlətstatkom beynəlxalq standartlara, terminologiya və təriflərə, dünyada istifadə olunan standartlara uyğunlaşmaq üçün cəhdlər göstərir. Dövlətstatkom BVF-nin GDDS sistemində qoşulmuşdur; artıq o, Məlumatların Yayılmasının Xüsusi Standartına (SDDS) daxil olmaq üçün nailiyyət əldə etmişdir. Metaməlumatlar SDDS-ə uyğun gəlir və SDMX-in (Statistik Məlumatların və Metaməlumatların Mübadiləsi) tətbiq edilməsi planlaşdırılır.
139. Tapşırıqların yerinə yetirilməsinə və beş illik proqramın icra edilməsinə dair illik hesabat hökumətə və respublikanın Prezidentinə təqdim edilir. Dövlətstatkomun fəaliyyəti haqqında dövrü məlumatlar eyni zamanda parlamentə də təqdim edilir (hökumətə təqdim edilən hesabatın hissəsi kimi).

Qiymətləndirmə

140. *Azərbaycanda rəsmi statistikanın əsas məqsədlərindən biri istifadəçilərin ehtiyaclarını səmərəli şəkildə ödəməkdir. İstifadəçilərin ehtiyaclarının ödənilməsi üçün zəruri məlumatların əldə edilməsinə xidmət etməklə müxtəlif növ kanalları əhatə edən nəşr (yayım) fəaliyyətinin imkanları kifayət qədər genişdir.*
141. *Statistik nəşrlər formasında yayılan statistik göstəricilərin geniş hissəsi əsasən dövlət idarələri və bir sıra aparıcı istifadəçilər tərəfindən istifadə olunur. Son illərdə Veb sahifədə verilən statistik göstəricilərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Sahifədə təqdim edilən statistik məlumatlar PDF və EXCEL formatındadır.*
142. *Veb sahifədə statistik göstəricilərin daha nəzərə çarpan, əyani və izahlı şəkildə təqdim edilməsi əsasən ictimaiyyətin statistik göstəricilərdən daha geniş istifadəsinə xidmət edir.*
143. *Statistik məlumatların nəşri (yayımı) üçün müasir alət kimi "Online" ictimai məlumat bazasının yaradılması əsas hədəfdir ki, bu da statistik məhsullara dair geniş metaməlumat və metodoloji informasiya da daxil olmaqla, istifadəçi üçün cədvəllər və rəqəmlər yaratmağa və onların ehtiyacları üçün axtarışları asanlaşdırmağa imkan verir. Bunun üçün İT və insan potensialına ehtiyac*

duyulur. Bu kimi inkişafın və icranın əlaqələndirilməsi üçün müzakirələr təşkil edilə bilər.

144. Nəşr olunan məlumatın kökü bəzi hallarda müvafiq şərh və izahlarla birlikdə rəqəmlərdən ibarətdir. Metod və proseduralara dair standartlaşdırılmış məlumatlar ümumilikdə ictimaiyyət üçün əldə edilə bilən olsa da, buraya dəyişikliklərin tərifləri (izahları), məlumat keyfiyyəti/məlumat istehsalı ilə əlaqədar informasiya, ilkin və yekun məlumatlar arasındakı əlaqələr və s. daxil edilməsi də məqsədəuyğun olardı. Bu informasiya çox faydalıdır və əgər məlumatlara yaxın daxil edilərsə (göstərilərsə), bu istifadəçilər üçün informasiyanı daha asan anlamağa və statistik göstəricilərin düzgün olmayan izahından qaçmağa imkan yaradar.
145. İstifadəçiyə daha yaxın (dostcasına) yanaşma (məsələn, daha çox qrafiklərdən istifadə etməklə) təkcə statistik məlumatlar üzrə perspektivli istifadəçiləri (tələbələrin və s.) deyil, həmçinin ümumi istifadəçiləri də rəsmi statistikadan geniş istifadə etməyə cəlb edə bilər.
146. Mövcud yayım (nəşr) üslubunun təkmilləşdirilməsi və daha fəal əlaqələr, artıq yaradılmış istifadəçi rəylərinin öyrənilməsinə dair müayinələrin müntəzəm davam etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi və ya istifadəçilərin Veb sahifəyə münasibətlərinə dair müayinələrin aparılması məqsədəuyğundur.
147. Müxtəlif növ istifadəçilərə aid fəaliyyətlər onların xarakteristikalarına, profillərinə, ehtiyaclarına, biliklərinə və rəsmi statistika üzrə təcrübələrinə əsasən dizayn olunmalıdır (layihələndirilməlidir). Məsələn, tələbələr üçün xüsusi illik məcmuə hazırlamaq, Dövlətstatkom və onun yerli orqanlarının maraqlı təqdimatları üçün tələbə və digər istifadəçiləri dəvət etmək, tələbələr üçün müsabiqələr təşkil etmək, statistik biliklərin təkmilləşdirilməsi və demokratik cəmiyyətdə statistikanın rolunun və vacibliyinin gənc nəsllə daha yaxşı anlatmaq üçün bənzər təşəbbüslərin göstərilməsi və s. Orta məktəb səviyyəsində empirik aspektlərlə təhsil proqramlarında statistik göstəricilərdən istifadə edilir, universitet tələbələri statistik təhlillər və qiymətləndirmələr üçün ev təsərrüfatı müayinələrinin kiçik (mikro) məlumatlarından istifadə edə bilər.
148. Müxtəlif qruplara mənsub olan respondentlərin eyni statistik məlumatı eyni anda əldə etməsini təmin etmək vacibdir. Buna görə də “Rəsmi statistika haqqında” Qanunda bütün istifadəçilərin bərabər hüquqlu olduğu qeyd edilmişdir. Bu məqsəd üçün ən əlverişli vasitə kimi İnternet sahifəsi xidmət göstərə bilər. Hansı şərtlər altında məlumatların nəşrdən əvvəl verilməsi də daxil olmaqla statistik reliz müəyyənləşdirilməlidir. Statistik buraxılışlar, habelə hansı şərtlər daxilində məlumatların dərc olunmamışdan əvvəl verilməsi müəyyən edilməlidir. Bütün mətbu-buraxılışlar üçün dəqiq və ümumi vaxtın müəyyənləşdirilməsi də tövsiyə olunur (məsələn, həmişə səhər saat 10-da).

149. *Nəticə etibarilə təşkilatın rəsmi sənədi kimi kompleks yayım (nəşr) siyasətinin yaradılmasına ehtiyac duyulur. Statistik göstəricilərin yayılması (nəşri) üçün əsas strategiya, prinsiplər, vasitə və qaydalar, istifadəçilərlə əlaqələrin müəyyənləşdirilməsi yaxşı olardı. Bu, həmçinin təkmilləşdirilmiş məlumat, istifadəçilərə istiqamətlənmiş xidmətlər də daxil olmaqla İT-nin inkişafı və istifadəçilərin ehtiyaclarını əks etdirməlidir.*
150. *Eynilə, məlumatların nəzərdən keçirilməsi (yoxlanması) ilə əlaqədar proseduraların aydın və şəffaflığının təmin edilməsi üçün onun əsas aspektlərinin izah edilməsinə dair Dövlətstatkomun rəsmi sənədi işlənməli və qəbul edilməlidir.*

STATİSTİK MƏLUMATLARIN ƏSAS İSTİFADƏÇİLƏRİ İLƏ ƏLAQƏLƏR

3.4.7 Mərkəzi hökumət ilə əlaqələr

151. Ölkədə planlaşdırma və qərar qəbul etmək üçün Azərbaycanın dövlət orqanları statistik göstəricilərin əsas istifadəçisi hesab edilir. Buna görə də, Dövlətstatkom nazirliklər və digər inzibati orqanlarla əməkdaşlığa geniş diqqət yetirir. Dövlətstatkom öz missiyasını kifayət qədər qənaətbəxş yerinə yetirən müstəqil təşkilat kimi dövlət orqanları arasında yaxşı mövqeyə malikdir. Nazirliklərin nümayəndələri ilə Dövlətstatkom arasında yaxşı əməkdaşlıq və əlaqələr mövcuddur.
152. “Statistik işlər haqqında proqram” Nazirlər Kabineti ilə razılaşdırılmazdan əvvəl mərkəzi dövlət orqanları ilə fəal məsləhətləşmələr əsasında hazırlanır. Nazirliklərin nümayəndələri Statistika Şurasının və Metodoloji Şuranın üzvləridir. Onların bu fəaliyyətlərə cəlb edilməsi nəticəsində onlar qarşılıqlı statistik istehsal və əməkdaşlığa təsir edə bilirlər. Onların etdikləri təkliflər əsasən məlumatların mövcudluğunun (məsələn, xərclər tərəfindən rüblük milli hesablar, İKT məlumatlarının daha ətraflı dezaqreqasiyası), məlumatların dövriliyinin və ya sənədləşmələrin təkmilləşdirilməsi istiqamətindədir. Dövlətstatkom statistika üzrə digər orqanlar arasında məlumat mübadiləsi ilə əlaqədar müqavilələrin hazırlanmasına başlamışdır.
153. Mərkəzi hökumət orqanları statistik nəşrləri və həmçinin öz işləri üçün lazım olan əlavə məlumatları əldə edirlər. Hər iki tərəf arasındakı əlaqələr çox yaxşıdır və Dövlətstatkom tərəfindən təmin edilən xidmətlərin qiymətləndirilməsi ümumilikdə çox müsbətdir.

3.4.8 Yerli özünü idarə orqanları ilə əlaqələr

154. Yerli statistika orqanları (83 regional idarədə 1040 nəfər işçi var) regional və yerli özünü idarəetmə orqanlarının nümayəndələri ilə yaxın əlaqəyə malikdir. Yerli statistika orqanları Dövlətstatkom tərəfindən hazırlanan bütün statistik məcmuələrin nüsxələrini əldə edirlər.
155. İşçilər əsasən məlumatların toplanması fəaliyyətinə cəlb edilir və adətən digər yerli orqanlar tərəfindən doldurulmuş statistik sorğu vərəqlərinin nüsxələrini əldə edirlər və ya onları metodoloji tövsiyələrlə təmin edirlər.
156. Yerli statistika orqanları ənənəvi statistik məlumat formasında yerli və regional orqanları statistik məlumatlarla təmin edir və yerli və regional orqanların sual və ehtiyaclarını cavablandırırlar.

3.4.9 Elmi-tədqiqat institutları və universitetlərlə əlaqə

157. Dövlətstatkom elmi-tədqiqat institutları və universitetlərlə əməkdaşlıq edir. Onlar Statistik və Elmi-metodoloji Şurada təmsil olunurlar. 2008-2012-ci illər üzrə Dövlət Proqramına əsasən, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Dövlətstatkom üçün yeni seçmə qaydalarının hazırlanmasına cavabdehdir.
158. Dövlətstatkomun işçiləri Bakıda və ya regionlarda olan ali təhsil müəssisələrində dərs deyirlər. Statistika sahəsində xüsusişdirilmiş təlimlə əlaqədar tələbələr Dövlətstatkoma təcrübəyə gəlir; Dövlətstatkomun işçiləri, imtahan komissiyasının üzvləri kimi, onların yekun imtahanlarında iştirak edirlər. Universitetlər Dövlətstatkomun nəşrlərinin nüsxələrini alırlar. Tələbələr öz təhsilləri ilə bağlı suallara cavab almaq üçün Dövlətstatkom və onun yerli statistika orqanları ilə əlaqə saxlayırlar. Tələbələr sayıcı kimi əhalinin siyahıyaalınmasına da cəlb edilmişlər.

3.4.10 Bəzi digər istifadəçilərlə əlaqələr

159. Azərbaycanın Mərkəzi Bankı (AMB) həm məlumat təminatçısı, həm də məlumat istifadəçisi kimi Dövlətstatkomla müntəzəm və yaxşı əlaqələrə malikdir. AMB Dövlətstatkom tərəfindən təqdim edilən statistik göstəricilərdən razı qaldığını bildirmişdir. Bəzi hallarda Dövlətstatkomdan daha ətraflı məlumatları bəzi statistik məlumatların genişlənməsini (məsələn, xarici vətəndaşların və rezidentlərin rüblük aktivləri və passivləri) və ya daha da vaxtlı məlumatları (CPI) əldə etməyi təklif etmişdir. Dövlətstatkom daxili istifadəçilərin tələblərini ödəmək məqsədilə (məsələn, məlumatların mübadiləsinə dair Mərkəzi Bankla) müqavilə bağlamağa hazırlaşır.
160. Dünya Bankının nümayəndəliyi isə maliyyə sektoru üzrə, təhlil və proqnoz üçün milli hesablar üzrə daha ətraflı məlumatları əldə etmək istədiklərini də bildirdi.

3.4.11 Kütləvi informasiya vasitələri ilə əlaqələr

161. Mətbuat müntəzəm olaraq ölkənin iqtisadi və sosial inkişafını əks etdirən statistik məlumatlarla (aylıq və rüblük hesabat formalarında) təmin edilir. İqtisadi göstəricilər kimi statistik məhsullar üzrə olan pres-revizlər hazır olan kimi onlara təqdim edilir. Kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri üçün rüblük mətbuat konfransları keçirilir.
162. Dövlətstatkomun sədri müntəzəm olaraq jurnalistləri statistik məlumatlar üzrə ikitərəfli müzakirələr üçün öz idarəsinə dəvət edir. Dövlətstatkomun mütəxəssisləri jurnalistlərlə və digər istifadəçilərlə öz statistik məlumatlarının nəticələrini müzakirə edirlər. Mətbuata statistika məlumatları onların istəyindən asılı olaraq elektron ünvan vasitəsilə və ya çap formasında təqdim edilir. Jurnalistlər üçün seminarlar yeni statistik göstəricilər və məhsullar olanda təklif edilir.
163. Dövlətstatkomun mütəxəssisləri TV proqramlarında şərhlər və müsahibələr verir. Pres-revizlər adətən şöbə müdirlərinin rəhbərliyi ilə münasib bölmənin mütəxəssisləri tərəfindən hazırlanır. Mütəxəssislərin KİV ilə işləməsinə dair treninqlər təşkilinə ehtiyac vardır.
164. Jurnalistlər öz işlərini planlaşdırmaq üçün buraxılış təqvimindən istifadə edirlər. Jurnalistlər məlumatları axtarmaq və hesabatları yükləmək üçün Dövlətstatkomun Veb sahifəsindən istifadə edirlər. Lakin mətbuat nümayəndələri ilə əlaqələrdə təəssürat ondan ibarətdir ki, ictimaiyyətin və KİV-in statistik məhsullara fəal marağı məhduddur və hətta müstəsnaqlıq təşkil edir.
165. Media kifayət qədər TV kanalları vasitəsilə (hazırda 7 mərkəzi, üstəgəl müxtəlif regional kanallar), az sayda yazılı kütləvi informasiya vasitələri ilə təmsil olunur. Lakin iclasda iştirak edən nümayəndələrin sözlərinə əsasən, çap olunan ən böyük qəzetlərin tirajı 7000-8000 arasındadır. Bu da statistikanın geniş miqyasda yayımlanmasına problem yaradır.

Qiymətləndirmə

166. *Statistika orqanlarının mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanları ilə çox yaxşı əlaqələri vardır, o cümlədən statistik məlumatların geniş yayılması, Dövlətstatkoma və onun regional idarələrinə ölkədə çox yaxşı mövqeyə malik olmağa imkan yaradır.*
167. *Bundan əlavə, Azərbaycanın Mərkəzi Bankı və digər təşkilatlarla olduğu kimi, Dövlətstatkomla məlumat təqdim edənlər arasındakı əlaqələrin yaxşı olduğu görünür və eyni zamanda istifadəçilərin ehtiyacları gələcəkdə daha da qiymətləndirilməli və istiqamətləndirilməlidir.*
168. *Elmi-tədqiqat institutları və universitetlərlə əməkdaşlıq, statistik məhsullarla əlaqədar onların metodoloji işlərə cəlb edilməsi və digər tərəfdən statistiklərin*

təhsil prosesində iştirakı statistikanın inkişafı üçün zəruri element hesab edilir. Tələbələr üçün statistik göstəricilərin daha nəzərə çarpan yayımına (nəşrinə) xüsusi diqqət yetirilməlidir.

169. *Media sektorunun strukturunda rəsmi statistik göstəricilərin geniş yayılmasını təmin edən nəşr siyasəti daha da inkişaf etdirilməlidir.*
170. *Media üçün xidmətin, medianın rolunun və Veb sahifənin monitorinqinin sənədləşdirilməsi tövsiyə olunur. Məsələn, pres-revizlərin sayı, illik məcmuə kimi zəruri olan nəşrlərin dövriyyəyə buraxılmış nüsxələrinin sayı, jurnalistlərlə əlaqələrin sayı və keyfiyyəti, Dövlətstatkomun işçiləri ilə əməkdaşlıq edən radio və TV verilişlərin sayının sənədləşdirilməsi məqsədə uyğun olardı. Eləcə də, pres-revizlərə cavablara, statistik göstəricilərin və məhsulların hesabatına, Dövlətstatkomun Veb sahifəsinə dair müəyyən göstərici və məhsulların dövriyyəsinin sayına və s. dair kəmiyyət məlumatlarının sənədləşdirilməsi tövsiyə olunur.*
171. *Pres-revizlərin yazılması və media ilə paylaşdırılmasının Dövlətstatkomun trening proqramına daxil edilməsi məqsədəuyğundur.*

3.5 BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

172. Dövlətstatkomun beynəlxalq fəaliyyəti “Rəsmi statistika haqqında” Qanunun 5-ci maddəsinə əsaslanır: Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı öz səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə müəyyən olunmuş qaydada xarici ölkələrin statistika orqanları ilə və beynəlxalq təşkilatlarla beynəlxalq hüquq normalarına müvafiq əlaqələr yaradır, onlarla əməkdaşlıq haqqında müqavilələr bağlayır və bu sahədə Azərbaycan Respublikasını təmsil edir, beynəlxalq səviyyədə konfrans, müşavirə və seminarlar təşkil edir, habelə hökumətlərarası və qeyri-hökumət beynəlxalq təşkilatlarının təşkil etdikləri tədbirlərdə iştirak edir. Beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında iqtisadi, demoqrafik, sosial və ekoloji vəziyyətin başqa ölkələrdəki vəziyyətlə müqayisəsi üçün xarici ölkələrdən statistik məlumatlar alır.
173. Dövlətstatkomun Statistika işlərinin əlaqələndirilməsi şöbəsində Beynəlxalq əməkdaşlıq və statistika işlərinin əlaqələndirilməsi sektoru mövcuddur. Sektorda 3 nəfər işləyir.
174. Dövlətstatkom müxtəlif ölkələrlə beynəlxalq əməkdaşlığa dair müqavilələr imzalamışdır: Türkiyə, İsveç, Özbəkistan, Bolqarıstan, Qazaxıstan, Rusiya, Moldova, İordaniya, Tacikistan, Macarıstan, Belarus, Almaniya və İran. 1999-cu ildə Avrostatla xarici ticarət üzrə statistik məlumatların mübadiləsinə dair saziş imzalanmışdır.

175. Dövlətstatkom müxtəlif əməkdaşlıq layihələrindən də faydalanmışdır: SIDA/İsveç, Aİ (Ərzaq təhlükəsizliyi proqramı və digər Aİ layihələri), BƏT, USAID və UNICEF. Hazırda əsas layihə Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən Tvinning layihəsidir (Milli hesablar, müşahidə olunmayan iqtisadiyyat, biznes statistikasına və istehlakçı qiymət indeksləri sahələri üzrə Dövlətstatkoma yardım etmək). Layihənin büdcəsi 900000 avrodur. Layihə 2009-cu ilin noyabrında başlamış və 2012-ci ilin fevralında yekunlaşacaqdır.
176. Dövlətstatkomun mütəxəssisləri beynəlxalq konfrans və seminarlarda iştirak edirlər. Bu tədbirlərdə iştirakın bir hissəsi beynəlxalq təşkilatların, bir hissəsi isə Dövlətstatkom öz hesabına maliyyələşdirilir.

Qiymətləndirmə

177. *Dövlətstatkom daha çox beynəlxalq konfrans və seminarlarda iştirak etməklə beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində fəallıq göstərir. Bu beynəlxalq tələbat və təcrübələrə uyğunlaşmanı təkmilləşdirmək üçün çox vacibdir. Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən sonuncu layihə, tvinning layihəsi 2009-2011-ci illəri əhatə edir, lakin qeyd etmək lazımdır ki, Dövlətstatkomun bəzi spesifik sahələrlə bağlı əlavə yardıma ehtiyacı vardır. Beynəlxalq konfranslarda iştirak etməkdən faydalanmaq, Avropa və digər beynəlxalq qanunvericiliyi/sənədləşmələri daha yaxşı başa düşmək üçün ingilis dili bacarıqlarını təkmilləşdirmək zəruridir.*

4 STATİSTİK DOMEİNLƏR

4.1 METODOLOGİYA, TƏSNİFATLAR

178. Statistika işlərinin əlaqələndirilməsi şöbəsi metodoloji materialların hazırlanması işini planlaşdırır və əlaqələndirir.
179. Dövlətstatkomun mütəxəssisləri ilə yanaşı, Elmi-metodoloji şuraya İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Milli Elmlər Akademiyası nəzdində İqtisadiyyat İnstitutu və Dövlət İqtisad Universitetinin nümayəndələri də daxildir. Şura geniş dairədə yeni metodologiya və standartlar kimi nəzəri və metodoloji məsələlərə, statistik məhsulların təkmilləşdirilməsinə baxır. Onun qanuni əsası əlaqədar sahələr üzrə istifadəçilərin təkliflərinin nəzərə alınmasını təmin edir.
180. Statistika işlərinin əlaqələndirilməsi şöbəsi tərəfindən məlumatın işlənməsi, təhlili, qiymətləndirilməsi və sorğu vərəqlərinin dizaynı kimi rəsmi statistik metodlara dair təlimatlar işlənmişdir. Şöbə həmçinin sahə şöbələrini yeni metodologiyalar və s. dair materiallarla təmin edir. SMETLTM müayinələrin layihələşdirilməsi məsələləri ilə məşğuldur.

181. Adətən, statistik nəticələrə dair nəşrlərdə istifadəçiləri statistik məhsulun əlaqədar aspektləri ilə məlumatlandıran metodoloji məlumatlar mövcud olur.
182. 2008-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramında aşağıdakılar qeyd olunmuşdur: Dövlətstatkom statistika təcrübəsində müasir elmi nailiyyətlərdən istifadə edilməsi, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını təmin edən və mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətini xarakterizə edən göstəricilərin cəld hesablanması üçün metodoloji bazanın yenilənməsi, rəsmi statistik məlumatların keyfiyyətinin qaldırılması, respondentlərə düşən yükün azaldılması, statistik məxfiliyin təmin edilməsi üçün metodların təkmilləşdirilməsi, istifadəçilərə tətbiq edilmiş statistik metodlara girişə icazə verilməsi və s. məsələlərin hamısı metodoloji vahidin səlahiyyəti çərçivəsindədir.
183. “Rəsmi statistika haqqında” Qanun idarə, müəssisə və təşkilatların məlumat mübadiləsi üçün beynəlxalq təsnifatlardan istifadə etməsini zəruri edir. Təsnifatların əksəriyyəti tərcümə olunmuş və milli səviyyədə istifadə edilməsi üçün adaptasiya edilmişdir; mövcud təsnifatların sayı 26-dır.
184. Avropa İqtisadi Fəaliyyət Növləri təsnifatının və onun milli məqsədlərə uyğunlaşdırılması səlahiyyətləri Dövlətstatkoma, müəssisələr üçün fəaliyyət kodlarının verilməsinə cavabdehlik isə Vergilər Nazirliyinə aiddir. Respondentlər üçün təsnifatların tətbiq edilməsinə dair seminarlar Dövlətstatkom tərəfindən təşkil edilmişdir. Təsnifatların tətbiq edilməsinə dair Dövlətstatkom tərəfindən respondentlər üçün müxtəlif seminarlar təşkil edilmişdir. Regional xarakterli belə seminarlar bir dəfə 8 (2001-ci il), bir dəfə 5 (2004-cü il), bir dəfə isə 4 (2010-cu il) regionu əhatə etməklə təşkil edilmişdir. Seminarlarda həm yerli dövlət təşkilatları, həm də iri hüquqi şəxslər və yaxud onların nümayəndələri iştirak etmişlər. Dövlətstatkom tərəfindən Vergilər Nazirliyinin mütəxəssisləri üçün də iqtisadi təsnifatların tətbiqinə dair seminar (2009-cu il) təşkil edilmişdir. Avropa İqtisadi Fəaliyyət Növləri təsnifatı üzrə təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyət növlərinin kodlaşdırılmasının monitorinqi Tasis proqramı layihəsi çərçivəsində 2004, 2006 və 2008-ci illərdə registrin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsinə dair aparılmış müayinələr zamanı həyata keçirilmişdir.
185. NACE (Avropa İqtisadi Fəaliyyət Növləri), CPA (Məhsul Növləri Təsnifatı) və PRODCOM (Sənaye Məhsulları) təsnifatları üçün keçid açarları mövcuddur. NACE-2008-ə keçid artıq həyata keçirilmişdir.
186. 2008-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramında Dövlətstatkoma təsnifatların təkmilləşdirilməsi və onlardan daha səmərəli istifadə edilməsinə dair bir sıra tapşırıqlar verilmişdir.

Qiymətləndirmə

187. *Statistika şurasında elmi cəmiyyətlərin nümayəndələrinin olması, Dövlətstatkomun kadrlarının universitetlərdə dərs deməsi və elmi-tədqiqatlar aparması Dövlətstatkomun elmi birliklərlə sıx əlaqəsinin göstəricisidir. Bu sıx əlaqələrdən metodoloji problemlərin daha səmərəli həll edilməsi və sahə şöbələrinə metodoloji məsələlərlə bağlı məsləhətlərin verilməsində istifadə edilir.*
188. *Keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminin, metaməlumat sisteminin və ya inzibati məlumatların məlumat bazası, yaxud registrlərinin yaradılması kimi layihələrdə metodoloji vahid (şöbə) güclü və hətta aparıcı rol oynayır.*
189. *2008-2012-ci illər dövlət proqramında Dövlətstatkoma metodoloji məsələlərə dair bir sıra tapşırıqlar verilmişdir. Konkret tapşırıqlar aşağıdakılardır:*
- *daxili və xarici istifadəçilər üçün metaməlumatın təmin edilməsi;*
  - *inzibati məlumatların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi;*
  - *“Online” məlumat bazası əsasında xidmət sahəsində təqdimməyə nəzarət metodlarının təmin edilməsi.*
190. *Dövlət proqramında nəzərdə tutulmuş layihələr Dövlətstatkomun statistik məhsullarının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasını təkmilləşdirəcəkdir.*
191. *Dövlət Statistika Komitəsində təsnifatların məlumat bazası mövcuddur. Respondentlər Komitənin internet sahifəsinə daxil olub, istənilən təsnifatla tanış ola və öz kompüterlərinə köçürə bilər. Bu da statistik məlumatların kodlaşdırılmasının keyfiyyətinin artırılmasına şərait yaradır.*

4.2 DEMOQRAFIYA VƏ SOSIAL STATİSTİKA

4.2.1 Demografiya üzrə statistik məlumatlar

192. Demografik prosesi yoxlamaq üçün Azərbaycanda cari sistem doğum, ölüm və miqrasiya üzrə məlumatlardan ibarət olan və 10 ildən bir toplanan siyahıyaalma vasitəsilə aparılır. Əhali üzrə yenilənmiş məlumatlar bu məlumatlar əsasında hesablanır. Əhalinin təbii və miqrasiya yolu ilə artımı haqqında məlumatlar Ədliyyə, Səhiyyə və Daxili İşlər Nazirliklərinin aşağıdakı ilkin hesabatları əsasında əldə edilir:
- Doğum haqqında şəhadətnamə üzrə qeydiyyat (Ədliyyə Nazirliyinin ilkin sənədi);
  - Ölüm haqqında şəhadətnamə üzrə qeydiyyat (Ədliyyə Nazirliyinin ilkin sənədi, ölüm haqqında tibbi arayışa əlavə edilmiş Səhiyyə Nazirliyinin (Forma № AZS-106) ilkin sənədi);

- Nikah haqında şəhadətnamə üzrə qeydiyyat (Ədliyyə Nazirliyinin ilkin sənədi);
  - Boşanma haqında şəhadətnamə üzrə qeydiyyat (Ədliyyə Nazirliyinin ilkin sənədi);
  - Gələnlər və gedənlər haqında sənədlərə statistik əlavələr (Daxili İşlər Nazirliyinin ilkin sənədləri).
193. Vətəndaş aktlarının qeydiyyatı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Vətəndaş aktlarının dövlət qeydiyyatı üçün qaydalar” haqında 31 oktyabr 2003-cü il tarixli, 145 nömrəli qərarına əsasən həyata keçirilir və BMT-nin tövsiyələrinə uyğundur.
194. Demografiya və sosial statistika şöbəsinin Demografiya sektoru, həmçinin BHM-nin müvafiq şöbəsi demoqrafik məlumatların toplanması, işlənməsi, təhlili və onların nəşrə hazırlanmasına cavabdehdir. Hər iki şöbədə ümumilikdə 14 işçi var. Aparatın Demografiya sektoru demoqrafik statistik göstəricilərlə yanaşı, sosial statistikaya aid olan məlumatları da ümumiləşdirərək müxtəlif toplu məlumatlar və müvafiq statistik məcmuələr hazırlayır (məsələn, “Azərbaycanda qadınlar və kişilər”, “Azərbaycanda uşaqlar”, “Azərbaycanda gənclər”). İşçilərin hamısı fərdi kompüterlə təmin edilmişdir.
195. Bölmə öz statistik məlumatlarını istehsal etmək üçün 7 hesabat formasından istifadə edir (2 aylıq, 3 rüblük və 2 illik). Əhalinin təbii hərəkətinə dair statistik göstəricilər Ədliyyə Nazirliyinin yerli qeydiyyat orqanlarından yerli statistika orqanlarına (burada məlumatlar yoxlanır və kodlaşdırılır) və oradan da növbəti proseslər üçün BHM-ə ötürülür. Miqrasiyaya dair məlumatlar Daxili İşlər Nazirliyinin regional pasport xidmətləri tərəfindən yerli statistika orqanlarına, oradan da BHM-ə ötürülür. Əhalinin təbii hərəkəti və miqrasiyasına dair statistik məlumatlar əsasında əhalinin sayı regional səviyyədə rüblük, milli səviyyədə isə aylıq qiymətləndirilir.
196. Ölüm hallarının kodlaşdırılması Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) “Xəstəliklərin Beynəlxalq Təsnifatı”nın 10-cu baxılışı əsasında Səhiyyə Nazirliyinin mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçirilir.
197. Aşağıdakı illik məlumatlar işlənmişdir:
- Doğum – ananın yaşına görə, ananın ailə vəziyyəti və doğumun ardıcılığına görə, ana və atanın yaşına görə, uşağın cinsi və ananın yaşına görə, doğumun günləri və aylarına görə və s. YUNİSEF nümayəndəsinin şərtlərindəki qeydlərə əsasən, diri doğuşların müəyyənləşdirilməsi Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən ÜST müəyyənləşdirilmələrinə uyğun aparılmır. Təəssüf ki, Veb sahifədəki metodoloji izahlar yalnız azərbaycan dilindədir. BMT-nin illik “Demoqrafik göstəricilər” məcmuəsinə əsasən, əsas fərq odur ki, hamiləliyin 28-ci həftəsindən əvvəl diri doğulan, çəkisi 1000 qramdan, boyu

isə 35 sm-dən az olan və doğuşdan sonra 1 həftə ərzində ölən körpələr istisna edilmişdir. Bu fərqin təsiri ondan ibarətdir ki, ÜST-nin müəyyənləşdirmələrinə uyğun olaraq daha az diri doğuşlar qeydiyyatı düşür və beləliklə, bu müəyyənləşdirməyə əsasən körpə ölümü səviyyəsi qeydiyyatı alındandan daha az olur. “Azərbaycanda qadınlar və kişilər – 2009” nəşrində 1.13 cədvəlinin qeydində bu son məsələ (problem) verilmişdir. “Dемоqrafiya və sağlamlıq” sorğusunun nəticələrinə əsasən, körpə ölümünün səviyyəsi orta hesabla hər diri doğuşa 43 nəfər olmuşdur, lakin cədvəldəki rəsmi rəqəmlər hər 1000 nəfərə 11-17 arasında dəyişir. Qeyd etmək olar ki, BMT-nin “Dемоqrafik göstəricilər” məcmuəsində körpə ölümünə dair verilən orta rəqəm 2007-ci ildə 11,6, lakin 1.13-cü cədvəldə qızlar üçün bu rəqəm 11,5 və oğlanlar üçün 12,6 olmuşdur. Müzakirələr zamanı qeyd edildi ki, doğuşların qeydiyyatı ölkənin bəzi hissələri üzrə bölünə bilər. Belə ki, doğuş qeydiyyatının keyfiyyəti məsələsinin inkişaf etdirilməsinə və yeni təcrübələrin həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır.

- Ölüm – yaş və cinsə görə, 1 və 5 (cins üzrə, yaşadıqları gün və aylara görə sayı, təqvim ayları üzrə ölüm və doğum , 0-6 gün ərzində ölən uşaqların cinsi, ölü doğulma və ölümün əsas səbəbləri üzrə) yaşınadək uşaqların ölümü və s.
- Nikahlar – nikah yaşına, nikahdan əvvəlki evlilik vəziyyətinə görə;
- Boşanmalar – cinsə görə, yaş və evliliyin müddətinə görə, gün və aylar, uşaqların ümumi sayına görə.
- Miqrasiya – yaş və cinsə görə, cins və təhsilə görə, ailə vəziyyətinə görə, cinsə və doğum ilinə görə, doğum yerinə görə. 2009-cu il siyahıyaalmasının nəticələrinin nəşrindən sonra miqrasiya/emiqrasiya üzrə məlumatların yeni qiymətləndirilməsi hesablanmış və Veb sahifədə nəşr olunmuşdur.

198. Məlum olmuşdur ki, 2007-ci ildə miqrasiyanın qeydiyyatının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə yeni Dövlət Miqrasiya Xidməti yaradılmışdır. İlk mərhələdə əsas diqqət immiqrasiyanın qeydiyyatının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir. Gələcəkdə emiqrantların və daxili miqrantların qeydiyyatına daha çox diqqət yetiriləcəkdir.

199. Əhaliyə dair statistik məlumat illik bülletenlərdə, aylıq “Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı” hesabatlarında, “Azərbaycan Respublikasının statistik göstəriciləri”, illik “Azərbaycan Respublikasının demoqrafik göstəriciləri”, “Azərbaycanda uşaqlar”, “Azərbaycanda qadınlar və kişilər”, “Azərbaycanda ailələr” və digər məcmuələrdə nəşr olunur.

200. 2006-cı ildə USAİD və YUNİSEF-in texniki və maliyyə yardımı ilə “Dемоqrafiya və səhiyyə”yə dair müayinə keçirilmiş və müayinənin nəticələri

beynəlxalq təşkilatlara, ölkənin hökumət orqanlarına və istifadəçilərə təqdim edilmişdir. Bənzər müayinə 2011-ci il üçün planlaşdırılmışdır və YUNİSEF–in nümayəndəsi bildirmişdir ki, əsas problem ondan ibarətdir ki, 2006-cı ildə olduğu kimi, bu dəfə müayinə Dövlətstatkom deyil, Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təşkil ediləcəkdir. Normal olaraq, belə müayinələr Milli Statistika İdarəsi kimi peşəkar və müstəqil təşkilat tərəfindən keçirilsəydi daha yaxşı olardı.

201. Dövlətstatkomla Ədliyyə və Səhiyyə Nazirlikləri arasındakı informasiya şəbəkəsi doğuşların qeydiyyat sisteminin təkmilləşdirilməsinə, ölümlərin qeydiyyat şəbəkəsinin isə yaradılmasına istiqamətləndirilmişdir. Bu gün Dövlət Statistika Komitəsi Daxili İşlər Nazirliyinin cavabdeh olduğu “Giriş-çıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sisteminə qoşulmuşdur. Dövlətstatkom bu sistemdən istifadə etmək üçün təşəbbüs göstərir; bu, Dövlətstatkoma miqrasiyaya dair məlumatlar şəbəkəsinin daha vacib və hərtərəfli girişinə imkan yaradacaq. Dövlət Statistika Komitəsi Ədliyyə Nazirliyinin “Vətəndaşlıq Vəziyyəti Aktları” Avtomatlaşdırılmış Qeydiyyat İnformasiya Sisteminə qoşulmuşdur və bu sistemlə əlaqədar bəzi texniki işlər başa çatdırıldıqdan sonra əhalinin təbii hərəkətinə dair operativ məlumatlar əldə ediləcəkdir. Bu məlumat mənbələrindən demoqrafiya statistikasına və əhalinin siyahıyaalınması üçün istifadə olunacaqdır.
202. Əsasən əhalinin siyahıyaalınması ilə əlaqədar məsələlər, eyni zamanda ümumilikdə əhalinin qeydiyyatının aparılması, yaşayış evlərinin qeydiyyatı üçün tətbiq edilən prinsip və üsullarla bağlı məsələlər də müzakirə edildi. Aydın oldu ki, işğal edilmiş ərazilərdən köçürülmüş şəxslər (təxminən 700000+) hazırda yaşadıkları yerdə deyil, işğal edilmiş ərazilərdə yaşayan kimi qeydiyyata alınmışdır. Bu, əlbəttə ki, yerli demoqrafik təhlil və planlaşdırma üçün heç də yaxşı təcrübə deyil. Lakin göründüyü kimi, məktəblərin planlaşdırılması və s. ilə əlaqədar olaraq bəzi yerli nizamnamələr olmuşdur. Görünür ki, hələ də işğal edilmiş ərazilərdə yaşayan kimi hesab edilənlər əvvəlki kimi Azərbaycanın ümumi əhalisinin sayına daxil edilir və beləliklə, uyğun olaraq zəruri milli rəqəmlərə, məsələn, adambaşına ÜDM-ə təsir göstərmir. Digər məsələ hazırda xaricdə yaşayan və Azərbaycanın əhalisinin bir hissəsi hesab edilənlərlə bağlıdır. Siyahıyaalma formasına görə, vaxt məhdudiyyəti 12 aydan az olmuşdur və bu BMT və Aİ tövsiyələrinə uyğundur.

Qiymətləndirmə

203. *Dövlətstatkom əsas demoqrafik göstəriciləri istehsal edir və bu sahədə müxtəlif nəşrlər PDF formatında olsa belə Veb sahifə vasitəsilə əksər məlumatlara girişlə geniş nəşr proqramına malikdir. Miqrasiya məlumatlarının (emiqrasiya/immiqrasiya və daxili miqrasiya) keyfiyyətinə və diri doğuşların*

müəyyənləşdirilməsinə dair bəzi problemlər mövcuddur. Son illər üçün daxili miqrasiya üzrə məlumatların bir hissəsi çatışmadığında sonuncu siyahıyaalma əsasında qiymətləndirmələr aparılacaqdır. Bundan başqa, immiqrasiyaya və emiqrasiyaya dair daha yaxşı mümkün məlumatları verməli olan Dövlət Miqrasiya Xidməti 2007-ci ildə yaradılmışdır. Diri doğuşların müəyyənləşdirilməsinin təcili olaraq ÜST-nin müəyyənləşdirilməsinə uyğunlaşdırılması məqsədəuyğundur ki, bu da şablon məlumat toplanması prosedurasının dəyişdirilməsi üçün Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən fəaliyyət tələb edəcəkdir. Bu, ölkədə yaşayan kimi hesab edilənlərin qeydiyyatı üçün prinsip və təcrübələrə də aydınlıq gətirilə bilər.

204. *Bəzi zəruri fəaliyyət planları mövcuddur ki, bu da demoqrafiya üzrə statistik göstəricilər üçün bazanın təkmilləşdirilməsi və onların keyfiyyət və səmərəliyinin artırılmasına yardım edəcəkdir. Dövləstatkom prinsip etibarilə bu elektron məlumatlara, hər iki transaksiya (keçmiş dövrün məlumatları) və status (carı dövrün məlumatları) məlumatlarına girişə malik olacaqdır və demoqrafiya statistikasını üçün yeni istehsal sistemini təkmilləşdirəcəkdir.*
205. *Məlumat bazasının məzmun və keyfiyyətində əhatə olunmuş rəsmi statistika ehtiyaclarının təmin edilməsi üçün Dövləstatkomun bu istiqamətdə fəal rola malik olması tövsiyə olunur.*
206. *Demografiya və səhiyyə üzrə planlaşdırılmış müayinə ümumilikdə demoqrafiya statistikasına vacib əlavədir və eyni zamanda keyfiyyətin yoxlanmasına xidmət edəcəkdir. Beləliklə, bu kimi tələb olunan müayinələrin layihələndirilməsi (dizaynı), müstəqil icrası və təhlilinin təmin edilməsində təcrübəyə malik olan Dövləstatkomun məsuliyyət daşması məsləhət görülür.*

4.2.2 Əhalinin siyahıyaalınması

207. *Əhalinin siyahıyaalınmasına cavabdehlik birbaşa sədrə əlaqədar olan ayrıca Əhali Şöbəsinə verilmişdir və bu bir çox MSİ-lərdə olduğu kimi, demoqrafiya və sosial statistika sahəsi ilə əlaqədar deyil.*
208. *Əhalinin siyahıyaalınması Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 iyun 2006-cı il tarixli Fərmanına uyğun olaraq 13-22 aprel 2009-cu ildə keçirilmişdir.*
209. *Siyahıyaalma BMT-nin tövsiyələrinə əsasən layihələndirilmiş (dizayn edilmiş) və istifadəçilərlə məsləhətləşmələr, pilot müayinə, işçilərin işə qəbul edilməsi, onların treninqi, ictimaiyyətlə əlaqələrin yüksəldilməsi və motivasiya vasitəsilə planlaşdırılmışdır. Siyahıyaalma əməliyyatlarına təxminən 28000 nəfər cəlb edilmişdir.*
210. *Bəzi kənarlaşmalar qeydə alınsa da, siyahıyaalma əməliyyatı ümumilikdə çox yaxşı keçirilmişdir. Siyahıyaalma forması əl ilə kodlaşdırma və qeydiyyat tələb edir və beləliklə, siyahıyaalma nəticələrinin yekun hazırlıqlarının, bəzi ilkin*

rəqəmləri 2010-cu ilin iyul ayı üçün, daha geniş məlumatlar isə sentyabr ayı üçün nəzərdə tutulmuşdur.

211. Yaşayış yerinin qeydiyyatı ilə bağlı məsələlər də müzakirə edilmiş (həmçinin demoqrafik statistikaya baxın) və görünür ki, işğal edilmiş ərazilərdən köçürülmüş şəxslər əvvəlki kimi prinsip etibarilə faktiki olaraq yaşadıkları yerdəki kimi deyil, işğal edilmiş ərazilərdə yaşayanlar kimi qeydiyyata alınmışdır. Bu, siyasi qərarlara əsaslanır.
212. Siyahıyaalma əməliyyatlarında hər hansı bir registrdən: ünvanlar və ya əhali registrindən istifadə edilməmişdir, çünki Azərbaycanda belə registrlər hələlik mövcud deyildir, lakin nəzərdə tutulmuşdur ki, mövcud olan hər hansı bir registrdən istifadə etmək məqsədilə gələcəkdə, əgər mümkün olarsa, Dövlətstatkom nazirliklərlə əməkdaşlıq edə bilər.

Qiymətləndirmə

213. *Nəticələrinin nəşr edilməsinə başlanmış 2009-cu il siyahıyaalması yaxşı hazırlanmış və həyata keçirilmişdir. Bu materiallar həm seçmə əsasda təkmilləşdirmə və həm də Azərbaycan cəmiyyətinin müxtəlif aspektləri üçün geniş ümumi görünüş baxımından dəyərli mənbə olacaqdır.*
214. *Dövlətstatkom aidiyyəti orqanlarla əməkdaşlıq nəticəsində müxtəlif növ registrlərdən: ünvanlar, mülkiyyət, əhali registrlərindən istifadə etməklə gələcək siyahıyaalma əməliyyatlarının sadələşdirilməsi üçün strategiyanın təkmilləşdirilməsinə başlaya bilər.*

4.2.3 Ev təsərrüfatları üzrə müayinə

215. Gəlir, həyat səviyyəsi və yekun istehlak üzrə statistik göstəricilərin istehsalı Dövlətstatkom tərəfindən aparılan ev təsərrüfatları müayinəsinin əsasında həyata keçirilir.
216. Əhalinin həyat səviyyəsi və ev təsərrüfatlarının tədqiqatı statistikasına şöbəsində kompleks ev təsərrüfatları müayinəsi üzrə 5 nəfər cavabdehdir. Onların işi metodologiyanın təkmilləşdirilməsindən, sorğu vərəqlərinin hazırlanmasından, yoxlamalar və nəticələr də daxil olmaqla proqramçılar üçün təfsilatlıdan sonra isə müayinənin təşkilindən, məlumatların təhlili və nəşrindən ibarətdir. Bütün işçilər fərdi kompüterlə təmin olunmuşdur.
217. Ölkə ərazisində bütün ev təsərrüfatlarına dair məlumatlar sonuncu siyahıyaalma məlumatları (1999-cu ildə) əsasında Dövlətstatkom tərəfindən yaradılmış ev təsərrüfatlarının məlumat bazasına daxil edilmiş və hazırda ev təsərrüfatlarının müayinəsi üçün əsas kimi istifadə edilir. Registrə kodlar və siyahıyaalma idarəsi, təlimatçı məntəqəsi, sayıcı məntəqəsi, ev təsərrüfatı sahibinin soyadı, adı,

- atasının adı, ev təsərrüfatı üzvlərinin sayı, poçt indeksi də daxil olmaqla, ev təsərrüfatının tam ünvanı daxil edilmişdir.
218. 2001-ci ildən başlayaraq Dünya Bankının mütəxəssislərinin yardımı ilə ev təsərrüfatlarının gəlirləri və büdcələrinə dair müayinə rüblük dövriliklə keçirilmişdir. 2006-cı ilədək seçmənin tam dövriliyi tətbiq edilmiş və ev təsərrüfatlarının 100%-i rüblük dövriliyə keçirilmişdir. Regionlarda 65 sayıçı tərəfindən 2200 ev təsərrüfatlarından sorğu vərəqlərinin doldurulması xahiş edilmişdir.
  219. 2006-cı ildən başlayaraq yeni metodologiya tətbiq edilmiş, dövrilik sistemi stabil yanaşma sistemi ilə dəyişdirilmiş və ev təsərrüfatları istisnalara (digər yerə köçmüş və ölmüş üzvlər) uyğun olaraq, modifikasiya olunmamışdır. Belə hallarda, köhnə ev təsərrüfatları yeniləri ilə əvəz edilmişdir. Ev təsərrüfatlarının sayı 4250-yə, sayıcıların (məsləhətçilərin) sayı isə 125-ə çatmışdır.
  220. 4250 ev təsərrüfatlarının 46%-i kənd əhalisi, 54%-i isə şəhər əhalisidir. Müayinə çoxpilləli təsadüfi seçməyə əsaslanır.
  221. Yeni siyahıyaalmanın (2009-cu il) nəticələrinə əsasən yeni seçmə şəbəkəsi hazırlanması nəzərdə tutulur.
  222. Sorğu anketi ev təsərrüfatlarının xarakteristikası, gəlirləri, yaşayış səviyyəsi, xərcləri və istehlakına dair təxminən 3000 göstəricini əhatə edir.
  223. Sayıcılar (məsləhətçilər) müayinə üçün təlimat alır və bu məqsədlə treninqlər təşkil edilir. Noyabrda ev təsərrüfatlarının siyahısı sayıcılar arasında paylanmış və sonra ev təsərrüfatları ilə əlaqə saxlanmış, onların sorğu vərəqindəki suallara cavab verməyə hazır olmaları yoxlanmışdır.
  224. Hər bir sayıçı (məsləhətçi) 34 ev təsərrüfatından məlumat toplayır. Suallara cavab vermək arzusu (həmçinin xərclərin geniş sübutu əsasında) kənd yerlərində daha yüksək olmuşdur, şəhər yerlərində isə təxminən yuxarıda qeyd olunanlardan 4 ev təsərrüfatı əməkdaşlığa hazır olmamışdır. Belə hallarda onlar yeni ev təsərrüfatları ilə əvəz edilmişdir (əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş proseduralar əsasında). Sayıcılar (məsləhətçilərin) adətən məlumatları çap şəklində olan sorğu vərəqləri əsasında toplayır və sonra onlar məlumatları kompüterə daxil edirlər. Məlumatlar əvvəlcə sayıcılar, sonra isə regionda nəzarətçilər, bundan sonra isə BHM tərəfindən vizual yoxlanılır.
  225. Ev təsərrüfatları sorğuları cavablara görə pul vəsaiti (bonuslar) alır (çox az); yaxın gələcəkdə bu vəsaitin artırılması planlaşdırılmışdır ki, bu da cavabların səviyyəsinin və məlumatların keyfiyyətinin artırılmasına imkan verəcəkdir.
  226. Əsas göstəricilər (adambaşına gəlir, istehlak, xərclər və yoxsulluğun səviyyəsi) Avrostat və Dünya Bankının metodoloji tövsiyələrinə uyğun olaraq hesablanmışdır. Əsas istifadəçilər arasında qiymət (çəki əmsalları üçün) və milli hesablar statistikasına bu müayinənin nəticələrindən geniş istifadə edirlər.

227. 2002-ci il yanvar ayından başlayaraq, COICOP təsnifatı (Məqsədli fərdi istehlak təsnifatı) milli statistikaya tətbiq edilmiş və ondan bu müayinədə istifadə olunmuşdur.
228. Gəlir, yaşayış səviyyəsi və s. haqqında əsas məlumatlar illik statistik məcmuəyə, xüsusilə “2008-ci ildə ev təsərrüfatları büdcəsinin müayinəsində əsas nəticələri” məcmuəsinə, bəzi digər nəşrlərə, məsələn, “Azərbaycanda ailələr”, “Azərbaycanda uşaqlar”, “Azərbaycanda qadınlar və kişilər” məcmuələrinə daxil edilmişdir. Onlar həmçinin Veb sahifə vasitəsilə də yayılmışdır. Mənzil şəraitinin təkmilləşdirilməsinə dair göstəricilərdən ibarət olan bülleten illik dövriyyədə buraxılır.
229. Aİ qanunvericiliyinə uyğun olan gəlir və yaşayış şəraiti statistikasını hal-hazırda Dövlətstatkomda öyrənilir. Məqsəd yaxın gələcəkdə onun həyata keçirilməsini hazırlamaqdan ibarətdir. Sərbəst gəlir, sosial ayırmalar, pensiyalar və həyat şəraitinə dair Aİ standartlarına əsaslanan zəruri məlumatları əhatə etmək üçün gələcəkdə cəhd və investisiyalara ehtiyac vardır. Əsasən digər ölkələrdən (məsələn, Bolqarıstandan) texniki yardım formasında gələcək üçün planlar nəzərdən keçirilmişdir.

Qiymətləndirmə

230. *Dövlətstatkom tərəfindən istehsal edilən ev təsərrüfatlarına dair statistik göstəricilər digər statistika sahələri (milli hesablar, qiymət) və ölkənin sosial vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün çox vacib mənbədir. Bu çoxməqsədli istifadə statistik məlumatların çox yaxşı keyfiyyətə malik olmasını tələb edir; bununla bağlı Dövlətstatkom istifadəçilərin ehtiyaclarını ödəmək üçün cəhdlər göstərmişdir.*
231. *Belə kompleks sorğu vərəqləri ev təsərrüfatlarına düşən yükü kifayət qədər artırır və buna görə də onlara ödənen pul vəsaitlərinin artırılması ev təsərrüfatlarına yardım baxımından səmərəli olardı.*
232. *Müayinələrin Aİ standartlarına, əsasən də SİLC əsasnamələrinə uyğunlaşdırılması gələcək təşəbbüslər kimi planlaşdırılmışdır. Təbii ki, bunun növbəti investisiya və dəstəyə ehtiyacı (əsasən də metodologiya sahəsində) vardır. Bu sahədə metodoloji yardım Aİ-nin ixtisaslı mütəxəssislərinin cəlb edilməsi ilə həyata keçirilə bilər.*

4.2.4. Əmək bazarı statistikasını

233. Əmək statistikasını şöbəsi əməyə dair məlumatların toplanması, işlənməsi və onların nəşri üçün hazırlanmasına cavabdehdir. Şöbədə 6 nəfər işçi və onların hər birinin fərdi kompüterini vardır, əlavə olaraq BHM-in Əmək statistikasını məlumatları şöbəsində 10 nəfər işçi çalışır.

234. Əmək statistikasına dair göstəricilər sistemi Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Əmək statistikasına dair 160 nömrəli konvensiyasına və 170 nömrəli tövsiyəsinə, rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsinə dair Dövlət Proqramına, “Statistik işlər haqqında proqram”a uyğun olaraq tərtib edilmişdir. Əmək statistikasının əsas bölmələri bunlardır: (a) iqtisadi fəal əhali, məşğulluq, işsizlik və natamam məşğulluq, (b) iqtisadi fəal əhalinin strukturu, (c) əmək haqqı və iş saati, (d) əmək haqlarının strukturu, (e) əmək xərcləri.
235. Şöbə aylıq, illik, yarımillik və illik dövrilikdə 11 rəsmi statistika hesabatı formasından istifadə edir. Kəmiyyət və qiymət göstəricilərinə dair məlumatlar NACE 2008 və İSCO-88 beynəlxalq təsnifatlara əsaslanan İqtisadi Fəaliyyət Növləri və Məşğulluq Təsnifatlarına uyğun olaraq toplanır.
236. Əmək statistikasına dair məlumatların əsas mənbələri bunlardır: (a) iqtisadi fəal əhali, məşğulluq, işsizlik və natamam məşğulluq, (b) iqtisadi fəal əhalinin strukturu, (c) əmək haqqı və iş saati, (d) əmək haqlarının strukturu, (e) əmək xərcləri.
237. 2005-ci ilin III rübündən məşğulluğun ev təsərrüfatları müayinəsinin müntəzəm keçirilməsinə başlanmışdır. Rayonlar üzrə ev təsərrüfatlarında hər rüb qruplar üzrə təsadüfi seçmə tətbiq edilir. Seçmə 1999-cu ildə keçirilmiş əhalinin siyahıyaalınmasının bazası əsasında aparılır. Əldə edilmiş məlumatlar özündə ailə vəziyyəti, cins, təhsil səviyyəsi, yaş qrupları və s. üzrə işsizlik və digər bölgülər ilə əhatə olunan iqtisadi fəal əhalini əks etdirir. Rüblik seçmənin həcmi 2005-ci ilin III rübündən 3200 ev təsərrüfatını əhatə etmişdir. 2010-cu ilin I rübündən isə ev təsərrüfatlarının sayı artırılaraq 4725 olmuşdur.
238. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən qeydiyyatdan keçmiş rəsmi işsizliyə dair məlumatlar müntəzəm olaraq Dövlət Statistika Komitəsinə təqdim edilir.
239. Ötən illər ərzində bir çox müayinələr keçirilmişdir ki, onların da bəziləri beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilmişdir. Bu müayinələr seçmə əsasda keçirilmişdir.
240. Tasis-8 layihəsi çərçivəsində ev təsərrüfatlarında 2004-cü ilin sentyabr ayında “Azərbaycanda işçi qüvvəsinin xərclərinin öyrənilməsi”nə dair seçmə müayinə keçirilmişdir. Müayinənin nəticələri azərbaycan və ingilis dillərində nəşr edilmişdir.
241. 2006-2008-ci illərdə iqtisadi rayonlar və ölkə üzrə aşağıdakı seçmə müayinələr keçirilmişdir: “Əmək haqqının strukturunun öyrənilməsinə dair”, “Azərbaycanda uşaq və qadın əməyindən istifadənin öyrənilməsinə”, “Əhalinin iqtisadi fəallığına dair”. “Əmək haqqının strukturunun öyrənilməsi”. Bu müayinələrin nəticələri azərbaycan dilində nəşr edilmişdir.

242. “Uşaq əməyi” müayinəsi və onun məlumat bazasının təkmilləşdirilməsi üçün Beynəlxalq Əmək Təşkilatından maliyyə yardımı alınmışdır (2005-2006).
243. Müşahidə olunmayan iqtisadiyyata xüsusi diqqət yetirilmişdir: 2001-ci ildən etibarən əmək bazarının müxtəlif aspektlərinə (qeyri-rəsmi məşğulluq, natamam məşğulluq və s.) istiqamətlənmiş pilot müayinələr keçirilmişdir. 2005-ci ilin III rübündən başlayaraq, müntəzəm olaraq ev təsərrüfatlarında işçi qüvvəsinə dair müayinə keçirilir. Beləliklə, müşahidə olunmayan iqtisadiyyata dair məlumat bazası ildən-ilə genişlənir. Qeyri-rəsmi məşğulluğa dair əlavə məlumatlar işçi qüvvəsinə dair müayinədən əldə edilir.
244. Rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsinə dair proqrama uyğun olaraq, Tasis (Statistika-6) proqramının bir hissəsi kimi, 2004-cü ilin iyul ayında ev təsərrüfatlarında “Əhalinin natamam məşğulluğu”na dair pilot müayinə keçirilmişdir. Peşə və vəzifələr üzrə müxtəlif kateqoriyalı işçilərin əmək haqqına dair müayinənin nəticələri Azərbaycan dilində nəşr edilmişdir. 2005-ci ildə aşağıdakı seçmə müayinələr keçirilmişdir: “Azərbaycanda uşaq əməyindən istifadənin öyrənilməsi”, “İqtisadiyyatın qeyri-rəsmi sektorunda çalışan əhalinin sayı və gəlirlərinin öyrənilməsi”, “İqtisadiyyatda məşğul şəxslərin müşahidə olunmayan əmək gəlirlərinin öyrənilməsi” və “Peşə və vəzifələr üzrə işçilərin əmək haqqı və iş vaxtı”na dair müayinələr.
245. Əmək statistikasının şöbəsi tərəfindən son 10 il ərzində aşağıdakı seçmə müayinələr keçirilmişdir: “Əhalinin işsizliyinə dair”, “Uşaq və qadın əməyindən istifadənin öyrənilməsi”, “Əmək haqqlarının strukturunun öyrənilməsi”, “İş saatları”, “Qeyri-kənd təsərrüfatında çalışanların əmək xərcləri”, “Gənclərin (30 yaşadək) iqtisadi fəallığı”, “Ev təsərrüfatlarında qeyri-rəsmi məşğulluğun öyrənilməsi”, “Peşə və vəzifələr üzrə işçilərin orta aylıq əmək haqqı və iş vaxtı”, “Əhalinin iqtisadi fəallığı”.
246. 2008-2012-ci illər ərzində rəsmi statistikanın təkmilləşdirilməsinə dair Dövlət Proqramında göstərilmişdir ki, beynəlxalq tövsiyələrə uyğun olaraq, Dövlət Statistika Komitəsi statistik məhsulların hədudlarının genişləndirilməsinə dair bir sıra tapşırıqları yerinə yetirməlidir.
247. Əmək bazarına dair məlumatlar bülletenlərdə, illik məcmuələrdə və Dövlətstatkomun Veb sahifəsində nəşr olunur. “Əmək bazarı” məcmuəsinə 2000-ci ildən etibarən ölkənin iqtisadiyyatını xarakterizə edən əhali və əmək ehtiyatları, iqtisadiyyatın fəaliyyət növləri üzrə məşğul olan əhalinin sayı, işçi qüvvəsinin hərəkəti, əmək şəraiti, əmək bazarında tələb və təkliflər, işsizliyin səviyyəsi, əmək haqqı, işçi qüvvəsinə çəkilən xərclərin dəyəri, kadrların peşə təhsili və s. məlumatlar, buraya eyni zamanda cinslər üzrə bölgülər daxildir. Əlavə olaraq, özündə dövlət qulluqçularının sayını, onların yaşını, ixtisaslarını və digər göstəricilərini əks etdirən “Dövlət qulluqçuları” məcmuəsi nəşr edilmişdir.

248. Dövlətstatkomun Veb səhifəsində olan nəticələr EXCEL və PDF fayllarındadır; statistik göstəricilər metodoloji izahlar və şərhərlə əhatə olunur. Nəticələr 1995-2009-cu illəri əhatə edən illik məlumatlardır.
249. Xarici (kənar) tərəfdaşlarla görüş təsdiq etdi ki, əmək bazarı ilə əlaqədar statistik göstəricilərin istifadəçiləri və istehsalçıları arasında yaxşı əlaqələr mövcuddur.

Qiymətləndirmə:

250. *İşçi qüvvəsinə dair məlumatları əldə etmək üçün ev təsərrüfatlarında statistik müayinələr keçirilir. Müayinəni keçirmək məqsədilə rayonlar üzrə ev təsərrüfatlarında hər rüb qruplar üzrə təsadüfi seçmə tətbiq edilir. Son illərdə seçmənin keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Seçmə əvvəl keçirilmiş əhalinin siyahıyaalınmasının bazası əsasında aparılır; əhalinin siyahıyaalınmasından başqa daha geniş məlumat bazası kimi seçmənin məcmusunun təkmilləşdirilməsi tövsiyə olunur. Bundan əlavə, rotasiya panel üsulunun bu kimi müayinələrə tətbiqində əlverişli olması sınaqdan keçirilmişdir və bu üsuldən Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən istifadə edilməsi nəzərdə tutulur. Seçmə məcmunun keyfiyyəti vacibdir və sənədlərlə əsaslandırılmalıdır.*
251. *Müxtəlif müayinələr üçün biznes registrdən seçmə məcmunun formalaşdırılması üçün istifadə olunur. Seçmə müayinələr üçün registrin keyfiyyəti vacibdir və bu keyfiyyətin monitorinqinin aparılması, registrin təkmilləşdirilməsi və keyfiyyəti üçün tədbirlərin görülməsi tövsiyə olunur.*
252. *Əmək statistikasında inzibati məlumatların, mənbələrin və müvafiq metaməlumatların rolu ətraflı təsvir edilməlidir. Gələcəkdə, Sosial Müdafiə Fondundan əldə olunacaq inzibati məlumatlardan istifadə əmək statistikasının səmərəliliyini və keyfiyyətini əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirə bilər.*
253. *Qiymətləndirmə qrupunun üzvləri ilə görüşən statistik məlumatların istifadəçiləri əmək statistikasına dair statistik göstəricilərdən, məhsullardan, həmçinin Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən göstərilən digər xidmətlərdən çox razı olduqlarını bildirdilər. Buna baxmayaraq, təkmilləşməyə ehtiyac vardır: istifadəçilərə statistik göstəricilər və onun keyfiyyəti haqqında məlumat vermək üçün standart sənədlərlə əsaslandırılan daha geniş metaməlumatlara ehtiyac duyulur; daha ətraflı xüsusi bölmələr təklif edilməlidir; istifadəçilər tərəfindən təhlilin aparılması üçün nəticələr ən yaxşı baza formatında onlara çatdırılmalıdır, məsələn, Excel formatında; Dövlət Statistika Komitəsinin Veb səhifəsi məlumatların yayılması üçün əsas mənbə olmalıdır.*

4.3. MAKROİQTİSADİ STATİSTİKA

4.3.1. Milli hesablar

254. Milli hesablar statistikasının şöbəsi 17 nəfər işçidən və 3 sektordan: Milli hesablar sektoru (7 nəfər), Müşahidə olunmayan iqtisadiyyat (3 nəfər), Maliyyə statistikasının sektoru (5 nəfər) və 2 nəfər baş statistikdən (məsləhətçidən) ibarətdir. Bütün işçilər fərdi kompüterlərlə təmin edilmişdir.
255. Milli hesablar sistemi – 1993 (MHS-1993) Azərbaycanın milli hesablar statistikasının tərtib edilməsi üçün çərçivədir. İstehsalın həddlərinin, aktiv və passivlərin müəyyənləşdirilməsi də daxil olmaqla, MHS-1993-ün müəyyənləşdirilmələri və konsepsiyaları tətbiq edilmişdir. MHS-1993-ün tövsiyələri təsnifat və institusional vahidlər, transaksiyalar və digər istiqamətlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.
256. Milli hesablar statistikasının beynəlxalq səviyyədə müqayisə oluna bilən təsnifatlar əsasında tərtib və nəşr edilir. Əsas iqtisadi fəaliyyətlər, müəssisə və təşkilatların Avropa təsnifatlarına uyğun İqtisadi Fəaliyyət Növləri Təsnifatı və Fəaliyyətlər üzrə Məhsulların Təsnifatına (CPA) uyğun hazırlanmış Məhsul və Xidmətlərin Milli Təsnifatına uyğun təsnifləşdirilməsi aparılmışdır.
257. Milli hesablar statistikasının şöbəsi fəaliyyətlər üzrə cari və daimi qiymətlərlə illik əlavə dəyəri və ÜDM-i, cari və daimi qiymətlərlə ÜDM-in illik xərclərini, əlavə dəyərin illik komponentlərini və fəaliyyət üzrə ilkin gəliri, institusional sektorlar üçün (qeyri-maliyyə müəssisələri, maliyyə müəssisələri, ev təsərrüfatları, ümumi hökumət və ev təsərrüfatlarına xidmət göstərən qeyri-kommersiya müəssisələri) illik hesablar və digər dünya hesablarını istehsal edir.
258. Milli hesablar statistikasının şöbəsi fəaliyyətlər və xərclər üzrə cari və daimi qiymətlərlə rüblük ÜDM-i istehsal edir. Həmçinin birgə baza əsasında fəaliyyətlər və cari qiymətlər üzrə ÜDM-in aylıq qiymətləndirilməsi də tərtib edilmişdir.
259. ÜDM-in regional hesablanması tərtib edilir. 2006-cı il üçün “məsrəf-buraxılış” cədvəlləri tərtib edilmiş və 2011-ci il üçün də tərtib edilməsi planlaşdırılmışdır. 2004-cü ildən sonra davamlı olaraq Ehtiyatlar və istifadə cədvəlləri (SUT) tərtib edilmişdir. 2007-ci ildən maliyyə hesabları tərtib edilmişdir.
260. Ümumilikdə məlumatların vaxtında olması yaxşıdır. İllik məlumatlar baza ilindən sonra 10 ay, rüblük məlumatlar isə baza rübündən 3 ay sonra nəşr olunur. Aylıq qiymətləndirmələr baza ayından sonra 15 gün ərzində nəşr edilir.
261. Qeydiyyatda alınmamış fəaliyyətlərə cəlb edilmiş istehsalçılar da daxil olmaqla, ÜDM bütün qeyri-maliyyə transaksiyalarını və bütün rezident vahidlərini əhatə edir. ÜDM əsasən istehsal baxımından tərtib edilmişdir, eyni zamanda xərclər və gəlirlər üzrə yanaşma da həmçinin tətbiq edilmişdir (xərclər və gəlirlər baxımından hesabların tam qurulması məlumat mənbəyi çatışmazlığının qarşısını alır). Qeyri-formal sektorun ÜDM-də payı xüsusi müayinə və digər

resurslar əsasında hesablanmış və istehsal fəaliyyətləri üzrə hesablara daxil edilmişdir.

262. İstehsalın həcmi əsas qiymətlərlə hesablanır. Aralıq və yekun istehlak bazar qiymətlərinə əsasən qeydiyyata alınır. Şəxsi yekun istehlak üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının şəxsi istehsal hesabı bazar qiymətləri əsasında hesablanmış və şərti icarə haqqı sahibkar tərəfindən tutulmuş yaşayış sahəsinə daxil edilmişdir. Əsas kapitalın ümumi yığılımı baza qiymətlərində əks olunur. Əsas hökumət transaksiyaları (xərclər və gəlir) istisna olmaqla, transaksiyalar artan xətlə qeydə alınır.
263. Məlumat mənbələri istehsal üzrə yanaşma üçün tətbiq edilir və müəssisələr tərəfindən Dövlətstatkoma təqdim edilən xərclər və məhsula dair hesabatlar, məşğulluq və əmək haqqı müayinələri, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (AMB) (bank və valyuta statistikasını), Maliyyə Nazirliyi (ümumi dövlət büdcəsi və gömrük ödəmələrinə dair hesabat) və fəaliyyət üzrə hesablar üçün digər spesifik mənbələr (məsələn, kənd təsərrüfatı, sənaye, tikinti, nəqliyyat, rabitə, pərakəndə ticarət və xidmətlər, səhiyyə və təhsil) də bura daxildir.
264. Məlumat mənbələri xərclər üzrə yanaşma üçün tətbiq edilir və ev təsərrüfatları büdcəsinin müayinəsi, pərakəndə ticarət müayinəsi, ev təsərrüfatlarına xidmət göstərən qeyri-kommersiya müəssisələrinin gəlir və xərclərinə dair hesabatlar, gömrük orqanları tərəfindən təqdim edilən gömrük ödəmələrinə dair, məhsul və xidmətlərin idxal və ixracına dair hesabatlar, Mərkəzi Bank tərəfindən təqdim edilən tədiyə balansı məlumatları bura daxildir.
265. Hökumətin son istehlakı illik dövlət büdcəsində göstərilmiş cari xərclər əsasında qiymətləndirilmişdir. Əsas kapitalın formalaşması kapital investisiyalarına, geoloji-kəşfiyyat əməliyyatları və s. dair müəssisə və təşkilatların xərclərindən qiymətləndirilmişdir. Inventarlarda (avadanlıq) olan dəyişikliklər özündə xammal və ehtiyatları, yenidən satış üçün əmtələri, hazır və hazır olmayan məhsulları əks etdirir. Təmiz ixrac (net export) tədiyə balansı tövsiyələrinə əsasən AMB tərəfindən təqdim edilən gömrük məlumatlarından əmələ gəlir və “shuttle” ticarəti üçün nizamnamələr də bura daxildir.
266. Əvvəlki ilin qiymətlərində məlumatların qiymətləndirilməsi: cari qiymətlərlə məlumatlar mövcud qiymət indekslərinin müvafiq komponentləri vasitəsilə deflyasiya olunmuşdur. Ev təsərrüfatlarının son istehlakı istehlakçı qiymət indeksləri ilə deflyasiya edilmişdir. Hökumətin son istehlakı məşğulluq üzrə məlumatlardan istifadə edilməklə ekstrapolyasiya edilmişdir. Məhsul və xidmətlərin idxal və ixracı idxal və ixracı üçün vahid dəyər indekslərindən istifadə edilməklə deflyasiya edilmişdir. Ümumi əsas kapitalın (Gross fixed capital) formalaşması əsasən kapital investisiyaları üçün qiymət indekslərindən istifadə edilməklə deflyasiya edilmişdir.

267. Müşahidə olunmayan iqtisadiyyat (MOİ) 2010-cu ildə ÜDM-də 8-10%, 2006-cı ildə 14% və 2000-ci ildə təxminən 25% olmuşdur. MOİ-nin payının azalması neft-qaz sənayesinin (belə ki, burada qeydə alınmayan fəaliyyətlər praktiki olaraq istisnadır) müvafiq artımı ilə izah olunur.
268. MHS-yə əsasən, 1998-ci ildən başlayaraq milli hesablar statistikasında MOİ-nin qiymətləndirilməsi də Milli hesablar statistikasına şöbəsinə aid edilmişdir. Müşahidə olunmayan istehsaldan, qeyri-formal sektorda istehsal, ev təsərrüfatları tərəfindən şəxsi istehsal hesabı, statistik hesabatlarda məlumatların dəqiqləşdirilməsində istifadə edilir.
269. Milli hesablar statistikasının tamlıq və beynəlxalq müqayisəliliyini təkmilləşdirmək üçün Milli hesablar statistikasına şöbəsi və Dövlətstatkomun digər şöbələri MOİ-nin hansı sahələrdə vacib rol oynadığını müəyyənləşdirmək və MOİ fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsini tərtib etmək üçün iş aparırlar. Bu iş makroiqtisadi statistikanın əhatəliliyinin genişləndirilməsi məqsədilə namizəd ölkələr üçün Avrostatın layihəsi tərəfindən dəstəklənir. MOİ-nin qiymətləndirilməsi üçün əsas mənbələr qeyri-formal fəaliyyət/məşğulluğun yüksək olduğu sektorlarda aparılan xüsusi müayinələr, ehtiyat və istifadə və “məsrəf-buraxılış” cədvəlləri, ev təsərrüfatları müayinələri və iqtisadi fəaliyyətlər üzrə müayinələr, əmək bazarı müayinələridir.
270. İllik milli hesablar üzrə statistik göstəricilər *Azərbaycan Respublikasının Milli Hesablarında* (azərbaycan və ingilis dillərində), *Azərbaycan rəqəmlərdə* (azərbaycan və ingilis dillərində) nəşr edilir və internetdə (www.azstat.org) yayılır. Rüblük seriyalar *Statistik xülasələrdə* (azərbaycan dilində) nəşr olunur. Aylıq seriyalar “*Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı*” (azərbaycan dilində) kitabında nəşr edilir. Məlumatlar eyni zamanda internetdə və Dövlətstatkomun pres-revizlərində yayımlanır.

Qiymətləndirmə

271. *Milli hesablar MHS-93-ün tövsiyələrinə və daha yaxşı təcrübələrə uyğun aparılır. Təqdim olunmuş sənədlərin 2007-ci ildən etibarən yenilənməsinə baxmayaraq Dövlətstatkom BVF-nin GDDS standartına qoşulmuşdur.*
272. *İqtisadi fəaliyyətlərin əhatəsi adekvatdır, hesablamalar üçün müvafiq metodlar tətbiq edilir və müşahidə olunmayan iqtisadiyyat (MOİ) hesablara daxil edilir. Dövlətstatkomun ölkədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq neft konsorsiumlarına dair tam məlumat əldə etmək imkanına malik olmamasına baxmayaraq Milli hesablar şöbəsi çatışmayan məlumatların qiymətləndirilməsi də daxil olmaqla göstəriciləri tərtib edir.*
273. *Maliyyə Nazirliyindən büdcənin icrasına dair alınmış məlumatlar “kassa metodu” əsasda formalaşdığı kimi hökumət transaksiyaları nağd əsasda*

qeydiyyatata alınır. Milli hesablar şöbəsi bu barədə məlumatlıdır və alınmış məlumatların hesablanma metodlarının mümkünlüyünü nəzərə alır.

274. *İstifadəçilər üçün illik məlumatlar 1995-ci ildən, rüblük məlumatlar 2001-ci ildən etibarən PDF formatında Dövlətstatkomun veb sahifəsində mövcuddur. Nəzərdən keçirilmiş məlumatlar da daxil olmaqla, ictimaiyyət üçün pres-revizlər hazırlanır. İstifadəçinin tələbi elektron və ya asan əldə oluna bilən formada dinamika sırası üzrə və analitik məqsədlər üçün maliyyə hesabları, “məsrəf-buraxılış” cədvəlləri vasitəsilə ifadə edilmişdir.*
275. *MHS-93-ün yerinə yetirilməsi və MHS-2008-in tətbiqi məsələlərini əhatə edən 3 illik fəaliyyət planı 2009-cu ildə hazırlanmışdır. MHS göstəricilərində AFNT 2-ci nəşrinin 2011-2012-ci illər ərzində mərhələlərlə tətbiqi planlaşdırılmışdır.*

4.3.2. Qiymət statistikasısı

276. Aparatda Qiymət statistikasısı şöbəsinin 11 işçisi var. Şöbə tələblərə cavab verən İT ilə təmin edilib; hər bir işçinin fərdi kompüterləri var və şəbəkəyə qoşulmuşdur. Əlavə olaraq, Bakıda və regionlarda qiymətləri müntəzəm olaraq toplayan qiymət qeydiyyatçıları var.
277. Qiymət statistikasısı şöbəsi istehlakçı qiymət indeksləri (CPI), istehsalçı qiymət indeksləri (PPI), idxal və ixrac qiymət indeksləri, tikinti qiymət indeksləri və seçilmiş şöbələr üçün PPI xidmətləri (məsələn, nəqliyyat, poçt xidmətləri, telekommunikasiya) üzrə məlumatları toplamağa və nəşr etməyə cavabdehdir. Dövlətstatkom Azərbaycan üzrə CPI və PPI haqqında məlumatlarla daha ətraflı təmin edilmiş BVF-nin GDDDS üzvüdür. Yalnız CPI və PPI qiymətləndirilmişdir.
278. Qiymət statistikasısı şöbəsinin işçiləri biliklidirlər və CPI və PPI metodlarını və təcrübələrini təkmilləşdirmək üçün beynəlxalq seminarlarda və treninqlərdə iştirak edirlər.

İstehlakçı Qiymət Statistikasısı

279. *İstehlakçı qiymət indeksinin sahəsi və anlayışları *İstehlakçı qiymət indeksləri təlimatı (2004)* və MHS-də göstərilən beynəlxalq standartlara və tövsiyələrə uyğundur. Məhsul və xidmətlərin əhatə dairəsi MHS-də ev təsərrüfatlarının son istehlak xərclərinə uyğundur, yalnız şəxsi evlər üçün icarə haqları İstehlakçı qiymət indekslərinə daxil edilməmişdir. İstehlakçı qiymət indeksləri milli konsepsiyaya istiqamətlənmişdir. Belə ki, Azərbaycanda ölkəyə gələn xarici ev təsərrüfatlarının (ailələrin) şəxsi istehlakı daxil edilmir. Şəxsi son istehlak üçün (kənd təsərrüfatı məhsullarının) şəxsi hesab istehsalı kütlə sxeminə daxil edilmişdir.*

280. İstehlakçı qiymət indeksinin kütləsi bəzi nizamlamalarla (düzəlişlərlə) ev təsərrüfatları büdcələrinin müayinəsindən yaranmışdır və hər il yenilənir. İstehlakçı qiymət indeksi təxminən 130.000 fərdi əmtəə və xidmətlər aylıq qiymətləndirilməklə (təxminən 100 qiymət qeydiyyatçısı cəlb edilir) geniş seçmənin əsasında həyata keçirilir və 565 ilkin aqreqatlar üzrə paylanmışdır. Seçmə müasir tələblərə cavab verir və sığorta və maliyyə xidmətləri kimi “ölçülməsi çətin olan” bəndlər də bura daxildir.
281. Hesablama və aqreqasiya metodları (COICOP) İstehlakçı qiymət indeksinin təlimatının tövsiyələrinə uyğundur; geometrik vasitələrdən istifadə etməklə elementar indekslər də tətbiq edilir. Əvvəlki ilin çəkisi növbəti ilin aprelinə olan İstehlakçı qiymət indeksi ilə əlaqədardır. Buraxılmış qiymətlər və mövsümi məsələlər beynəlxalq tövsiyələrə uyğun olaraq qeyd edilmişdir. Qiymət qeydiyyatçıları qiymət üzrə məlumat toplamaq üçün təlimləndirilmiş və təlimatla təmin edilmişlər.
282. İstehlakçı qiymət indeksi hesabat ayından sonra üç gün ərzində nəşr edilir. İstifadəçilər üçün pres-revizlər təqvimini də mövcuddur. İstehlakçı qiymət indeksi və ətraflı alt indekslər çap formasında yayılır. Əsas aqreqasiyaları eyni zamanda PDF formatında Dövlətstatkomun Veb sahifəsindən əldə etmək olar. Sənədləşmələr BVF-nin GDDS Veb sahifəsində də mövcuddur.

Qiymətləndirmə

283. *Azərbaycan üzrə İstehlak qiymətləri indeksi (CPI) beynəlxalq standartlara və tövsiyələrə tam uyğundur. Əmtəə və xidmətlərin seçilməsi müasir standartlara cavab verir, çəkilər və hesablama metodları hər il yenilənir və beynəlxalq tövsiyələrə tam uyğundur. Azərbaycanın İstehlak qiymətləri indeksi BVF-nin GDDS-nə daxildir.*
284. *Ev sahiblərinin xərcləri mənzilin saxlanması və təmir xərclərinin daxil edilməsi hesabına qismən əhatə olunmuşdur. Ev sahiblərinin icarə haqqı daxil edilməsə də, qiymət statistikasına şöbəsi bu sahə üçün istehlakçı qiymət indekslərinin təkmilləşdirilməsini nəzərə ala bilər və bunların hamısının İstehlak qiymətləri indeksinə daxil edilməsi məsləhət görülür.*
285. *Cari və əvvəlki illərin aylıq dövrlərini əhatə edən uzunmüddətli baza indekslərinin Dövlətstatkomun veb sahifəsində yerləşdirilməsi məqsədəuyğun olardı.*

İstehsalçı Qiymət İndeksleri

286. İstehsalçı qiymət indekslərinin sahəsi və müəyyənləşdirilmələri *İstehsalçı qiymət indeksləri təlimatına (2004) (PPI təlimatı)*, beynəlxalq standartlara və tövsiyələrə uyğundur. İstehsalçı qiymət indeksləri sənaye məhsullarını (neft sənayesi, elektrik istehsalı da daxil olmaqla dağ-mədən sənayesi və faydalı

qazıntıların işlənməsi) əhatə edir. Kütlə sxemi sənaye statistikasından olan istehsalın həcmi əsasında əmələ gəlmişdir. Təxminən 490 müəssisədən aylıq 2500-ə qədər qiymət toplanmışdır.

287. İstehsalçı qiymət indeksləri AFNT və Sənaye məhsulları təsnifatına uyğun olaraq aqreqasiya olunmuş və nəşr edilmişdir. Hesablama metodları İstehsalçı qiymət indeksləri təlimatına uyğundur; geometrik vasitələrdən istifadə etməklə elementar indekslər də tətbiq edilir. Kütlələr hər il təkmilləşdirilir və köhnələr yeniləri ilə əvəz olunur. Buraxılmış qiymətlər və mövsümi məsələlər beynəlxalq tövsiyələrə uyğun olaraq qeyd edilmişdir.
288. İstehsalçı qiymət indeksləri hesabat ayından sonra üç gün ərzində nəşr edilir. İstifadəçilər üçün pres-revizlər təqvimini də mövcuddur. İstehsalçı qiymət indeksləri və ətraflı alt indekslər çap formasında yayılır və əsas aqreqasiyaları eyni zamanda PDF formatında Dövlətstatkomun veb sahifəsindən əldə etmək olar. Sənədləşmələr BVF-nun GDDS veb sahifəsində də mövcuddur.

Qiymətləndirmə

289. *Azərbaycan üzrə İstehsalçı qiymət indeksləri (PPI) beynəlxalq standartlara və tövsiyələrə tam uyğundur. Müəssisələrin və məhsulların seçilməsi müasir standartlara cavab verir, çəkilər və hesablama metodları hər il yenilənir və beynəlxalq tövsiyələrə tam uyğundur. Azərbaycanın İstehsalçı qiymət indeksləri BVF-nin GDDS-nə daxildir.*
290. *Cari və əvvəlki illərin aylıq dövrləri daxil olan uzun, daşınmaz əsaslı indekslər yalnız BVF-nun veb sahifəsində mövcuddur, Dövlətstatkomun veb sahifəsində isə yerləşdirilməsi nəzərdə tutulur.*
291. *Qiymət indeksi digər sahələr: məsələn, telekommunikasiya, yük və sərnişin nəqliyyatı üzrə də tərtib edilmişdir.*

4.3.3. Xarici Ticarət statistikasi

292. Ticarət, xidmət və turizm statistikasi şöbəsi 11 işçidən ibarətdir, onlardan üçü xarici ticarət statistikasi üzrə məlumatların müntəzəm toplanması ilə məşğul olurlar. Hamısı kompüterlə təmin edilmişdir.
293. Əmtələrin aqreqasiyası HS (2007) sisteminə uyğundur. Xarici ticarət statistikasına yalnız əmtələr daxil edilmişdir. Tasis proqramı çərçivəsində 1999-cu ildə xidmətlərdə xarici ticarətə dair seçmə müayinə keçirilmiş və onun nəticələrindən MHS və Tədiyyə balansı statistikasının təkmilləşdirilməsi üçün istifadə edilmişdir. Maliyyə çatışmazlığına görə, müayinə təkrarən keçirilməmişdir.
294. Xarici ticarət statistikasının əsas mənbəyi bütün məhsulların idxal və ixracına dair məlumatları toplayan və nəzərdən keçirən Dövlət Gömrük Komitəsidir

(DGK). Dövlətstatkom bunun əsasında xarici ticarət üzrə cədvəlləri tərtib edir ki, bu da HS və mənbə/təyinat ölkələri üzrə bölünə bilər.

295. Gömrük məlumatları xarici ticarət statistikasının tərtib edilməsi üçün ümumilikdə tam və tələblərə cavab verən hesab edilir və Dövlətstatkom ilə DGK arasında yaxşı əməkdaşlıq mövcuddur. Qiymət şöbəsi də idxal və ixrac qiymət indekslərini tərtib etmək üçün gömrük məlumatlarından istifadə edir.
296. Fərdlər tərəfindən gizli ticarət adlandırılan, bəyan edilməmiş sərhəd ticarəti müxtəlif mənbələr əsasında qiymətləndirilir və nəticəyə daxil edilir. Problem və yubanmalara boru kəmərləri vasitəsilə nəql olunan neft və qazın qeydiyyatında rast gəlinir. Şöbə elektron ticarətin artan vacibliyini anlayır və bu kimi fəaliyyətlərin qeydiyyata alınması üçün metodları nəzərdən keçirir.
297. Keyfiyyəti təmin etmək üçün şöbə tərəfdaş ölkələr olan Ukrayna, Qazaxıstan, Özbəkistan, Moldova və Belarus ilə güzgü statistikasını həyata keçirir. Bu müqayisələrdə müxtəlif fərqlərin səbəbləri müəyyənləşdirilir və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər həyata keçirilir.
298. Xarici ticarət statistikasını milli hesabların kompilyasiyası və AMB tərəfindən tərtib edilmiş tədiyə balansını kimi istifadə edilir.
299. Xarici ticarət statistikasını ayıq nəşrlərlə yayımlanır ("Azərbaycanın xarici ticarəti") və bura ətraflı məhsul qrupu və ölkələr üzrə HS-ə əsasən paylanmış məlumatlar daxildir. Lakin Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən təqdim edilən məlumat mənbələrinin aylar üzrə ayrılmasına baxmayaraq nəşrə yalnız ümumi (kumulyativ) seriyalar daxil edilir. 5 illik dövr üçün göstəriciləri əhatə edən illik məcmuə eyni zamanda PDF formatında veb sahifə də mövcuddur.

Qiymətləndirmə

300. *Azərbaycanın xarici ticarət statistikasını beynəlxalq tövsiyələrə uyğundur və beynəlxalq təsnifatlar tətbiq edilir (HS tətbiq edilir).*
301. *Xarici ticarətə dair aylıq məlumatlar ümumi şəkildə nəşr olunur. Onların ayrılmış seriyalarla (aylıq və ya rüblük) nəşr edilməsi təcrübəsi tövsiyə edilmişdir. Nəticə etibarilə, ticarət statistikasını şöbəsi nəşrlərin aylıq/rüblük dövrüklə nəşr edilməsi məsələsinə baxmalıdır.*

4.3.4. Tədiyə balansını

302. Tədiyə balansını (TB) statistikasını "Rəsmi statistika haqqında" Qanunu çərçivəsində AMB-in qanunu və Nazirlər Kabinetinin tədiyə balansını haqqında qərarını ilə AMB tərəfindən tərtib edilir. TB Tədiyə balansını haqqında təlimata (BMP5) uyğun olaraq tərtib edilir. Dövlətstatkom BVF-nun SDDS üzvüdür və

burada Azərbaycanın tədiyyə balansına dair daha ətraflı sənədləşmələr təmin edilmişdir.

303. AMB-dan 7 nəfər mütəxəssis TB statistikasına ilə əlaqədar müntəzəm məlumatların tərtib edilməsi işinə cəlb edilmişdir; bütün heyət müvafiq İT avadanlığı ilə təmin edilmişdir. TB üçün əsas mənbələr kommersiya bankları, AMB, Maliyyə Nazirliyi və digər təşkilatlardır. TB-nin tərtib edilməsi BMP5-ə uyğun olaraq həyata keçirilir.
304. Dövlətstatkom AMB ilə əməkdaşlıq etməklə, TB təkmilləşdirilmiş xüsusi müayinələr əsasında tərtib edir.
305. Növbəti illər üçün əsas vəzifələr BMP6-ya (Tədiyyə balansı üçün təlimat-6) uyğun olaraq, xüsusi aqreqasiya edilmiş tərtibat üçün məlumatların mövcudluğu və bu aqreqasiyaların (proqram təminatı hələ mövcud deyil) tərtib edilməsi üçün BVF tərəfindən təkmilləşdirilmiş xüsusi proqram təminatının icra edilməsi ola bilər. Statistika sahəsində inkişaf etmiş ölkələr tərəfindən texniki yardımın göstərilməsi prioritet məsələ kimi qaldırılmışdır.
306. TB-yə dair məlumatları Azərbaycanın Mərkəzi Bankı öz xülasəsində nəşr edir və bu məlumatlar da onun Veb sahifəsində Excel formatında mövcuddur. Məlumatlar müvafiq sənədləşmələrlə müşayiət olunur.

Qiymətləndirmə

307. *Tədiyyə balansı Azərbaycan Mərkəzi Bankı tərəfindən və ümumilikdə Beynəlxalq Valyuta Fondunun tədiyyə balansına dair 5-ci nəşrinin tövsiyələrinə uyğun tərtib edilir və BVF-nin GDDS standartına qoşulmuşdur. Lakin, hazırkı qanunvericilik Dövlət Statistika Komitəsinə neft sənayesi ilə bağlı daha ətraflı məlumat (məsələn mənfəət bölgüsü üzrə) toplamağa imkan vermədiyindən Dövlətstatkom bu məlumatları öz qiymətləndirmələri ilə tamamlayır. Gələcəkdə Dövlətstatkom bu məlumatların alınmasının mümkünlüyünə imkan verən tədbirlər görməlidir.*
308. *Azərbaycan Mərkəzi Bankı eyni zamanda qeyri-rezidentlərin debitor və kreditor borclarına, valyutaların idxal və ixracına, şəxsi ev təsərrüfatlarının digər aktivlərinə dair məlumatları da əldə etmək istədiyini bildirdi.*

4.4. BİZNES STATİSTİKASI

4.4.1. Biznes statistikasına

309. Qısamüddətli və struktur biznes statistika Sənaye, nəqliyyat və rabitə statistikasına və Ticarət, turizm və xidmət statistikasına şöbələri tərəfindən tərtib edilir. Sənaye, nəqliyyat və rabitə statistikasına şöbəsi 16 nəfər işçidən ibarətdir və onların hər 4

nəfərindən 3-ü sənaye statistikasına ilə məşğul olur. Ticarət, turizm və xidmət statistikasına şöbəsində 11 nəfər işləyir və 4 nəfərin 3-ü müntəzəm olaraq daxili ticarət statistikasına ilə (topdan və pərakəndə satış) məşğul olur. Bütün işçilər fərdi kompüterlə təchiz olunmuşdur.

310. Qısamüddətli statistika və struktur biznes statistikaya dair Aİ nizamnamələri Azərbaycanda biznes statistikasına üçün əsas çərçivəni təmin edir. 1997-ci ildən başlayaraq, Dövlətstatkom AFNT əsasında (AFNT rev.2 icra edilmişdir) milli İqtisadi Fəaliyyət Növləri Təsnifatına, 2000-ci ildən başlayaraq isə PRODCOM-a uyğun olaraq milli Sənaye Məhsulları Təsnifatına uyğun olaraq biznes statistikasına tərtib etmişdir.
311. Dövlətstatkomun biznes statistikasına sənaye istehsalı, tikinti, topdan və pərakəndə ticarət statistikasına (dövriyyə, məşğulluq, əmək haqqı), istehsal statistikasında xidmətlər və sahibkarlıq göstəriciləri də daxil olmaqla biznes fəaliyyətləri üçün kompleks göstəricilər şəbəkəsini təmin edir. Biznes statistikasının əsas hissəsi məlumatların yoxlanması və işlənməsi avadanlıqları ilə Dövlətstatkom tərəfindən təchiz edilmiş regional idarələrdən toplanır. Aylıq statistik məlumatlar işçilərinin sayı 40 nəfərdən çox olan müəssisələrdən, rüblük məlumatlar isə 40 nəfərdən az işçisi olan müəssisələrdən toplanır.
312. Məlumatların istehsalı prosesini sürətləndirmək və informasiya yükünü azaltmaq üçün cəlb olunan şöbələr ötən illər ərzində biznes statistikasına dair çoxsaylı sorğu vərəqlərini beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırmağa başlamışlar. Məqsəd sorğu vərəqlərinin gələcək inteqrasiyası (“bir müəssisə-bir sorğu vərəqi”) və elektron hesabatlar üçün mümkünlüyün yaradılmasından ibarətdir.
313. Dövlətstatkom əvvəllər neft sənayesinə dair tam müvafiq məlumat əldə edə bilməsə də (yalnız müəssisələrin bəzilərindən), məlumatlar xüsusi müayinələr əsasında qiymətləndirilmiş və yekunlara daxil edilmişdir. Müşahidə olunmayan iqtisadiyyata dair fəaliyyətlər müxtəlif mənbələr əsasında qiymətləndirilir və yekunlara daxil edilir. Sənaye istehsal indeksləri (Sİİ) qısamüddətli iqtisadi inkişaf üçün əsas göstəricidir. O, BVF-nin GDDDS sisteminə daxildir.
314. İstehsal sektorunda xidmətlər üçün biznes statistika hazırda inkişaf etdirilir. Dövriyyə, məşğulluq və əmək haqqı üçün cari göstəricilər hazırda tərtib edilir.
315. Statistik göstəricilər aylıq bülletenlərdə və “*Ölkənin sosial-iqtisadi göstəriciləri*”, həmçinin “*Azərbaycanın sənayesi*”nə dair hesabatlarda nəşr olunur. Kiçik sahibkarlığa dair statistik göstəricilər “*Azərbaycanda kiçik sahibkarlıq*” illik məcmuəsində nəşr edilir. Ümumilikdə, yalnız düzəliş edilməmiş, (korrektə) edilməmiş, faktiki məlumatlar, yəni mövsümi düzəlişlər edilmədən nəşr edilir.

Qiymətləndirmə

316. *Qısamüddətli statistika və struktur biznes statistikasına dair AI nizamnamələri Azərbaycanın biznes statistikasını üçün ümumi çərçivəni təmin edir. Biznes statistikasını beynəlxalq təsnifatlara uyğun tərtib edilir, məsələn, AFNT (AFNT 4.2 yerinə yetirilmişdir), Sənaye Məhsulları təsnifatı və HS tətbiq edilmişdir.*
317. *Biznes statistikasını dövriyyə, pərakəndə ticarət və məşğulluq, əmək haqqı, sənaye istehsalı daxil olmaqla biznes fəaliyyətləri üçün kompleks göstəricilər şəbəkəsini əhatə edir. Hazırda istehsal sektorunda xidmətlər üçün biznes statistikasını inkişaf etdirilir.*
318. *Sənaye istehsalı indeksi (Sİİ) qısa müddətli iqtisadi inkişaf üçün əsas göstərici olmaqla BVF-nin GDDS sistemə daxildir və qabaqcıl təcrübələri tətbiq edir. 2003-cü ilədək Dövlətstatkom neft sənayesinə dair biznes statistikasını üçün məlumatların yalnız bir hissəsini əldə edə bilmişdir, lakin buna baxmayaraq istehsal göstəriciləri bütün sənaye istehsalı üçün qiymətləndirilmişdir. Ümumilikdə müşahidə olunmayan iqtisadi fəaliyyət qiymətləndirilir və müvafiq qaydada göstəricilərə daxil edilir.*
319. *Gələcək vəzifələr biznes statistikasına dair sorğu vərəqlərinin inteqrasiyası, elektron sorğu vərəqlərinin təkmilləşdirilməsi və mövsümi düzəlişlər aparmaqla nəşrlərdən ibarət ola bilər.*

4.4.2. Enerji statistikasını

320. Azərbaycanın milli iqtisadiyyatında enerji istehsalının roluna görə enerji statistikasını Dövlətstatkomun prioritet sahələrindən biridir və bu sahədə Dövlətstatkom statistik göstəricilərin istehsalı və nəşri üçün məsuliyyət daşıyır. Yanacaq-enerji və material balansları statistikasını şöbəsi metodologiya, məlumat istehsalı və onun nəşri ilə məşğuldur; bütün işçilər fərdi kompüter ilə təchiz olunmuşdur.
321. Enerji sektoru da biznes statistikasının bir hissəsidir və AI standartlarına uyğun struktur və qısamüddətli göstəricilərin istehsalı üçün bu, ənənəvi biznes statistikasına daxil edilmişdir. Biznes statistikasının ümumi məzmunu ilə müqayisədə əlavə ehtiyaclar spesifik statistik göstəricilər və müayinələrlə əhatə edilmişdir.
322. Geniş məzmununda enerji statistikasını aşağıdakıları əhatə edir: hasilat və neft emalı zavodları ilə əlaqədar istehsal, digər enerji istehsalı, ixrac, nəqliyyat və bütün aspektləri əhatə etmək məqsədilə enerji istehlakı, statistik təhlillər və elmi əsaslı qərarlar üçün zəruri olan statistik göstəricilərin istifadəçilərə çatdırılması.
323. Metodologiya və müayinələrin hazırlanmasında Gömrük Komitəsi, Milli Elmlər Akademiyası və digər təşkilatlarla sıx əməkdaşlığın böyük əhəmiyyəti vardır. Gömrük Komitəsi, Dövlət Neft Şirkəti və bir sıra digər təşkilatlardan olan

məlumatlardan bu sahədə vəziyyət və proseslərə dair ümumi görünüşü tamamlamaq üçün istifadə edilir.

324. Statistik müayinələr üçün çərçivə vergi orqanlarının qeydiyyatı əsasında yaradılmış statistik registrdir. 20 neft istehsalı ilə məşğul olan müəssisədə təxminən 150 idarə, qaz istehsalı sahəsində isə 15 müəssisə qeydiyyatdan keçmiş, elektrik enerjisi ilə əlaqədar olaraq isə 2 istehsalçı daxil edilmişdir.
325. Statistikanın bu sahəsi 2000-ci ildə sənaye müəssisələrində pilot müayinənin hazırlanması ilə inkişaf etməyə başlamış və 2001-ci ildə müayinə keçirilmişdir. 2002-ci ildən başlayaraq sənaye müəssisələrində prosesləri müşahidə etmək üçün illik formalar müntəzəm şəkildə toplanmağa başlamışdır.
326. Aylıq və rüblük dövriyədə keçirilən seçmə müayinələr müəssisələrdə enerji istehlakının monitorinqi üçün qısamüddətli göstəriciləri istehsal etməyə imkan verir. Nəticələrdən ölkədəki cari vəziyyəti təhlil etmək üçün istifadə edilir; onlar həmçinin istifadəçilərə qısamüddətli perspektivdə inkişafa dair mülahizələr söyləməyə imkan verir.
327. Məlumatlar poçt, birbaşa və elektron formada yerli statistika orqanlarına təqdim edilir, onlar yoxlandıqdan sonra Dövlətstatkoma göndərilir. Bütün hesabatların elektron formalarını Dövlətstatkomun Veb sahifəsindən yükləmək mümkündür və onlar elektron formada da təqdim edilə bilər. Məlumatların yığılması və yoxlanması üçün proqram təminatı BHM-də hazırlanır və məlumat istehsalı bu proqram təminatından istifadə etməklə həyata keçirilir. Səhvlərin aşkar edilməsi və nəticə cədvəlləri də bu proqram təminatının bir hissəsidir. Cavablar müayinə edilən əhalinin 85-90%-ni təşkil edir. Hərbi sektor müayinələrlə əhatə olunmur.
328. 2007-ci ildən başlayaraq enerji balansına olan ehtiyaclar üçün ev təsərrüfatlarında yanacaq və enerji istehlakına dair aylıq seçmə müayinə keçirilmiş və ev təsərrüfatlarının təxminən 0,5-1%-i seçməyə daxil edilmiş və onlar neft, elektrik, odun və qaz istehlakına dair sualları cavablandırmışdır. Həmçinin nəqliyyat fəaliyyətləri üçün istehlak da bura daxildir (bu xidmət növləri fiziki şəxslər tərəfindən təmin edilir).
329. 1997-ci ildən 2000-ci ilədək idarə AFNT əsasında milli iqtisadi fəaliyyətlərin dövlət təsnifatından istifadə edirdi, 2000-ci ildən etibarən isə Sənaye Məhsulları təsnifatı əsasında məhsul təsnifatından da istifadə edilir. 1 yanvar 2010-cu il tarixindən AFNT təsnifatı və Sənaye Məhsulları təsnifatının son versiyaları tətbiq edilmişdir.
330. 1999-cu ildən 2007-ci ilədək “Yanacaq-enerji və material ehtiyatları balansı”nın illik nəşri çap edilir və bura yanacaq və enerjinin əsas növləri ilə əlaqədar məlumatlar daxildir. Bu nəşrdə ehtiyatlara neft, təbii qaz və neft məhsullarının əsas növləri, elektrik enerjisi (sənaye sektoru daxil olmaqla), istilik (iqtisadi fəaliyyət üzrə bölünmələr də daxil olmaqla) istehlakına dair, o cümlədən dövlət

müəssisələri və təşkilatlarında yanacaq və enerji istehlakı, ikinci dərəcəli enerjinin istehlakına dair statistik göstəricilər təqdim edilir. 2008-ci ildən başlayaraq, yeni “Azərbaycanın enerjisi” məcmuəsi nəşr edilir.

331. Enerji balansı 2007-ci ildən nəşr olunur və ilkin enerjinin istehsalı, idxal, ixrac, ehtiyatların dəyişməsi, daxili məhsul transferləri, enerji sahəsində istehlak, bölüşdürmədə itkilər, son istehlak üçün əlverişlilik, enerji və enerji olmayan son istehlak (sahələr üzrə bölünmələr də daxil olmaqla) və statistik kənarlaşmalar da daxil olmaqla, ölkənin enerji vəziyyətini əks etdirir. Bütün rəqəmlər fiziki ölçü vahidindədir (neft ekvivalentində). Bu nəşr Beynəlxalq Enerji Agentliyi, Avrostat və İƏİT-in “Enerji statistikasına üçün təlimat” əsasında hazırlanmışdır. 2009-cu ilin illik nəticələrindən başlayaraq alternativ enerji mənbələrinə dair statistik məlumatlar da daxil edilmişdir.
332. Veb sahifədə 2007-2009-cü illər üçün enerji balansı mövcuddur.
333. Dövlətstatkomda həmçinin aylıq “Yanacağın hərəkəti”, “Elektrik istehlakı və istilik” və rüblük “Elektrik ehtiyatları və istilik enerjisi”nə dair məlumatlar nəşr olunur.
334. Beynəlxalq təşkilatların sorğularına əsasən, sorğu vərəqləri Beynəlxalq Enerji Agentliyi, Avrostat, İƏİT və digər beynəlxalq istifadəçilərə çatdırılmışdır.
335. Enerji statistikasına 2008-2012-ci illər üzrə Dövlət Proqramının əsas prioritetlərindən biridir; o, aşağıdakı aspektlər üzrə cəmlənmişdir (Sənaye və Energetika Nazirliyi ilə əməkdaşlıq edərək):
  - Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, enerji statistikasının və milli enerji balansına üçün metodologiyasının təkmilləşdirilməsi (beynəlxalq statistik göstəricilərə uyğunlaşdırmaqla);
  - Mövcud hesabat formalarının və enerji sahəsinin icrasının təkmilləşdirilməsi;
  - 2011-ci ilə alternativ və bərpa edilə bilən enerjiyə dair statistik göstəricilərin təkmilləşdirilməsi.

Qiymətləndirmə

336. *Azərbaycanda enerji statistikasına son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etmiş, yeni təşəbbüslərə başlanılmış və ya bu yaxın gələcək üçün planlaşdırılmışdır. Azərbaycanada bu işin vacibliyi nəzərə alınaraq, statistik göstəricilərin keyfiyyətinin artırılması və əldə oluna bilinməsi imkanlarının genişləndirilməsi prosesinin davamlı olması çox vacibdir.*
337. *Məlumatların təkmilləşdirilməsi və məlumatların hazır olma vaxtı Dövlətstatkomun veb sahifəsində verilmişdir.*

338. *Ev təsərrüfatlarını və ev təsərrüfatlarının istehlakı ilə bağlı sualları əhatə edən ev təsərrüfatı müayinələri ilə əlaqədar olaraq, ev təsərrüfatlarında spesifik məlumat toplanması yenidən qiymətləndirmənin mövzusu ola bilər (enerji statistikas).*

4.4.3. Nəqliyyat statistikas

339. Dövlətstatkom Azərbaycanda nəqliyyat statistikasına cavabdeh orqandır. Dövlətstatkomun daxilində Sənaye, nəqliyyat və rabitə statistikas
- şöbəsi bu sahədə metodologiya, məlumatların toplanması, təşkili, nəşri və məlumatların təhlili ilə məşğul olur. Bütün işçilər fərdi kompüterlə təchiz edilmişdir.
340. Əsas fəaliyyətləri nəqliyyat xidməti olan statistik vahidlər biznes statistikas
- çərçivəsində müayinəyə cəlb edilmişdir. Bu çərçivədən kənar
- da nəqliyyat statistikas
- ilə əlaqədar spesifik məlumatlar istehsal olunur (yüklərin, sənişinlərin, nəqliyyat vasitələrinin daşınması və s.).
341. Azərbaycanda nəqliyyat statistikas
- təkcə dəmiryolu, dəniz və quru yolu, həmçinin şəhər və boru nəqliyyatına dair nəqliyyat məlumatlarını deyil, eyni zamanda nəqliyyat vasitələri və yollarına dair məlumatları da əhatə edir.
342. Dövlətstatkom yol statistikasına da cəlb edilmişdir: Nəqliyyat Nazirliyi ilə əməkdaşlıq nəticəsində yeni fəaliyyətlər hazırlıq mərhələsindədir.
343. Əsas diqqət avtomobil yollarına yönəldilmişdir ki, buraya da müxtəlif növ vahidlər daxildir və onlar arasında eyni zamanda çoxlu kiçik müəssisələr və bu növ xidmətləri göstərən özəl nəqliyyat sahibkarları kimi fiziki şəxslər də vardır. Beləliklə, müayinə metodologiyası bu vəziyyəti nəzərə alır.
344. Son on illikdə bu məqsədlə bu nəqliyyat növünün müayinəsinə seçmə metodlar tətbiq edilmişdir. 2001-ci ildə Tacis proqramı tərəfindən maliyyələşdirilən quru yol nəqliyyatı xidmətləri göstərən fiziki şəxslərin fəaliyyətlərinə dair seçmə müayinə keçirilmişdir. Bu layihə çərçivəsində əldə edilmiş təcrübə bu sahədə digər gələcək bənzər tapşırıqların yerinə yetirilməsinə xidmət etmişdir.
345. Quru nəqliyyatına dair müayinə üçün çərçivə kimi əsas inzibati mənbə Daxili İşlər Nazirliyinin nəqliyyat vasitələri registrinin məlumatlarından istifadə edilir. Registr ildə bir dəfə yenilənir. Seçmə müşahidə nəqliyyat vasitələrinin təxminən 8%-ni əhatə edir.
346. Müayinənin dövriliyi iki illikdir: 2006-cı ildən başlayaraq, sonuncu müayinə 2008-ci hesabat ili üçün təşkil edilmiş və məlumatlar 2009-cu ildə nəşr olunmuşdur.
347. Bu müayinənin respondentlərindən yüksək səviyyədə cavabların alınmasını təmin etmək məqsədilə, məlumat toplanması üçün sayıcılar cəlb edilmişdir.

Sonuncu müayinədə 150 sayıcı 90%-dən çox yüksək cavab səviyyəsi əldə etmişlər.

348. 2010-cu ildən başlayaraq, məlumat istehsalı üçün AFNT rev.2 fəaliyyət təsnifatı tətbiq edilmişdir; 2004-cü ildən etibarən, NSYT (Nəqliyyat Statistikaı üçün Yük Təsnifatı) əsasında məhsullar təsnifatı yerinə yetirilmişdir.
349. Nəqliyyat statistikasının illik statistik məcmuədə öz bölməsi vardır. Xüsusi məcmuə olan “Azərbaycanda nəqliyyat” 2009-cu ildə nəşr olunmuşdur (3 dildə); nəqliyyata dair statistik bülleten aylıq nəşr olunur. Veb sahifədə nəqliyyata dair 64 cədvəl təqdim edilmişdir.
350. 2008-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramında nəqliyyat statistikaı da prioritet sahələrdən biridir. Nəqliyyat statistikaının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:
- Avtomobil (motor) yolları və quru nəqliyyatının siyahıyaalınmasına dair metodologiyaın işlənməsi və siyahıyaalmanın təşkili (Nəqliyyat Nazirliyi ilə əməkdaşlıq edərək);
  - Nəqliyyat statistikaına dair elektron məlumat bazasının yaradılması (Nəqliyyat Nazirliyi ilə əməkdaşlıq edərək).

Qiyətləndirmə

351. *Nəqliyyat statistikaı nəqliyyatın bütün növlərini əhatə edir və Azərbaycanda onun infrastrukturunu yaxşı inkişaf etmişdir.*
352. *Avtomobil nəqliyyatına dair məlumatların mümkünlüyünün təmin edilməsi məqsədilə, ölkədəki vəziyyət də nəzərə alınmaqla avtomobil sahiblərinin sorğu edilməsi kimi zəruri səylər göstərilmişdir.*
353. *Beş illik proqramda əks olunan növbəti addımlar nəqliyyat statistikaına daha sistemik yanaşma, məlumatların mümkünlüyünün və keyfiyyətinin yüksəldilməsindən ibarətdir.*

4.5. KƏND TƏSƏRRÜFATI STATİSTİKASI

354. Kənd təsərrüfatı milli iqtisadiyyatın çox vacib hissəsidir. Beynəlxalq ehtiyaclar və bazar iqtisadiyyatının inkişafı ilə əlaqədar yeni tələbatları qarşılamaq üçün kənd təsərrüfatı statistikaına yeni anlayışlar və göstəricilər daxil edilmişdir. Özəlləşdirmə prosesi tamamlanmış və çoxlu sayda kiçik təsərrüfatlar yaranmışdır. Kənd ev təsərrüfatlarından və fermerlərdən məlumatlar əsasən seçmə qaydada toplanmışdır. Kənd təsərrüfatı statistikaı şöbəsi İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Dövlət Torpaq və Xərtiəçəkmə Komitəsi ilə əməkdaşlıq edir.
355. Kənd təsərrüfatı statistikaı şöbəsi kənd təsərrüfatı, meşəçilik və balıqçılığa dair məlumatların toplanması, işlənməsi və hazırlanmasına, onların nəşrinə

- cavabdehdir. Aparatın şöbəsində 12, BHM-in müvafiq şöbəsində isə 15 nəfər işləyir.
356. Şöbə 30 rəsmi statistika hesabatı formasından istifadə edir (6 aylıq, 6 rüblük, 3 yarım illik və 15 illik, bunların 7-si seçmə müayinələrdə istifadə edilmişdir).
357. Şöbə AİFN təsnifatı əsasında hazırlanmış İqtisadi Fəaliyyət növləri və məhsul növlərinin milli təsnifatlarından istifadə edir.
358. Rəsmi statistika hesabatları kənd təsərrüfatının iki əsas vahidi əsasında toplanır və işlənir:
- Kənd təsərrüfatı müəssisələri və təşkilatları (təxminən 2000);
  - Fərdi müəssisələr, ailə kəndli təsərrüfatları və ev təsərrüfatları (təxminən 1.2 milyon).
359. Təsərrüfatların (fermaların) ilk qrupunda statistik məlumatlar tam (başdan-başa) əhatəli toplanmışdır. İkinci qrup üçün statistik məlumatlar isə seçmə qaydada toplanmışdır. 2005-ci ildə keçirilmiş kənd təsərrüfatı siyahıyaalınmasından dəyişikliklər nəzərə alınmaqla, seçmə bazası kimi istifadə edilir. Təsərrüfatlar üçün seçmə SMETLTM tərəfindən yerinə yetirilmişdir. Müayinə üçün işlərin xüsusiyyətindən asılı olaraq, ümumilikdə 1-5% ev təsərrüfatı seçilmişdir. Statistik müayinələr zamanı respondentlərə düşən yükün azaldılması üzrə işlər davam etdirilir. Məsələn, istifadə olunan seçmə metodlarının təkmilləşdirilməsi nəticəsində heyvandarlığın vəziyyəti üzrə seçmənin həcmi 18000-dən 3000-ə qədər azalmışdır.
360. Tasis proqramının hissəsi kimi 2000-ci ildə ev təsərrüfatları və fermalarda iri buynuzlu mal-qaranın seçmə müayinəsi keçirilmişdir. 2001-ci ildən etibarən, bu müayinənin dövlət büdcəsindən maliyyələşməklə illik keçirilməsinə başlanmışdır. 2003-cü ilin yanvar ayından başlayaraq, müayinə rüblük dövriyyəklə keçirilir.
361. 2000-ci ildən ev təsərrüfatları və fermerlər tərəfindən istehsal edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətlərinin seçmə müayinəsi keçirilmişdir. 2001-ci ildən etibarən, ev təsərrüfatları və fermerlərin aralıq kənd təsərrüfatı istehlakının seçmə müayinəsi keçirilmişdir. Kənd təsərrüfatı siyahıyaalınmasına hazırlıq məqsədilə Şamaxı rayonunda 1 iyun 2001-ci il tarixində Almaniyanın Hessen Torpağının Statistika İdarəsi ilə birlikdə pilot müayinə keçirilmişdir. 1 iyul 2002-ci ildə heyvandarlıq sektoru və 1 iyun 2004-cü ildə isə kənd təsərrüfatı strukturuna dair pilot müayinə və kənd təsərrüfatı istehsalı ilə məşğul olan fiziki şəxslərin seçmə müayinəsi keçirilmişdir.
362. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına və ölkə hökumətinin müvafiq qərarına uyğun olaraq, 2005-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində (işğal olunmuş ərazilər istisna olmaqla) əsas siyahıyaalma keçirilmişdir.

363. 2006-cı ildə kənd təsərrüfatında işçi qüvvəsinə dair seçmə müayinə keçirilmişdir. Bundan əlavə, 2005-ci ildə kənd təsərrüfatında əsas kapitalın həcminə dair tədqiqat, 2007-ci ildə isə kənd təsərrüfatında gübrələrə dair seçmə müayinə keçirilmişdir. Axırncı müayinə (illik) 2009-cu ilin sonunda keçirilmişdir. Arıçılığa dair seçmə müayinələr 2006 və 2008-ci illərdə keçirilmişdir.
364. Kənd təsərrüfatı göstəricilərinə əhali və ərazi, suvarılmış torpaqlar, məşğul əhalinin paylanması, sahələr üzrə kapital qoyuluşu, kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi həcmi, fermerlərin sayı, əkin sahələri, məhsulların istehsalı və məhsuldarlığı, mal-qara və quşlar, əsas mal-qara məhsullarının istehsalı, kənd təsərrüfatı müəssisələri tərəfindən satılmış məhsulların həcmi və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin topdansatış qiymətlərinin indeksləri daxildir.
365. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin və fərdi sahibkarların aparıcı iqtisadi göstəricilərinə torpaq sahəsi, kənd təsərrüfatı torpaqları, ümumi gəlir, müəssisələrin sayı, məşğulluq, məhsuldarlıq, avadanlıqların və əsas kapitalın mövcudluğu, enerji istehlakı, istehsal xərcləri, məzuniyyət xərcləri, əmək xərcləri və rentabelliyyətin səviyyəsi daxildir.
366. Dövlətstatkomun rəhbərliyi altında yanvarın 1-i vəziyyətinə kənd və şəhər inzibati ərazi rayonları üçün iri buynuzlu mal-qara və quşların uçotu keçirilmişdir.
367. Kənd sahələri üçün vacib statistik mənbə kənd inzibati ərazi rayonları üçün hər 5 ildən bir yenilənən təsərrüfatbaşına kitablardır. Kitabda sonuncu il 2010-cu ildir və növbəti dövr üçün (2011-2015-ci illər) yeni təsərrüfatbaşına kitablar tətbiq ediləcəkdir. Forma aşağıdakı sektorlardan ibarət olacaqdır: 1. Fermerin adı, doğum günü, ayı və ili, təhsili, məşğulluğu və s. 2. Mal-qaranın növünə və yanvarın 1-i tarixinə yarım-yaş qruplarına görə mövcudluğu. 3. 1 yanvar vəziyyətinə evlərin və həyətdaxili tikililərin mövcudluğu, tikilmə ili, rahatlığı və s. 4. 1 yanvar vəziyyətinə növlərinə görə torpaqların mövcudluğu.
368. Dövlətstatkom növlərinə görə torpaqların mövcudluğu və onlardan istifadə, torpaq istifadəçiləri, həmçinin bütün suvarılmış torpaqlara dair hər il 1 yanvar vəziyyətinə Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsindən illik hesabat alır.
369. Kənd təsərrüfatından fərqli olaraq, bütün meşəçilik təsərrüfatı və meşə torpaqları dövlətin mülkiyyətindədir. Əsas statistik məlumatlar inzibati mənbələrdən alınır. Mövcud məlumatlara aşağıdakılar daxildir: meşələr, geniş meşə zolaqları (sahələri), meşəçilik fəaliyyətləri (xərclər, işlərin xərcləri, yaşıl sahələrin (yaşıllıqların) bərpa edilməsi kimi məlumatlar), növlərinə görə meşələrin bərpası, meşələrin təmizlənməsi və saxlanması fəaliyyətləri, meşə yanğınları, torpaqların hazırlanması və əkilməsi, meşələrdə ölü zonalar, rayonlar üzrə xam torpaqlardan istifadə.

370. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən balıqçılıq təsərrüfatına dair istehsal xərcləri və onların həcmi, balıqçılıq təsərrüfatının həcmi, balıq növləri üzrə kvota, balıq növləri üzrə balıqların yetişdirilməsi, balıqçı gəmilərinin sayı və növləri, su təsərrüfatı və balıqçılığın mühafizəsi, gölməçələrdə balaca balıq istehsalı və s. məlumatlar təqdim edilir.
371. Statistik işlər proqramı çərçivəsində 2009-cu ildə kənd təsərrüfatı sahəsində iqtisadi göstəricilərə dair müayinələr keçirilmişdir. Bundan əlavə, aşağıdakı növbəti fəaliyyətlər planlaşdırılır:
- Metodologiyanın hazırlanması, növ və yaşa görə çoxillik bitkilərə dair müayinənin keçirilməsi (2010);
  - Şəhəratrafi ev təsərrüfatlarının öyrənilməsi (2011);
  - Cins heyvan və quşların uçotunun aparılması (2012);
  - Dekorativ məhsulların istehsalına dair müayinənin keçirilməsi (2011, 2010-cu ildə pilot müayinə keçirilmişdir);
  - Meşə ehtiyatlarının mühafizəsi, işlənməsi və təkrar istehsalın istifadəsinə dair statistik göstəricilərin təkmilləşdirilməsi (2012).
372. “Azərbaycanda kənd təsərrüfatı” məcmuəsi 2008-ci ildən etibarən nəşr olunur. Bundan başqa, “Azərbaycanda meşəçilik, balıqçılıq və ovçuluq təsərrüfatı” məcmuəsi illik nəşr olunur. Bəzi illərdə müqayisə üçün aşağıdakı nəşrlər olmuşdur: “Taxılçılıq” (2007), “İri buynuzlu mal-qaranın sayı” (2006), “Heyvandarlıq məhsullarının istehsalı” (2009), “Meyvə və tərəvəzlər” (2006).
373. Kənd təsərrüfatı, meşəçilik və balıqçılıq sahəsi çərçivəsində 16 bülleten (onlardan 12-si əsas hesabatlar üzrə, 4-ü isə kiçik hesabatlar üzrə, məsələn: “Yazlıq bitkilərin əkini”): “Azərbaycan Respublikasında heyvandarlıq və quşçuluq (illik)”, “Əkin sahəsi və məhsuldarlıq (illik)”, “Cari ildə əkin sahələrinin məhsuldarlığı (illik)”, “Heyvandarlıq təsərrüfatının vəziyyəti (aylıq)”, “Bitkilərin əkilməsi” (aylıq, iyundan noyabradək) və “Kənd təsərrüfatı məhsullarının toplanması” (aylıq, iyundan noyabradək) və s. nəşr olunur.
374. Qeyd olunmuşdur ki, bəzi məlumatlar üçün vaxt seriyalarında gözlənilməz dəyişikliklər baş vermiş, traktorların sayı 1999-cu ildə 29500, 2005-ci ildə isə 14887 olmuş, taxılbiçən kombaynlar 3634-dən 1298-ə, suvarma sistemləri 963-dən 92-yə enmişdir ki, bu da struktur dəyişikliyi və avadanlıqların köhnəlməsi ilə əlaqədardır və siyahıyaalma zamanı aqroservis müəssisələrində olan kənd təsərrüfatı texnikası nəzərə alınmamışdır.

Qiymətləndirmə

375. *Mühüm sahə olan kənd təsərrüfatı statistikasını müxtəlif müayinələr və geniş spektrli nəşrlərlə yaxşı əhatə olunmuşdur. İngilis dilində metodoloji məlumatların azlığı ilə əlaqədar bu sahənin, məsələn Avropa nizamnamələrinə*

uyğunluq səviyyəsini qiymətləndirmək çətin olsa da, güman etmək olur ki, çoxlu əsas məlumatlar əhatə olunmuşdur. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə əlaqələr çox yaxşıdır və Nazirlik kənd təsərrüfatı sahəsində statistik məlumatların təmin edilməsindən razıdır.

376. *Əsas tapşırıqlardan biri 2005-ci ilin kənd təsərrüfatı siyahıyaalınmasına əsaslanan registrin və kənd təsərrüfatı vahidlərinin seçmə əhatəsinin yeniləşdirilməsidir. Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinin inzibati təsərrüfat registrinin təkmilləşdirilməsi üçün bəzi planları vardır və bu sahədə belə registr və Dövlətstatkomla sıx əməkdaşlıq bu problemin həllinə yardım edə bilər.*
377. *Hazırda Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi torpaqların növlərinə görə mövcudluğu və onlardan istifadəyə dair, torpaq istifadəçiləri, həmçinin bütün suvarılmış torpaqlara dair məlumatları təqdim edir. Komitənin nümayəndəsi ilə müzakirələrdən göründü ki, gələcəkdə Komitə mülkiyyət və ünvanlarla əlaqədar məlumatları təqdim edən mühüm tərəfdaş ola bilər.*

4.6. ÇOXSAHƏLİ STATİSTİKA

4.6.1. Ətraf mühit statistikasısı

378. Ekologiya və sağlamlığın qorunması sektoru Demografiya və sosial statistika şöbəsinin tərkibindədir. 2 nəfər Dövlətstatkomda, 2 nəfər də BHM-də ətraf mühit statistikasısı ilə məşğuldur. Ətraf mühit statistikasısı üzrə məlumatları toplamaq üçün bir sıra hesabat formaları təkmilləşdirilmişdir. Yerli statistika orqanları tərəfindən toplanan məlumatlar elektron formada Dövlətstatkomun BHM-ə, sonra isə Demografiya və sosial statistika şöbəsinə ötürülür. Məlumatlar 14 hesabat forması vasitəsilə toplanır. 14 hesabat formasından 7-si müxtəlif nazirliklər və digər dövlət orqanları tərəfindən toplanır və işlənir.
379. Müxtəlif nazirliklər və dövlət agentlikləri tərəfindən təkmilləşdirilmiş ətraf mühit statistikasısı üzrə statistik hesabatların əsas hissəsi “Statistik işlər haqqında proqram”a daxil edilmişdir. Bu məlumatlar “Rəsmi statistika haqqında” və “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” (8 iyun 1999-cu il, 678-İQ) Azərbaycan Respublikasının qanunlarına əsasən toplanır. Aşağıdakı mövzular əhatə olunmuşdur:
- Su istehlakı və müxtəlif məqsədlər üçün su ehtiyatlarından istifadə (içməli su, kənd təsərrüfatı və sənayedə istifadə olunan su), təmizləmə kateqoriyaları üzrə çirkli su (standart keyfiyyət üzrə təmizləmə, standart keyfiyyət üzrə təmizlənmiş çay suları, qeyri-qənaətbəxş təmizləmə), itki – “Meliyasiya və su təsərrüfatları ASC”;

- Quru nəqliyyatından olan tullantılar – Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi;
- Ətraf mühitə nəzarət - Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi;
- Meteoroloji stansiyalar - Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi;
- Ətraf mühitin mühafizəsi fondu üçün gəlir və xərclər – Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi;
- Havanın, su ehtiyatlarının və torpağın sanitar vəziyyətinin monitorinqi – Səhiyyə Nazirliyi;
- Tibbi tullantılar – Səhiyyə Nazirliyi.

380. Ətraf mühit statistikasına dair Dövlətstatkomun hesabatlarına aşağıdakılar daxil edilir:

- Atmosfer havasının mühafizəsi: stasionar mənbələrdən olan tullantılar, onların yerbəyer edilməsi, istixana qazlarının tullantıları - regionlar və iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə;
- Təhlükəli tullantıların yaranması, istifadəsi, saxlanması və yerbəyer edilməsi – şəhər iqtisadi fəaliyyəti sahəsində;
- Geoloji kəşfiyyat işləri;
- Milli parklar və ehtiyatlar;
- Ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri.

381. Ətraf mühitin mühafizəsinə dair göstəricilər sistemi və məlumat bazası inkişaf etməkdədir.

382. Dövlətstatkom bəzi göstəricilər əsasında ölkənin iqtisadi rayonları tərəfindən təqdim edilən “Təhlükəli tullantılar”, “Təbii ehtiyatların mühafizəsi və onlardan istifadə” adlı illik statistik bülletenlər və “Azərbaycanda ətraf mühit” adlı statistik məcmuələr nəşr edir. Eyni zamanda, torpaq ehtiyatları (istifadəyə və növlərinə görə), meşə ehtiyatları, milli parklar və sərvətlər, su ehtiyatlarından istifadə və onun mühafizəsi (sənaye və təyinatına görə), havanın çirklənməsi (kəmiyyət, iqtisadi fəaliyyət növləri və mənbələr üzrə tullantılar, 2006-cı ildən başlayaraq müxtəlif şəhərlərdə istixana qazı tullantıları və havanın çirklənməsi). Bundan başqa, tullantılar üzrə statistik göstəricilər (təhlükəli tullantı məhsulları, müəyyən şəhərlərdə istifadə və yerbəyer etmək); geoloji kəşfiyyat və elmi tədqiqat və ətraf mühitin mühafizəsi (xərclər: cari və kapital, qaydaların pozulması, cərimələr) üzrə göstəricilər mövcuddur.

383. 2008-2012-ci illər üzrə Dövlət Proqramının ətraf mühit statistikasına üzrə planları aşağıdakılardır:

- Tullantı statistikasının təkmilləşdirilməsi və göstəricilər sisteminin yaradılması. Yeni tullantı təsnifatının işlənməsi və beynəlxalq standartlara

uyğun olaraq bu sahədə yeni statistik məlumatların əldə edilməsi (2008-2009).

- Təbii ehtiyatlardan rəşional istifadə və ətraf mühitin qorunması göstəricilərinin hazırlanması. Toplanmış məlumatlardan beynəlxalq təşkilatların sorğu anketlərini doldurmaq üçün istifadə ediləcəkdir (2011).
- Ev tullantılarına dair göstəricilər sisteminin hazırlanması.

Qiymətləndirmə

384. *Dövlətstatkom müvafiq nazirliklərin yardımı ilə (hətta bu sahə üçün məlumatlar məhdud olduqda belə) ətraf mühit statistikasına dair məlumatları toplayır və nəşr edir. Ətraf mühitə dair illik məcmuənin hazırlanması əsas nailiyyətlərdən biridir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə əməkdaşlıq yaxşı səviyyədədir. Nazirlik həmçinin ətraf mühit statistikasının bir hissəsini istehsal edir, məsələn, quru yol nəqliyyatı tullantıları, ətraf mühitə nəzarət üzrə məlumatlar və ətraf mühitin mühafizəsi üçün fonlardan istifadə və s.*
385. *Digər orqanlarla münasibətdə bu sahə üzrə Dövlətstatkomun məsuliyyəti qaldırılmış məsələlərdən biridir. Ümumilikdə, statistika orqanının əsas məlumatın keyfiyyətinə nəzarətin təmin edilməsi səlahiyyətinə malik olması çox vacibdir və daha çox sistemətik kontekstdə müxtəlif ətraf mühit göstəriciləri daxil edə bilər. Beləliklə, statistika orqanlarının vəzifəsi müstəqil qiymətləndirmələrin aparılmasıdır (məsələn, statistika sistemi çərçivəsində mövcud statistik göstəricilərdən istifadə etməklə). Həmçinin ətraf mühit hesabatları kimi müxtəlif göstəriciləri də çərçivəyə salmaq zəruri ola bilər. Bu inkişaf sahəsi ola bilər.*
386. *Eyni zamanda qeyd edilmişdir ki, ətraf mühit statistikasının bir hissəsi, yəni tullantı statistikasını Dövlətstatkom çərçivəsində hazırkı ətraf mühit və səhiyyə sektorundan kənarında istehsal olunur. Ətraf mühit statistikasını sahəsini genişləndirmək məqsədilə onun kənd təsərrüfatı statistikasını, biznes statistikasını və ya iqtisadi statistika ilə birləşdirilməsi təkmilləşdirilmə baxımından daha səmərəli olardı.*

4.6.2. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarına dair statistika

387. İKT üzrə statistik göstəricilərə Nəqliyyat və rabitə statistikasını şəbəsi cavabdehdir. İnformasiya cəmiyyəti üzrə statistika sahəsi son illər ərzində Aİ Şurasını və Parlamentinin qərarları və Latviyanın təcrübəsi əsasında təkmilləşdirilmişdir. Perspektiv baxımdan qərara alınmışdır ki, məlumatların toplanması iki mənbə üzrə (məəssisə və ev təsərrüfatlarından) toplansın. Eyni zamanda Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi tərəfindən də təkmilləşməyə təkan verilmişdir. 2005-ci ilin sonunda ev təsərrüfatlarının seçmə

müayinəsi keçirilmişdir. 2005-ci ildən başlayaraq, bütün müəssisələrdən (fərdi təsərrüfatlar və kənd təsərrüfatı istisna olmaqla) illik məlumatların toplanması təmin olunmuşdur. Azərbaycan informasiya cəmiyyəti statistikasına üzrə ilk nəticələr 2006-cı ilin mart ayında nəşr edilmişdir.

388. 2008-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramına əsasən, informasiya cəmiyyəti statistikasında aşağıdakı işlər nəzərdə tutulmuşdur:

- Ev təsərrüfatlarında İKT-dən istifadəyə dair monitorinqin aparılması (2010-2011-ci illər);
- İnformasiya cəmiyyəti statistikasına üçün statistik məlumat bazasının yaradılması və bu sahə üzrə metodoloji əsasların hazırlanması. İqtisadiyyatın sahələrində və əhalidə olan informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə səviyyəsini xarakterizə edən göstəricilərin sistemləşdirilməsi. Dövlət Statistika Komitəsi və Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi arasında əməkdaşlıq (2010-cu il);
- Ticarət şəbəkəsində elektron-ticarət üzrə statistik müşahidənin metodologiyasının hazırlanması və onun statistikasının təşkili. Ölkədə elektron ticarətin inkişaf meyllərinin öyrənilməsi, onun müəssisələrin fəaliyyətinə və cəmiyyətə təsirinin müəyyənləşdirilməsi. Ticarət şəbəkəsində İKT-nin, o cümlədən ticarətin rolunun qiymətləndirilməsi üzrə statistik məlumatların mövcudluğu. Dövlət Statistika Komitəsi və İqtisadi İnkişaf Nazirliyi arasında əməkdaşlıq (2012).

389. Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə dair əsas illik məcmuə yaxşı tərtib edilmiş və ingilis dilinə tərcümə olunmuşdur. Bu məcmuəyə əsasən, 2005-ci ildə internetdən istifadə edən əhali 8%, 2008-ci ildə 17% olmuşdur.

Qiymətləndirmə

390. *İKT statistikasına nəticələrin yaxşı təqdimatı əsasında Avropa təcrübəsinə uyğun olaraq yaxşı inkişaf etdirilmişdir.*